

มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต

อริยะ สุปรรณเกษป

บรรณาธิการและผู้จัดพิมพ์เผยแพร่พระสูตรเป็นวิทยาทาน

มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต

อริยะ สุปรรณเภัช

บรรณาธิการและผู้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นวิทยาทาน

ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์ ผู้แปล

พิมพ์ครั้งที่ 1   มีนาคม 2563   โรงพิมพ์นพรัตน์

2090,2092 ซอยลาดพร้าว 82 วังทองหลาง กทม

www.ariyasound.com

081-8033630 094-5257069

[illegible]

ค่านิยมและบทบาทบรรณาธิการ

ข้าพเจ้าอาจารย์อริยะ สุพรรณเภัชช ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนถนนอมพิศวิทยา เป็นผู้สนใจค้นคว้าปฏิบัติในการฝึกสมถสมาธิแบบต่างๆ รวม 100 สำนัก โดยได้ศึกษาลุ่มลึกในการวิจัยใช้พลังงานคลื่นเสียง พลังงานจากหินสีแร่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มาใช้ในการพัฒนาสมาธิ มีความสันทัดเป็นพิเศษในการฝึกกสิณและสมถสายวัชรญาณ ทั้งยังสนใจศึกษาในพระสูตรของลัทธิฝ่ายหินยานและมหายาน ตลอดจนการฝึกปราณโยคะจากสำนักสัทยโยคะรวมทั้งได้รับการฝึกอบรมในหลักสูตรวิชาพลังจักรวาลในระดับ 7 พิเศษ สำนักอาจารย์เลื่องมินต์้าง ดาสีรานาราดา

ได้เคยอธิษฐานขอจัดทำเผยแพร่พระสูตรฝ่ายมหายานเนื่องจากความมีศรัทธาอย่างสูงต่อพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์กวนอิม โดยที่ผ่านมาได้จัดทำหนังสือพระสูตรฝ่ายมหายานพร้อมอรรถกถาไว้จำนวน 4 เล่ม ได้แก่ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปล Edward Conze (2561) วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับถอดรหัสธรรม จากพระสูตร (2561) ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร ฉบับแสงธรรมแห่งผู้เฒ่าชาน ฉบับแปล Edward Conze (2562) อรรถกถาปริศนาธรรมที่แฝงเร้นในสัทธรรมปุณฑริกสูตร บทที่ 25 มหากรุณาธิคุณและมหาปัญญาธิคุณของพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์กวนอิมกับการรับฟังเสียงร่ำร้องของโลกฉบับแปล Burton Watson (2563) ท่านที่สนใจอ่านหนังสือทั้ง 4 เล่มดังกล่าวสามารถดาวน์โหลดมาอ่านได้ฟรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพื่อเผยแพร่ธรรมที่ www.ariyasound.com หรือสอบถามรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือได้ที่อาจารย์อริยะ สุพรรณเภัชช 081-8033630 094-5257069

อาจารย์ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์ เป็นผู้มีความสนใจในการศึกษาค้นคว้าพระสูตรฝ่ายมหายาน มีหนังสือพระสูตรต่างๆ ทั้งฝ่ายหินยานและมหายานสะสมอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี รวมทั้งการแปลความหมายของคัมภีร์โบราณทางศาสนาพุทธ ข้าพเจ้าก่อนที่จะทำหนังสือพระสูตรมหายานทั้ง 4 ฉบับ ได้ขอร้องให้อาจารย์ธนพิพัฒน์ได้ช่วยแปลพระสูตรต่างๆ ของฝ่ายมหายานโดยเลือกจากฉบับที่มีที่มาจากต้นฉบับเป็นภาษาสันสกฤตแล้วมีการแปลไว้เป็นภาษาอังกฤษ โดยได้ขอร้องให้อาจารย์ธนพิพัฒน์ให้ช่วยแปลออกมาเป็นภาษาไทย เพื่อประโยชน์ต่อความชัดเจนเพื่อทำการอรรถกถาใหม่ ทั้งยังสามารถเปรียบเทียบกับหนังสือพระสูตรมหายานฉบับอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่มีการแปลพระสูตรจากต้นฉบับเป็นภาษาจีน แล้วแปลออกมาเป็นภาษาไทยที่มีชื่อเสียง จึงขอประกาศเกียรติคุณของอาจารย์ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์ไว้ ที่สร้างมหากุศลในการแปลพระสูตรของศาสนาฝ่ายมหายาน ไว้ ณ ที่นี้

จากการศึกษาพระสูตรที่ได้จากการแปลที่ผ่านมาโดยเปรียบเทียบกับพระสูตรฉบับที่มีการแปลมาก่อนหน้า พบว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเนื้อหาในพระสูตร แม้เนื้อหาโดยรวมอาจจะมีความคล้ายคลึงกัน แต่ก็พบว่ามีหลายข้อความที่มีความแตกต่างกัน บ้างมีความแตกต่างกันเล็กน้อยไม่เปลี่ยนความหมายแต่อย่างใด บ้างแตกต่างกันมากอย่างมีนัยสำคัญ บ้างก็พบเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านโดยผู้แปลนำศัพท์ชั้นสูงที่ยากแก่การเข้าใจของคนทั่วไปมาใช้ บ้างมีการแตกต่างกันมากถึงขั้นของการขาดหายของเนื้อหาที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่อาจเป็นกุญแจสำคัญซึ่งอาจจะช่วยในการไขปริศนาคำสอนในพระสูตรได้เป็นอย่างดี

สำหรับการจัดทำเผยแพร่พระสูตรมหายาน มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต
ฉบับนี้ ข้าพเจ้านั้นได้รับแรงบันดาลใจจากการที่ได้มีโอกาสไปทัวร์แสวงบุญ ที่ภูเขา
อู่ไถซาน มณฑลชานซี ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งได้รับการยกย่องบูชาให้เป็น
1 ใน 4 ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สุดทางพุทธศาสนาในประเทศจีนซึ่งที่ภูเขาอู่ไถซานนี้ได้รับการ
กล่าวขานมาแต่ครั้งพุทธกาลว่า เป็นสถานที่ที่ประทับของพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์
หรือ เทพเหวินซู ผู้เป็นเลิศทางปัญญา อัครสาวกฝ่ายซ้ายของพระพุทธเจ้า ตามลัทธิ
ฝ่ายมหายาน (อีก 3 แห่งได้แก่ ภูเขาผู่โถวซาน มณฑลเจ้อเจียง ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของ
พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์, ภูเขาจีวหัวซาน มณฑลอันฮุย ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของ
พระกษิติครรภมหาโพธิสัตว์ และภูเขาเอ๋อเหมยซานหรือที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักในชื่อ
ภูเขาอ๋อไบ้ มณฑลเสฉวน ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของพระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์) อาจารย์ธน
พิพัฒน์ได้มอบมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต ฉบับต้นฉบับภาษาจีน แปลเป็น
ภาษาไทยโดยพระอาจารย์วิศวกัทร** มาให้ข้าพเจ้าได้อ่านก่อนการเดินทาง

(**พระอาจารย์วิศวกัทร ฉายา เล็กกวงโต่ว (จีน: 釋廣度) เป็นชาวไทยที่ออกบวช
ณ ภูเขาเก้ายอด หรือภูเขาจีวหัวซาน (จีน: 九華山) ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของพระกษิติ
ครรภมหาโพธิสัตว์ ซึ่งเป็น 1 ใน 4 พุทธบรรพตของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแปลพระสูตรมหายานจากพระไตรปิฎกภาษาจีน เป็น
ภาษาไทย จำนวนมากกว่า 20 พระสูตร รวมทั้งมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตานี้ด้วย และ
เน้นการนำข้อวัตรปฏิบัติที่ปรากฏในพระสูตรมหายานออกมาปฏิบัติได้จริง ปัจจุบันเป็น
รองประธานและคณะทำงานโครงการแปลพระสูตรมหายานจีน-ไทย ติดตามผลงานการ
แปลพระสูตรมหายานของท่านได้ที่ www.mahayanthai.org)

จากการอ่านมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูตฉบับนี้ ข้าพเจ้ามีความสนใจเป็น
อย่างยิ่ง แต่ตอนแรกเริ่มเมื่อได้อ่านมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูตนี้ใหม่ๆพบว่า
พระสูตรที่มีความยากยิ่งในการทำทำความเข้าใจ จำเป็นต้องใช้ขันติวิริยะสติปัญญาและ
ความรอบรู้จากการศึกษาพระสูตรฝ่ายมหายานต่างๆ ที่ผ่านมามากหลายสิบพระสูตรเข้ามา

ช่วยในการทำความเข้าใจ แต่ก็พบความยากลำบากในการตีความนัยของพระสูตรนี้ที่มีความเป็นอจินไตยยากต่อการเข้าถึงมากยิ่งขึ้นกว่าทุกพระสูตรฝ่ายมหายานที่เคยศึกษามา

ผลแห่งการมีขันติ วิริยะ สติ ปัญญา หลังจากได้มีการศึกษาในมัญชุศรีปรัชญาปารมิตาสูตรมานี้มาอย่างลึกซึ้งมากกว่าสองปี ท้ายที่สุดหลังจากทำหนังสือฉบับนี้เสร็จแล้วก็มีความปิติยินดีที่ได้มีโอกาสศึกษาพระสูตรนี้ เพราะเมื่อได้ไขปริศนาพบหัวใจแห่งพระสูตรนี้คือพบว่าสิ่งที่สำคัญสูงสุดในพระสูตรนี้ที่เรียกว่าปัญญาบารมีนั่นก็คือสภาวะธรรมนั้นล้วนไร้ลักษณะ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานแห่งปรัชญามหายานระดับสูงสุดที่เรียกว่าเอกยาน ความรู้ที่ได้เป็นดังกุญแจที่สามารถไขความลับของพระสูตรฝ่ายลัทธิมหายานและหินยานที่ได้ศึกษาเรียนรู้มาก่อนหน้าได้เป็นอย่างดีอย่างคาดไม่ถึง

เช่น ปริศนาในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร เรื่องที่มาและตรรกเหตุผลของพระพุทธเจ้าในการตั้งคำถามต่อสฤติ ที่มาของคำถามของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสฤติเหล่านั้นมาจากไหน ทั้งคำตอบของสฤติที่พระพุทธเจ้าต้องการตรวจสอบ คำตอบใดถูกต้องชอบแล้ว คำตอบใดที่ยังไม่ถูกต้อง คำตอบที่ถูกต้องแท้จริง คืออะไร สามารถหาคำตอบได้ในมัญชุศรีปรัชญาปารมิตาสูตรมานี้

ด้วยเหตุการณ์ในคืนที่ข้าพเจ้าได้รับการสื่อสารพิเศษจากพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์โดยข้าพเจ้าได้จดคำสื่อสารนั้นไว้ไว้ในกระดานับลิบแผ่น ในระหว่างอยู่ที่โรงแรมที่พักริมแม่น้ำฮวงโหใกล้เขาอู่ไถซาน ข้าพเจ้าจึงได้ขอร้องให้อาจารย์ธนพิพัฒน์ช่วยแปลพระสูตรนี้ตามบัญชาของพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ โดยข้าพเจ้าได้ทำการปรึกษารื้อกับอาจารย์ธนพิพัฒน์ และอาจารย์ธนพิพัฒน์ได้นำเสนอให้แปลโดยใช้พระสูตรต้นฉบับภาษาจีนที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ จากนักภาษาศาสตร์โบราณที่มีชื่อเสียง ชื่อ มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตา (**Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī Bodhisattva**) โดยแปลและเรียบเรียงจาก **Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī**

Bodhisattva ฉบับที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ **Buddha Sūtras Mantras Sanskrit** เป็นหลัก และได้จัดให้มีการเสริมเนื้อหาบางจุดจากงานของศาสตราจารย์ **EDWARD CONZE** ชื่อปรัชญาปารมิตาใน 700 บรรทัด (**The Perfection of Wisdom in 700 Lines**)

ซึ่งพบความน่าแปลกใจที่พระสูตรนี้เมื่อเปรียบเทียบกับฉบับที่แปลโดยท่าน พระอาจารย์วิศวกัทร พบว่า มีเนื้อหาในพระสูตรหลายส่วนที่แตกต่างกับฉบับที่ พระอาจารย์วิศวกัทรได้แปลอย่างมีนัยสำคัญ จึงได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อเป็น ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา

มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตา ฉบับแปลจากต้นฉบับภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษ แปลเป็นภาษาไทยโดยอาจารย์ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์ (ต่อไปนี้จะเรียกว่าฉบับที่ 1 ธ) เปรียบเทียบกับมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปลจากต้นฉบับภาษาจีน แปล เป็นภาษาไทยโดย ท่านอาจารย์วิศวกัทร (ต่อไปนี้จะเรียกว่า ฉบับที่ 2 ว) พบว่าข้อความ ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน แต่มีข้อแตกต่างที่สำคัญคือ

ข้อที่ 1 ฉบับที่ 1 ธ จะมี 2 ปริเฉท ส่วนฉบับที่ 2 ว จะมี 1 ปริเฉท

ข้อที่ 2 ฉบับที่ 1 ธ และฉบับที่ 2 ว พบว่าประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 36 หัวข้อโดยมีเนื้อหาที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันเล็กน้อย

ข้อที่ 3 ฉบับที่ 1 ธ มีเนื้อหาสำคัญที่ฉบับที่ 2 ว ไม่มี 2 เนื้อหา

ข้อที่ 4 ฉบับที่ 2 ว มีเนื้อหาสำคัญที่ฉบับที่ 1 ธ ไม่มี 1 เนื้อหา

ข้อที่ 5 ฉบับที่ 1 ธ มีเนื้อหาสำคัญที่ไม่พบในฉบับที่ 2 ว คือ แนวทางฝึกสมาธิที่ เรียกว่าเอกะวยุหสมาธิ ซึ่งเป็นคำบรรยายในส่วนของการฝึกจิตสมาธิเพื่อให้ตน

สามารถเข้าสู่ปัญญาบารมีได้เร็วขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าด้วยการฝึกกระลึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยพุทธานุสติ และแนวทางการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิอย่างรวดเร็ว ซึ่งในฉบับที่ 2 ว ไม่มีการบรรยายรายละเอียดแนวทางการปฏิบัติสมาธิเหมือนฉบับที่ 1 ธ และใช้คำเรียกชื่อสมาธินี้ที่แตกต่างกันโดยเรียกชื่อว่า โพธิศวรสมาธิ

ข้อที่ 6 ฉบับที่ 2 ว มีเนื้อสำคัญที่เชื่อว่าเป็นหนึ่งในแนวทางการฝึกเอกะวยุหสมาธิ ที่แฝงเร้นอยู่ในพระสูตรนี้ โดยเป็นการฝึกจิตสมาธิเพื่อให้ตนสามารถเข้าสู่ปัญญาบารมีได้เร็วขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าด้วยแสงโอภาสแห่งพระพุทธองค์ถ้าผู้ฝึกสมาธิมีประสบการณ์ในการฝึกสมาธิสายวัชรยานของทิเบต สายพลังจักรวาล และการฝึกสมาธิสุญญตาสมาบัติ ก็จะมีความเข้าใจในแนวทางการฝึกแบบนี้มากขึ้น

แม้พระสูตรทั้งสองฉบับนี้แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านเนื้อหา จนอาจทำให้บางคนที่ย่านอย่างผิวเผินอาจเข้าใจผิดโดยเกิดความสับสนไม่ทราบว่าฉบับใดกันที่จะเป็นมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสสูตรฉบับที่แท้จริง แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบของข้าพเจ้าที่เคยฝึกฝนและศึกษาศาสตร์ของการฝึกสมาธิของสายหินยาน สายสุญญตาสมาบัติ สายพลังจักรวาลและสายวัชรยาน มาก่อนทำให้ได้ข้อสรุปของข้าพเจ้าว่าพระสูตรทั้งสองฉบับนั้นก็จริงทั้งคู่ เพราะเนื้อหาหลักๆ 36 หัวข้อคล้ายคลึงกัน และพระสูตรทั้งสองฉบับต่างมีเนื้อหาที่เสริมส่งซึ่งกันและกัน ทั้งสมควรอ่านทั้งสองฉบับเพื่อการทำสมาธิเข้าใจในพระสูตรได้อย่างเต็มที่สาเหตุที่แยกเป็นสองฉบับเพราะอาจจะแยกออกตามเนื้อหาการฝึกเอกะวยุหสมาธิ โดยฉบับที่ 1 ธ อาจ เป็นพระสูตรที่อาจมอบให้ผู้ฝึกเอกะวยุหสมาธิระดับต้นศึกษา ส่วนฉบับที่ 2 ว อาจเป็นพระสูตรที่อาจมอบให้ผู้ฝึกเอกะวยุหสมาธิระดับสูงศึกษา อันนี้เป็นข้อสรุปที่เกิดจากความคิดเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าเท่านั้น

จากการศึกษาประวัติของไอสไตน์ข้าพเจ้าได้คิดเล่นๆ ว่าเชื่อหรือไม่ว่าไอสไตน์ได้เคยอ่านพระสูตรนี้ และได้แนวคิดจากพระสูตรนี้นำไปสร้างระเบิดปรมาณู จากเค้าปริศนาความคิดของพระสูตรที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับกุศลของสังขตะและกุศลของ อสังขตะ ในฉบับที่ 2 ว

สำหรับพระสูตรฉบับนี้ข้าพเจ้าเดิมมีความคิดที่จะทำการอรรถกถาดังหนังสือพระสูตร 4 ฉบับที่เคยทำไว้ก่อนหน้านี้ แต่ทว่าในที่สุดข้าพเจ้าก็ไม่ได้ทำการอรรถกถาเนื่องจากในพระสูตรนี้เป็นพระสูตรของผู้มีบารมีที่มีโพธิจิตต์ปรารถนาที่จะบรรลุสู่อันุตตรสัมมาสัมโพธิเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังนั้นวาสนาบารมีของแต่ละพระโพธิสัตว์ในการเข้าถึงพระสูตรก็ไม่ควรมีใครมากล้าที่จะมาก้าวล่วงอรรถกถาพระสูตรเพื่อเผยแพร่แนะนำแก่เขา ที่อาจผิดเพี้ยนไปจากพระสูตร นอกจากนี้ถ้าได้มีการเฉลยอรรถกถาไว้อาจทำให้ผู้ศึกษาที่ปรารถนาโพธิธรรม ไม่ได้มีโอกาสนำเพ็ญบารมี 6 ที่เกี่ยวเนื่องกับพระสูตรนี้ได้อย่างครบถ้วน

เพราะพระสูตรนี้จะต้องใช้พลังแห่งบารมี 6 มาเพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าพระสูตรโดยต้องมีกษานติบารมี(ขันติบารมี) วิริยะบารมี ฌานบารมี ปัญญาบารมี ในการค้นคว้าต้องมีศีลบารมี มีกายใจอันบริสุทธิ์ในระหว่างที่ศึกษาเรียนรู้ เมื่อมีความรู้ความเข้าใจที่ดีในพระสูตรแล้วก็ต้องมีทานบารมี เพื่อคัดลอกเผยแพร่แนะนำพระสูตรนี้ให้กับผู้อื่น นอกจากนี้ในพระสูตร ได้เขียนไว้แบบมีนัยไว้ให้ต้องมีกฎเกณฑ์ระมัดระวังต่อการปฏิบัติต่อพระสูตร โดยเฉพาะการเผยแพร่พระสูตรต่อผู้อื่นต้องเผยแพร่ตามความเป็นจริงนี้เป็นข้อแรก ข้อที่สองในพระสูตรยังได้กล่าวถึงความเป็นอจินไตยธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจอธิบายได้ ซึ่งแม้บางส่วนในพระสูตรเป็นสิ่งที่ท่านอาจจะคาดคิดได้ และท่านคิดว่าน่าจะอรรถกถาออกมาให้กระจ่าง แต่ในพระสูตรก็บอกกล่าวไว้ว่ามีให้ประมาทเพราะสิ่งที่

ท่านอาจจะคาดคิดได้นั้นก็เป็นสิ่งที่ยากจะอธิบายได้เช่นเดียวกัน ทั้งยังมีคำสั่งในพระสูตรที่สั่งให้ผู้เผยแพร่พระสูตรจะต้องดำเนินการนำเสนอและเผยแพร่พระสูตรตามความเป็นจริงของพระสูตรเท่านั้นห้ามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดๆโดยเด็ดขาด

ดังดำรัสแห่งพระพุทธองค์ ที่กล่าวไว้ว่า ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาผู้ที่ไม่ปรารถนาให้ตนต้องตกไปสู่เส้นทางชีวิตที่เลวร้าย พวกเขาควรที่จะให้ความสนใจศึกษาเรียนรู้กลอนหนึ่งบทสี่บาท(a **four-verse stanza**)ของพระสูตรว่าด้วยปัญญาบารมี ยอมรับและบูชา อ่านและท่องจำ รวมถึงการเผยแพร่ต่อผู้อื่นตามความเป็นจริง

พระสูตรนี้แม้จะมีความยากยิ่งในระดับจินตไทยสำหรับการศึกษา แต่ผู้ศึกษาที่สามารถเรียนรู้ได้ถือว่าเป็นจะเป็นผู้ที่วาสนาบารมีมหาศาลยิ่งนัก

จากพระดำรัสของพระพุทธองค์ในพระสูตรที่กล่าวไว้ดังนี้

....พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัณฺฑุศรีว่า

หากมีผู้ใดได้ยินได้ฟังธรรมะนี้แล้ว พวกเขาไม่รู้สึกรังเกียจหรือหวั่นเกรง

แสดงว่าในอดีตชาติที่ผ่านมานั้น พวกเขาได้เคยสั่งสมกุศลมูลจากพระพุทธเจ้า

ไม่ใช่แค่จำนวนไม่กี่พันพระองค์ แต่พวกเขาต้องได้เคยสะสมกุศลมูลจาก

พระพุทธเจ้า มาแล้วถึงหลายพันล้านโกฏพระองค์ทีเดียว

ดังนั้นเขาจึงมิได้แสดงอาการรังเกียจ หรือหวั่นเกรง

เมื่อพวกเขาได้ยินได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้...

..พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า

ถ้าหากมีกุศลบุตร กุศลิตาซึ่งได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว

ใจเด็ดเดี่ยวมั่นคง ไม่สะดุ้งตกใจ ไม่มัวงวย และไม่รู้สึกระย่นย่อ

เธอจงรู้ไว้เถอะว่า

เขาเหล่านั้นไปยืนในภูมิที่ไม่ถอยหลังแล้ว

ถ้าชนเหล่าใดได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว

ไม่สะดุ้งตกใจ ไม่มัวงวย และไม่รู้สึกระย่นย่อ

แต่มีความศรัทธา น้อมรับ เคารพบูชา

และฟังแล้วฟังเล่าอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

พวกเขาเหล่านั้นจะบรรลุซึ่ง

ทานบารมี (**dāna-pāramitā**)

ศีลบารมี (**śīla-pāramitā**)

กสณติบารมี(ขันติบารมี) (**kṣānti-pāramitā**)

วิริยะบารมี(**vīrya-pāramitā**)

ฌานบารมี (**dhyāna-pāramitā**)

และปัญญาบารมี (**prajñā-pāramitā**) ในที่สุด

นอกจากนี้เขายังสามารถเผยแผ่ และสั่งสอนแก่ผู้อื่น
และยังสามารถทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม(การบำเพ็ญปัญญาบารมี)ด้วย”
เธอจึงรู้ไว้เถอะว่ากุลบุตรและกุลธิดาเหล่านี้

ในที่สุดแล้ว

พวกเขาจะได้บรรลุซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
และได้อาศัยอยู่ในพุทธเกษตร (**Buddha Lands**)
ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาผู้ซึ่งได้ยินได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีนี้
แล้วไม่รู้สึกระส่ำระสายหรือหวั่นเกรง
แต่ศรัทธาและเข้าใจคำสอนอย่างแท้จริง
เธอจึงรู้ไว้เถิดว่าพวกเขาเหล่านั้น
จะได้รับการชำระให้บริสุทธิ์โดยพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
พร้อมกับได้รับพระราชลัญจกร (**the seal**)
หรือมหายานธรรมมุทรา (**the Mahāyāna Dharma Seal**)
ซึ่งมีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีพระราชลัญจกรนี้
ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาศึกษาเรียนรู้ธรรมมุทรา

พวกเขาไม่เพียงอยู่เหนือกว่า เส้นทางชีวิตที่เลวร้าย

แต่ยังอยู่เหนือกว่า

ผู้ที่ดำเนินตามเส้นทางของพระสาวก

และพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย

นอกจากนี้ในพระสูตรได้มีการระบุถึงผู้ที่ทรงพระสูตรนี้ จะได้รับการดูแลรักษา
คุ้มครอง จากท้าวสักกะเทวราชและเทวดาทั้งหลายตลอดจนกล่าวถึงผลลัพธ์
อันยิ่งใหญ่ที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย

....ท้าวสักกะเทวราช ได้กล่าวปฎิญาณต่อพระพุทธองค์ว่า “ข้าพระองค์จะดูแล
รักษาให้กุลบุตรและกุลธิดาในชมพูทวีปสามารถได้ยินพระสูตรซึ่งเป็นพุทธธรรมที่แท้จริง
นี้อยู่เสมอ และพวกเขาเหล่านั้นจะเชื่อถือศรัทธา เข้าใจ ยอมรับและบูชา อ่านและท่องจำ
และเผยแผ่พระสูตรนี้แก่ผู้อื่น ตลอดจนจะให้เทวดาทุกตนคอยปกป้องคุ้มครอง และ
สนับสนุนกุลบุตรและกุลธิดาเหล่านั้นพระเจ้าข้า

ในเวลานั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสกับท้าวสักกะเทวราช (**Śakro-Devānām-
Indra**) ว่า “ท่านโกสิย เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น

กุลบุตรและกุลธิดาเหล่านี้ในที่สุดแล้วจะบรรลุพุทธะโพธิ (**Buddha
bodhi**) อย่างแน่นอน

ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์เผยแพร่พระมัญชุศรีมหาปารมิตาสูตรฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยโดยอาจารย์ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์ออกเผยแพร่เป็นวิทยาทานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์และเผยแพร่พระสูตรฝ่ายมหายานในประเทศไทย แต่การพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ เพื่อความสมบูรณ์งดงามและเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านอย่างสูงยิ่ง ข้าพเจ้าจึงได้ขออัญเชิญมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยจากต้นฉบับภาษาจีนของท่านอาจารย์วิศวกัธรมาพิมพ์ไว้ร่วมกันด้วยโดยเป็นต้นฉบับแท้ๆของท่าน ไม่ได้มีการแก้ไขปรับปรุงใดๆทั้งสิ้น เพื่อเป็นการยกย่องชื่นชมผลงานของท่านอาจารย์วิศวกัธร ซึ่งเปรียบได้ตั้งพระถังซำจั๋งของเมืองไทย

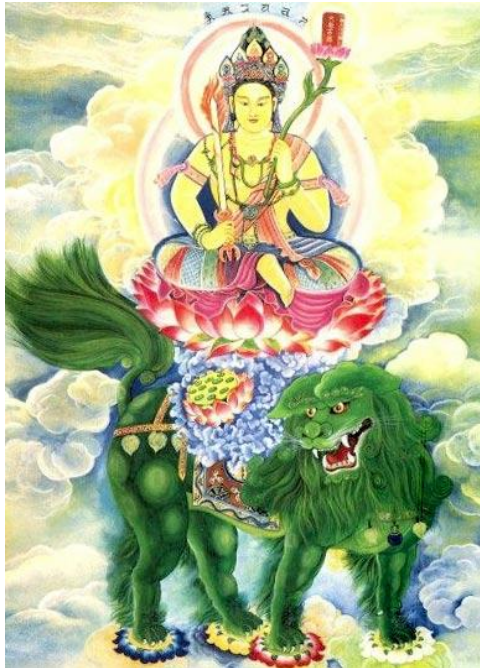
ขอผลบุญกุศลมูลที่ได้รับจากการจัดพิมพ์ขอให้ข้าพเจ้ามีร่างกายที่แข็งแรง มีสุขภาพดีที่จะเป็นกำลังที่จะอุทิศตนเผยแพร่ธรรมในพระสูตรฝ่ายมหายานให้ได้มากที่สุดเพื่อถวายต่อพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ที่ข้าพเจ้าเคารพและขอให้ข้าพเจ้ามีสติปัญญาที่จะพาตัวของข้าพเจ้าข้ามฝั่งหลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้

สำหรับการกระทำใดๆ ของข้าพเจ้า ทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคตที่ได้อาจกระทำผิดพลาดล่วงเกินสิ่งใดผู้ใดไปโดยไม่ได้เจตนา ขอให้โปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย

อริยะ สุพรรณเกษัช

บรรณาธิการและผู้จัดพิมพ์เผยแพร่พระสูตรเป็นวิทยาทาน

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ - พระมหาโพธิสัตว์เทวินชู

ในพุทธศาสนานั้น โดยเฉพาะนิกายมหายานได้กล่าวถึงคุณแห่งพระโพธิสัตว์เป็นหลัก ซึ่งก็หมายถึงว่า พระโพธิสัตว์นั้นได้รับการยอมรับเป็นส่วนมาก ซึ่งมีผู้นับถือมากมายในโลก และยังแบ่งเป็นนิกายย่อยๆได้อีกมากมาย โดยมากแล้วผู้ที่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจในเรื่องของพระโพธิสัตว์เป็นอย่างดี เพราะเป็นคำสอนที่ถูกยกขึ้นมาบ่อยครั้ง โดยเฉพาะนิกายสุขาวดีที่เน้นคำสอนการภาวนาพระนามพระอมิตาภะพุทธเจ้าและพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ รวมถึงทศกุศลกรรมบถ แต่เหตุนี้ก็ยังเป็นแนวคิดที่ใช้ พลาณภาพของพระพุทธและพระโพธิสัตว์ ซึ่งในปัจจุบัน มีนักศึกษาสืบค้นหลายคนได้ตีความว่า เป็นการรวมความเชื่อในแบบเทวนิยมมาด้วย หากมองดูแล้วเพราะสภาพสังคมในแบบจีนนั้นยังมีความเชื่อในแบบนั้น

ดังนั้น ศาสนานิกายจึงปรับตัวให้เข้ากับสภาพพื้นที่นั้นๆ จนเป็นที่นับถือ พระโพธิสัตว์องค์หนึ่งได้ที่ได้นับถือมากพอสมควรในทางมหายาน นั่นคือพระมัญชุศรี มหาโพธิสัตว์ — พระมหาโพธิสัตว์เทวินชู

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์พระองค์มี ชื่อเรียกมากมาย อาทิ พระมัญชุโฆษ (ผู้มีเสียงเพราะ), พระมัญชุนาถ , พระวาคีศวร คนจีนเรียกบั้นชูฟู่สะ เป็น พระโพธิสัตว์ แห่งมหาปัญญา ในประเทศธิเบต ให้ความเคารพต่อพระโพธิสัตว์องค์นี้มาก ฉายาของ พระองค์ เรียกแตกต่างกันไป อาทิ ใต้ใต้(มหามติ – มีปัญญาใหญ่), ไทจี (ราชกุมาร), เซยปีก้าจู้ (ธรรมราชผู้มีแขนหนึ่งพัน)

ทรงประสูติ เมื่อวันที่ 4 เดือน 4 ทางจันทรคติแบบจีน พระนามเต็มของพระองค์ คือ พระมัญชุศรีกุมารภูติมหาโพธิสัตว์ ทรงประทับบนหลังราชสีห์ อันราชสีห์นั้นเป็น ราชานแห่งสัตว์ทั้งหลาย ไม่หวาดหวั่น ครั้นคร้ามต่อสัตว์ใดๆ เปรียบเช่น พระพุทธเจ้า และโพธิสัตว์ ไม่หวาดหวั่นท้อถอย ต่อการประกาศสัจธรรม และเมื่อราชสีห์คำราม บรรดาสรรพสัตว์น้อยใหญ่ ต่างก็หลีกไป เฉากเช่น พุทธองค์ ประกาศธรรม ทำให้คำสอน ของเดียรถีย์ทั้งหลาย ด้อยรัศมีไปฉนั้น ราชสีห์นี้บางครั้งเรียก “สิงหอาสน์”

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ พระองค์ทรงมีพระวรกายเป็นหนุ่มน้อยวัย 16 ปี (ไม่แก่หรืออายุมากไปกว่านี้) พระหัตถ์ขวาทรงวัชรศัสตรา หรือ พระแสงขรรค์ หรือ ดาบอันคมกริบ ไวคอย ตัดอวิชชา และนิรณทั้ง 5 อันได้แก่ กามฉันทะ (พอใจในกาม) พยาบาท (คิดร้าย) ถีนมิทธะ (หดหู่เชื่องซึม) อุทธัจจะกุกกุกจะ (ฟุ้งซ่าน)และวิจิจฉา (ความสงสัย) เพื่อให้ธรรมแห่งพุทธองค์ มีความแจ่มชัด พระหัตถ์ซ้าย ทรงพระคัมภีร์ ปรัชญาปารมิตาสูตร หรือ พระหัตถ์ซ้ายอยู่ในท่ามุทราภิมุข ในส่วนของ พระเศียร ทรง

มาลา เป็นรูปใบไม้เรียงกัน 5 ใบ โดยมี พระอภัยมณี พุทธเจ้า อยู่เหนือมงกุฏนั้น พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ พระเศียร ทรงมาลา เป็นรูปใบไม้เรียงกัน 5 ใบ

ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญาสูงสุด ถือเป็นปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีอีกว่า เคยเป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า หรือเป็นบุตร องค์ที่สาม ของ พระอมิตาภะพุทธเจ้า แต่ที่น่าจะเป็นไปได้ ก็คือ ในสมัยพุทธกาล พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ ถือกำเนิดในแคว้นแห่งหนึ่งของอินเดีย กำเนิดในวรรณะพราหมณ์ ภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ ก็บวชเป็นสาวก (ในศาสนาพุทธนิกายหินยาน จะถือพระสารีบุตรเป็นผู้มีสติปัญญาสูงสุด แต่ใน ศาสนาพุทธนิกายมหายาน จะถือพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ เป็นผู้มีสติปัญญาสูงสุด) ผู้บูชากราบไหว้พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ มักขอพร ให้มีความฉลาด มีสติปัญญาหลักแหลม อยู่เสมอ ในประเทศจีนเชื่อกันว่าพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ สถิตย์อยู่ ณ เขาอู่ไถซาน

พระมหาโพธิสัตว์เหวินซู หรือ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ มีประวัติความเป็นมาหลากหลายตำนาน เช่นพระองค์กำเนิดจากพระนลาฏของ พระศากยมุนีพุทธเจ้าด้วยลำแสงที่พุ่งออกไปนั้น ตัดต้นไม้ต้นหนึ่งที่ภูเขากุโถซานแล้วบังเกิดดอกบัวมารองรับ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์เกิดขึ้นมา ดังนั้น พระโพธิสัตว์พระองค์นี้ จึงไม่แปดเปื้อนครรภมลทิน แต่อย่างไร

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า คหบดีจีนท่านหนึ่ง ต้องการเลี้ยงพระทั้งวัดบนภูเขากุโถซาน พระท่านจึงชักชวนคนยากจนมารับทานด้วย เพราะพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ มักจะสอนเน้นให้คนทั้งหลายมีความเสมอภาคกัน ไม่แบ่งแยกระหว่างคนรวยกับคนจน ไม่แบ่งแยกระหว่างพระกับฆราวาส ด้วยเหตุนี้พระองค์ จึงใคร่อยากรู้ใจมนุษย์ จึงจำแลงร่าง เป็นหญิงขอทาน ที่กำลังตั้งครรภ คหบดีรำคาญใจมาก ที่เห็นชาวบ้านพวกนี้

เพราะตั้งใจมาทำบุญเลี้ยงพระ เพียงอย่างเดียว ครั้นมาถึงคิวนึ่งขอทาน นางบอกว่า ต้องการข้าว 2 จาน จานหนึ่งสำหรับตนเอง อีกจานหนึ่งสำหรับลูกในท้อง เจ้าของงาน ไม่ยอม นางจึงไม่ยอมกินอาหารนั้น และเดินออกจากวิหารไปกลายเป็นพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ เหาะขึ้นท้องฟ้าพร้อมด้วยเทพบริวารตระการตา เป็นเหตุให้เจ้าของงานและทุกคนที่อยู่สถานที่นั้น ก้มกราบขมาลาโทษ ต่อพระโพธิสัตว์ กันถ้วนหน้า ตั้งแต่นั้นมาถือเป็นนโยบายของเขารู้กันว่า หากต้องการเลี้ยงพระ ก็ต้องทำทานต่อผู้ยากไร้ด้วย

บุนชู ผ่อลัก หรือ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ เป็นพระมหาโพธิสัตว์ ที่มักได้รับการเอ่ยถึง ในพระสูตร และตั้งองค์พระปฏิมาให้อยู่คู่กับ “โผวเอียงพู่สะ” หรือ “โผวเอียงผ่อลัก” หรือ “พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์” ทรงได้รับการยกย่อง ให้เป็นหัวหน้าของบรรดาพระโพธิสัตว์ นับร้อยนับพันที่มาเฝ้าชุมนุมพระศากยมุนีพุทธเจ้า ทรงเป็น “พระมานิโพธิสัตว์” ที่ถือกำเนิด ก่อนสมัยพุทธกาล ทรงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถในการแสดงธรรม ทรงมุ่งมั่นให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์และบรรลุธรรมอย่างไม่ทรงเกรงกลัวต่อความยากลำบาก

หลังจากที่ พระศากยมุนีพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานไปแล้ว 250 ปี พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ ไปประกาศ พระศาสนา ที่แคว้นเนปาล ได้กำจัดสัตว์ร้าย ในสระน้ำที่แคว้นนั้นจนหมดสิ้น เพราะหน้าที่ของพระองค์คือ การกำจัดอวิชชา กำจัดความโง่เขลา และช่วยเหลือพระศาสนาให้แพร่หลาย นอกจากนี้ยังเชื่อว่า พระองค์คือองค์อุปถัมภ์ในด้านกวีวิจารณ์ทางวาทศิลป์ รวมถึงภาษาศาสตร์ต่างๆอีกด้วย ดังนั้นที่ประเทศเนปาล จึงมีผู้คนกราบไหว้บูชาท่าน เพื่อให้เกิดความเฉลียวฉลาด และมีความจำดี พุดและเขียนเก่ง ซึ่งประเพณีนี้ดูละม้าย การบูชาพระนางสุรัสวดี

(ชายาของพระพรหม) ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู ซึ่งเด็กๆ นิยมบูชานาง ในฐานะเทพเจ้าแห่งวาทศิลป์ ดนตรี และวิทยาศาสตร์ ในวันวสันตปุณจมี

ในประเทศธิเบต ยังมีการสร้างภาคดุร้ายของพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ด้วย ปางนั้นคือ ยมานตกะ โดยสร้างตำนานขึ้นตามตำนานที่กล่าวว่าพระมัญชุศรี ลงไปยังยมโลก พระยายมมีศิระเป็นกระบือ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์จึงต้องแปลงร่างเป็นเช่นนั้น เพื่อให้พระยายมกลัว ทั้งที่พระยายม เป็นเจ้าแห่งความตาย แต่ยังเกรงในพระบารมี จนแลเห็นความไม่สิ้นสุดของพระมหาโพธิสัตว์พระองค์นี้ ชาวธิเบต นิยมเพ่งรูปยมานตกะเพื่อเอาชนะความตาย ยมานตกะมีศิระเป็นวัว กายสีน้ำเงินเข้ม มีหลายแบบ ประจำอยู่ทิศใต้ของพุทธมณฑล ผมหสีน้ำตาล ตกแต่งร่างกาย ด้วยพวงมาลัยหวักะโหลก ถือหวักะโหลกบรรจุเลือดและไม้เท้าที่เลียบศิระอยู่เท้าเหยียบ บนร่างของมนุษย์ อสูร และ ยักษ์ รูปลักษณะอื่น ของยมานตกะมีอีกหลายแบบ ตัวอย่างเช่น วัชรไกรวะ (สายฟ้าผู้ฆ่า) ซึ่งมีเกี้ยว สามสิบสี่แขนและสิบหกเท้า ลักษณะ

ดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับ ยิดัม (เทพผู้พิทักษ์ ของทางทิเบต ลามะชั้นสูง บางรูปอาจมียิดัมคอยอารักษ์) อีก 2 องค์คือ เहरुกะ และมหาากาฬ

มหาบุรุษโพธิสัตว์ ที่ชาวธิเบตให้การยกย่องนั้นมี พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ , พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ และ พระวัชรปาณิมหาโพธิสัตว์ ด้วยเหตุที่เป็นสัญลักษณ์ ของ กรุณา ปัญญา และ พละ ตามรูปศัพท์แล้ว มัญชุศรี แปลว่า ผู้มีเสียงไพเราะ และ มีความสามารถพิเศษ ในการเทศนาให้คนเกิดปัญญาได้ ตาม คติในฝ่ายมหายานนั้น ยกย่องให้พระองค์ เป็นพระโพธิสัตว์ แห่งปัญญา และคุ้มครองนักปราชญ์ ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของวิทยาศาสตร์ และการแสวงหาสัจจะ ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ การบูชาพระมหาโพธิสัตว์พระองค์นี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความชาญฉลาด มีความจำดี และสามารถ จดจำคัมภีร์ต่างๆ ได้อย่างแม่นยำ

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ ได้รับการยกย่อง และนับถือกันมากใน เมืองสารนาถ แคว้นมคธ เบงกอล เนปาล และ ธิเบต คัมภีร์ซึ่งทรงถือนั้นคือ ปรัชญาปารมิตา ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ของ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่จะมาตรัสรู้พระนามของพระองค์ปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์อมิตยสูตร เพราะพระองค์เป็นหัวหน้ากลุ่มพระโพธิสัตว์บนเขาคิสมกุฏ และ ในคัมภีร์คณทวยุทธสูตร กล่าวว่า ความยิ่งใหญ่ของพระองค์นั้นเทียบเท่ากับพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ ผู้ใดที่จะบรรลु พระสัมมาสัมพุทธะ ต้องได้รับการช่วยเหลือจากพระองค์เสียก่อน ใน คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร นั้น พระศากยมุนีพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงฐานะของพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้รักษาพระสูตรนี้ และเป็น ผู้ปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนาในช่วง 500 ปีสุดท้าย

ที่มาของข้อมูลขอขอบพระคุณ

<http://pisitchaiton.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>

<https://sites.google.com/a/sapit.ac.th/history2560/home>

<https://sites.google.com/site/sujittrawienjin/017-phuththa-phothisatw/phra-maychu-sri-phothisatw>

ภาพถ่ายของท่านอาจารย์อริยะ สุพรรณเภัชช์ ในช่วงที่เดินทางไปแสวงบุญ
ที่เขาอู่ไถ่ซาน มณฑลซานซี ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

มัญจุศรียมหาปรัชญาปารมิตาสูตตร

(Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī Bodhisattva)

แปลเป็นภาษาไทยโดย

อาจารย์ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์

คำนำ

พระโพธิสัตว์ คือผู้ซึ่งต้องบำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญบารมี(ปารมิตา) 6 ได้แก่ ทานะ (ทาน) สีละ (ศีล) กสานติ (ขันติ) วิริยะ (วิริยะ) ธยานะ (ฌาน) และปรัชญา (ปัญญา) ในความเข้าใจของข้าพเจ้านั้น ปัญญาบารมี หรือปรัชญาปารมิตา เป็นสิ่งที่ลึกซึ้งและยากที่จะเข้าใจ และสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุอนุตตรสัมมา สัมโพธิญาณจึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเรียนรู้ซึ่งการอธิบายความหมายเกี่ยวกับปัญญาบารมีและวิธีการบำเพ็ญปัญญาบารมีคงไม่มีผู้ใดจะอธิบายได้ดีเท่ากับพระพุทธองค์และพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ซึ่งเป็นโพธิสัตว์แห่งปัญญาได้ ข้าพเจ้าจึงได้พยายามแปลและเรียบเรียงมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต (Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī Bodhisattva) โดยแปลและเรียบเรียงจาก Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī Bodhisattva ฉบับที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ Buddha Sūtras Mantras Sanskrit เป็นหลัก และ เสริมเนื้อหาบางจุดจากงานของศาสตราจารย์ EDWARD CONZE ชื่อปรัชญาปารมิตาใน 700 บรรทัด (The Perfection of Wisdom in 700 Lines) ซึ่งจริงแล้วก็คือมัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูตเช่นเดียวกัน

การแปลและเรียบเรียงในครั้งนี้ ข้าพเจ้าพยายามจะแปลให้ตรงกับต้นฉบับมากที่สุด แต่ด้วยความที่ข้าพเจ้าเองนั้นก็มีความรู้ในทางธรรมจำกัดจึงอาจจะมีข้อผิดพลาดบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าก็หวังว่างานแปลฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและผู้สนใจในธรรมไม่มากนัก

ธนพิพัฒน์ เจนนพกาญจน์

สิงหาคม 2563

มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต

ปริเฉทที่ (Fascicle) 1

Thus I have heard:

At one time the Buddha was staying in the Anāthapiṇḍika Garden of Jetavana Park in the city kingdom of Śrāvastī, together with 1,000 great bhikṣus and 10,000 Bodhisattva-Mahāsattvas. These great Bodhisattvas are all majestically adorned [with merit and wisdom] and standing on the Ground of No Regress. Among them were Maitreya Bodhisattva, Mañjuśrī Bodhisattva, Unimpeded Eloquence Bodhisattva, and Never Abandoning the Mission Bodhisattva.

ดังที่ข้าพเจ้าได้สดับมา :

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในสวนของอนาถปิณฑิกในเขตวนอุทยานเชตวันแห่งกรุงสาวัตถี พร้อมด้วยเหล่าภิกษุสำคัญจำนวน 1000 รูป และพระโพธิสัตว์จำนวน 10000 องค์ มหาพระโพธิสัตว์เหล่านี้ทุกองค์ล้วนได้รับการตกแต่งอย่างสง่างาม [ด้วยคุณธรรมและสติปัญญา] และตั้งอยู่ในภูมิอันไม่เสื่อมถอย (ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า-อโฆวเรตติก/อวินิวาร์ณีย) ท่ามกลางพระโพธิสัตว์เหล่านั้น ได้แก่พระเมตไตรยโพธิสัตว์ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์

Bodhisattva-Mahāsattva Mañjuśrī the Youth came at dawn from his place to the place where the Buddha was and stood outside. Then great voice-hearers, such as the venerable Śāriputra, Pūrṇa-Maitrāyaṇīputra, Mahāmaudgalyāyana, Mahākāśyapa, Mahākātyāyana, and Mahākauṣṭhila, also came from their respective places to the place where the Buddha was and stood outside.

ในยามรุ่งอรุณพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ได้ออกจากที่พำนักมาอยู่ที่ประทับของ พระพุทธรองค์ และยืนรออยู่ภายนอก จากนั้นพระมหาสาวก อาทิ พระสารีบุตร พระปุณณะ-ไมตรายณีบุตร พระมหาเมทคัลยาณนะ(พระโมคคัลลานะ) พระมหากัสสปะ มหากาตยาณ (พระมหากัจจายนะ) และพระมหาเกาฬฐิล (เป็นน้ำ ของพระสารีบุตร เป็นเอตทัคคะทางแตกฉานในปฏิสัมภิทา 4) ก็ออกจาก สถานที่ ของตนมายังสถานที่ประทับของพระพุทธรองค์และยืนรออยู่ด้านนอก

The Buddha knew that the assembly had convened. The Tathāgata came out of His dwelling, arranged His seat, and sat down. He asked Śāriputra, “Why are you standing outside this morning?”

เมื่อพระพุทธรองค์รู้ว่าเหล่าบริษัทได้มาชุมนุมกันอยู่ด้านนอก พระตถาคตจึงทรงออก จากที่พัก จัดแจงอาสนะและนั่งลง จากนั้นตรัสถามพระสารีบุตรว่า เช้าวันนี้ทำไมเธอ ถึงได้มายืนอยู่ที่ด้านนอก ?

Śāriputra replied to the Buddha, “World-Honored One, Bodhisattva Mañjuśrī the Youth arrived first and stood outside the door. I actually arrived later.”

พระสารีบุตรทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ที่จริงแล้วมัญชุศรี มาถึงเป็นคนแรก และยืนรออยู่ที่ด้านนอก ส่วนข้าพระองค์นั้นตามมาทีหลัง พระเจ้าข้า”

Then the World-Honored One asked Mañjuśrī, “You were the first to arrive here. Did you wish to see the Tathāgata?”

จากนั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ว่า “เธอเป็นคนแรกที่มาถึงที่นี่ เธอปรารถนาที่จะพบตถาคตหรือไม่?”

Mañjuśrī replied to the Buddha, “Indeed, World-Honored One, I did come here to see the Tathāgata. Why? Because I delight in making the right observation to benefit sentient beings. I observe the Tathāgata by the appearances of true suchness: never changing, never moving, never acting, with neither birth nor death, neither existent nor non-existent, neither somewhere nor nowhere, neither in the past, present, or future, nor not in the past, present, or future, neither dual nor non-dual, neither pure nor impure. Through appearances such as these, I correctly observe the Tathāgata to benefit sentient beings.”

พระมัญชุศรีทูลว่า เป็นดั่งนั้นพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มาที่นี่ เพื่อต้องการพบพระตถาคต ทำไมล่ะหรือ? ก็เพราะข้าพระองค์มีความปิติยินดี ที่จะทำให้เกิดการทศนาที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระตถาคต ทั้งนี้ก็เพื่อยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ข้าพระองค์พิจารณาพระตถาคต เป็นดั่ง ภูตตถตา (**true suchness/bhūta-tathātā**) – ความจริงอันสูงสุด (สัจธรรมของลัทธิโยคจาร) ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เคลื่อนที่ ไม่กระทำ ไม่เกิด ไม่ดับ ไม่ทั้งดำรงอยู่ ไม่ทั้งไม่ดำรงอยู่ ไม่อยู่บางที่ ทั้งไม่อยู่ในทุกๆ ที่ ไม่ใช่ทั้งในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ไม่อยู่ในอดีต ไม่อยู่ในปัจจุบัน หรือไม่อยู่ในอนาคต ไม่เป็นทั้งความบริสุทธิ์

หรือความมัวหมอง การปรากฏเช่นนี้ ข้าพระองค์ได้ทัศนาลักษณะของพระตถาคตอย่างถูกต้อง ก็เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

The Buddha told Mañjuśrī, “If one can see the Tathāgata as such, one’s mind will neither grasp nor not grasp, neither accumulate nor not accumulate.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “หากใครสามารถเห็นลักษณะของตถาคตดังกล่าวเรากล่าวมานั้น จิตของเขาจะว่ายึดมั่นก็ไม่ใช่ ไม่ยึดมั่นก็ไม่ใช่ จะว่าเพิ่มพูนก็ไม่ใช่ ไม่เพิ่มพูนก็ไม่ใช่”

Sāriputra said to Mañjuśrī, “It is rare for anyone to see the Tathāgata in the way you describe. As you observe the Tathāgata for the sake of all sentient beings, your mind does not grasp the appearances of sentient beings. As you teach all sentient beings to head for nirvāṇa, [your mind] does not grasp the appearance of nirvāṇa. As you manifest such great majesty for all sentient beings, your mind does not see the appearance of majesty.”

พระสารีบุตรกล่าวกับพระมัญชุศรีว่า เป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่งนักที่จะมีใครจะเห็นลักษณะของพระตถาคตในแนวทางที่ท่านได้กล่าวมา เมื่อท่านสังเกตพระตถาคตก็เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ขณะเดียวกันจิตของท่านหาได้ยึดมั่นในความมีอยู่ของสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่ และเมื่อท่านเทศนาสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายให้มุ่งสู่พระนิพพาน แต่จิตของท่านหาได้ยึดมั่นในพระนิพพานไม่ เมื่อท่านได้เผยให้เห็นซึ่งลักษณะแห่งพระธรรมราชา(**great majesty**)แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย แต่จิตของท่านหาได้เห็นว่ามิ่งค้ำพระธรรมราชาไม่

Then Bodhisattva-Mahāsattva Mañjuśrī the Youth said to Śāriputra, “Indeed, indeed, it is just as you say. Although I activate the mind of great majesty for all sentient beings, I never see the appearances of sentient beings. Although I am adorned with great majesty for all sentient beings, their realm neither increases nor decreases. Suppose a Buddha stays in a world for a kalpa or over a kalpa. Although each world has only one Buddha, there are as many Buddhas as the innumerable, boundless sands of the Ganges. Suppose they all pronounce the Dharma day and night for a kalpa or over a kalpa, never resting their minds. Suppose each of them delivers as many sentient beings as the innumerable sands of the Ganges, enabling them to enter nirvāṇa. Yet the realm of sentient beings neither increases nor decreases. This applies to all Buddha Lands in the ten directions. All Buddhas pronounce the Dharma to teach and transform sentient beings, each delivering as many sentient beings as the innumerable sands of the Ganges, enabling them to enter nirvāṇa. Yet the realm of sentient beings neither increases nor decreases. Why not? Because the definite appearances of sentient beings can never be captured. Hence, the realm of sentient beings neither increases nor decreases.”

จากนั้นพระมัญชุศรีโพธิสัตว์กล่าวกับพระสารีบุตรว่า เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น เป็นดังที่ท่านกล่าวมา แม้ว่าเราจะกระตุ้นส่งเสริมให้สรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดพุทธะจิต (**activate the mind of great majesty**) แต่สำหรับเราแล้วหาได้มี สรรพสัตว์ใดไม่ แม้ว่าเราจะได้รับตกแต่งด้วยธรรมราชาเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เขตแดนแห่งสรรพสัตว์(**the realm of sentient beings**)ก็หาได้ เพิ่มขึ้นหรือลดลงไม่ สมมติว่าพระพุทธเจ้าพระองค์อยู่ในโลกธาตุได้เป็นเวลา 1 กัป หรือหลายกัป และถึงแม้ว่าในแต่ละโลกธาตุจะมีพระพุทธเจ้าได้เพียงพระองค์เดียว

เท่านั้น ก็มีพระพุทธเจ้ามากมายมหาศาลจนไม่อาจนับได้ถ้วน ดังเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา สมมติพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ได้เทศนาสั่งสอนธรรมตลอดทิวาวัน รัตติกาลเป็นเวลา 1 กัปหรือหลายกัป โดยไม่หยุดหย่อน สมมติว่าแต่ละพระองค์สามารถนำสรรพสัตว์เข้าสู่พระนิพพานได้มากมายมหาศาลจนไม่อาจนับได้จุจจำนวน เม็ดทรายในแม่น้ำคงคาก็ตาม แดนของสรรพสัตว์หาได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงไม่ แม้ดินแดนพุทธเกษตร(**Buddha Lands**)ทั้ง 10 ทิศก็เป็นดังนี้ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์เทศนาสั่งสอนธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงสรรพสัตว์ทั้งหลายแต่ละพระองค์สามารถนำสรรพสัตว์เข้าสู่พระนิพพานได้จำนวนมากมายมหาศาลจนไม่สามารถนับได้ถ้วนจุจดังเม็ดทรายในคงคาที่ แม้กระนั้นเขตแดนแห่งสรรพสัตว์(**the realm of sentient beings**)ก็หาได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงไม่ ทำไมนะหรือ? ก็เพราะหาสิ่งใดที่ยึดถือได้ว่าเป็นสรรพสัตว์ไม่ ดังนั้นแล้วเขตแดนแห่งสรรพสัตว์(**the realm of sentient beings**)จึงมิได้เพิ่มขึ้น หรือลดลง

Śāriputra then asked Mañjuśrī, “Given that the realm of sentient beings neither increases nor decreases, why do Bodhisattvas always pronounce the Dharma to sentient beings, as they seek anuttara-samyak-saṃbodhi?”

จากนั้นพระสารีบุตรจึงถามพระมัญชุศรีว่า “หากเขตแดนแห่งสรรพสัตว์(**the realm of sentient beings**)ไม่มีเพิ่มขึ้นหรือลดลงดังท่านว่า ทำไมพระโพธิสัตว์ทั้งหลายถึงยังได้เทศนาสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายเสมอมา เมื่อท่านเหล่านั้นบำเพ็ญตนเพื่อเข้าสู่พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิเล่า (**anuttara-samyak-saṃbodhi**)?”

Mañjuśrī replied, “Because the appearances of sentient beings are empty, there are neither Bodhisattvas seeking anuttara-samyak-saṃbodhi nor sentient beings to whom they pronounce the Dharma. Why not? Because I say that, in all dharmas, not a single dharma can be captured.”

พระมัญชุศรีตอบว่า “เพราะว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นเป็นสุญญตา(**empty**) ที่จริงแล้วหามีทั้งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่กำลังมุ่งแสวงหาอนุตรสัมมาสัมโพธิ หรือ สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เหล่าพระโพธิสัตว์กำลังเทศนาสอนธรรมอยู่ไม่ ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้นเล่า? ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่า สรรพธรรมทั้งปวง หามีธรรมหนึ่งใดที่สามารถ ยึดมั่นถือมั่น(**captured**)ได้ไม่”

The Buddha asked Mañjuśrī, “If sentient beings do not truly exist, why do you speak of sentient beings and their realm?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “ถ้าสรรพสัตว์ทั้งหลายมิได้มีอยู่จริง ทำไมเธอจึงยังกล่าวถึงสรรพสัตว์และเขตแดนแห่งสรรพสัตว์เล่า มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “The appearance of the realm of sentient beings is just like that of the realm of Buddhas.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ลักษณะเขตแดนแห่งสรรพสัตว์นั้นเหมือนกับเขตแดนแห่ง พระพุทธะทั้งหลายพระเจ้าข้า”

“Is there a measure for the realm of sentient beings?”

“หากถามว่าแดนแห่งสรรพสัตว์นั้นสามารถที่จะวัดขนาดได้หรือไม่ว่ามีขนาดเท่าใด?”

“The measure for the realm of sentient beings is just like that for the realm of Buddhas,” he replied.

ข้าพระองค์ก็จะตอบว่า “เขตแดนแห่งสรรพสัตว์นั้นมีขนาดเท่ากับเขตแดนแห่งพระพุทธพระเจ้าข้า”

The Buddha next asked, “Is there a place for the measure of the realm of sentient beings?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อว่า “แล้วจะมีสถานที่สักแห่งหรือไม่ที่สามารถใช้ประมาณถึงเขตแดนแห่งสรรพสัตว์ได้?”

He replied, “The measure of the realm of sentient beings is inconceivable.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “การจะวัดหรือประมาณเขตแดนแห่งความเป็นสรรพสัตว์นั้นเป็นสิ่งที่เกินจินตนาการ ”

The Buddha next asked, “Does the appearance of the realm of sentient beings abide [in something]?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระมัญชุศรีต่อว่า “เขตแดนแห่งสรรพสัตว์นั้นอาศัยอะไรตั้งอยู่หรือไม่ มัญชุศรี?”

He replied, “Open sky does not abide, nor do sentient beings.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “หาได้อาศัยสิ่งใดตั้งอยู่พระเจ้าข้า เปรียบประดุจท้องนภากว้างดำรงอยู่โดยมิได้อิงอาศัยกับสิ่งใด เขตแดนแห่งสรรพสัตว์ทั้งหลายก็เป็นเช่นเดียวกันหาได้ตั้งอยู่โดยอาศัยสิ่งใดไม่”

The Buddha asked Mañjuśrī, “If one practices *prajñā-pāramitā* in this way, how does one abide in *prajñā-pāramitā*?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระมัญชุศรีต่อว่า “หากมีผู้ใดบำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ เขาผู้นั้นอาศัยอยู่อย่างไรในปัญญาบารมี?”

Mañjuśrī replied, “Not abiding in dharmas is abiding in *prajñā-pāramitā*.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “การไม่อิงอาศัยในธรรมะทั้งปวงคือการอิงอาศัยในปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

The Buddha next asked Mañjuśrī, “Why is not abiding in dharmas called abiding in *prajñā-pāramitā*?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระมัญชุศรีต่อว่า “ทำไมเธอจึงกล่าวว่าการไม่อิงอาศัยในธรรมะใดๆ คือการอิงอาศัยในปัญญาบารมี?”

Mañjuśrī replied, “Not abiding in appearances is abiding in prajñā-pāramitā.”

พระมัญจุสรีทูลว่า “การไม่อิงอาศัยในสิ่งที่ปรากฏใดๆ คือการอิงอาศัยในปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

The Buddha next asked Mañjuśrī, “As one abides in prajñā-pāramitā in this way, do one’s roots of goodness increase or decrease?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระมัญจุสรีต่อว่า “เมื่อใครก็ตามเข้าถึงปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ กุศลมูลของเขาจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงหรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “As one abides in prajñā-pāramitā in this way, one’s roots of goodness neither increase nor decrease, all dharmas neither increase nor decrease, and the nature and appearance of prajñā-pāramitā neither increase nor decrease. World-Honored One, practicing prajñā-pāramitā in this way, one neither abandons the dharma of ordinary beings nor grasps the dharma of sages and holy beings. Why not? Because as one practices prajñā-pāramitā, one does not see any dharma that can be grasped or abandoned. Moreover, practicing prajñā-pāramitā in this way, one sees neither saṃsāra to dislike nor nirvāṇa to like. Why not? Because one does not even see saṃsāra, much less dislike it, and because one does not even see nirvāṇa, much less like it. Practicing prajñā-pāramitā in this way, one sees neither afflictions to abandon nor merits to grasp. One’s mind neither increases nor decreases with

respect to all dharmas. Why not? Because one sees neither increase nor decrease in the dharma realm. World-Honored One, training in this way is called practicing prajñā-pāramitā.

พระมัญชุศรีทูลว่า “ผู้ที่บำเพ็ญ(เข้าถึง)ปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ กุศลมูลของเขา ย่อมไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลง รวมทั้งปัญญาบารมีของเขาก็ไม่ทั้งเพิ่มขึ้นหรือลดลงพระเจ้าข้า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ที่บำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ เขาจะไม่ละทิ้งธรรมของ บุคคล ทั้งไม่มุ่งฉวยคว้าแต่ธรรมที่นำไปสู่ความหลุดพ้น ทำให้ถึงเป็นเช่นนั้นหรือ? ก็เพราะว่าผู้ที่บำเพ็ญปัญญาบารมีนั้น เขาจะมองเห็นว่าไม่มีธรรมะใดๆเลยที่ควรยึดถือ หรือละทิ้ง นอกจากนี้ผู้ที่บำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ จะไม่มองเห็นว่าสังสารวัฏ เป็นสิ่งไม่น่าพึงปรารถนา ส่วนนิพพานเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และเพราะว่าเขาไม่ แม้แต่จะเห็นนิพพานอยู่ในสายตา จะกล่าวไปไยว่าเขาพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจใน นิพพาน การบำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ ผู้ที่บำเพ็ญจะไม่ยึดมั่นทั้งสิ่งที่เป็นบาป อกุศลหรือสิ่งที่เป็นบุญกุศล จิตของเขาไม่หวั่นไหวขึ้นลงไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับสรรพธรรม ใดๆ ทำให้ถึงเป็นเช่นนั้นหรือ? ก็เพราะเขานั้นเห็นว่าในเขตแดนแห่งธรรมนั้นหาได้ มีการเพิ่มหรือลดไม่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค การฝึกตนตามแนวทางนี้ คือการบำเพ็ญ ปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ซึ่งเห็นว่าสรรพธรรมทั้งหลายล้วนไม่เกิด ไม่ดับ ก็คือ การบำเพ็ญปัญญาบารมี ข้าแต่พระผู้มีพระภาค การเห็นว่าสรรพธรรมทั้งหลายล้วนไม่ เพิ่ม ไม่ลด ก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี ข้าแต่พระผู้มีพระภาค การไม่ปรารถนาและ การเห็นว่าไม่มีธรรมใดที่พึงต้องแสวงหา ก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

“World-Honored One, seeing neither birth nor death of dharmas is practicing prajñā-pāramitā. World-Honored One, seeing neither increase nor decrease of dharmas is practicing prajñā-pāramitā. World-Honored One, wishing for nothing and seeing no dharma appearance to seek are practicing prajñā-pāramitā.

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ซึ่งมองไม่เห็นว่าจะอะไรคือความงดงาม หรืออะไรคือความน่าเกลียด อะไรคือสูงหรือต่ำ อะไรคือสิ่งที่พึงยึดมั่น หรืออะไรพึงละทิ้ง ทำไมข้าพระองค์จึงกล่าวเช่นนี้? ก็เพราะธรรมนั้นไม่เป็นทั้งสิ่งที่สวยงาม หรือน่าเกลียด ธรรมเป็นอิสระจากสิ่งที่ปรากฏให้เรารับรู้ ธรรมไม่มีสูงไม่มีต่ำ เนื่องจากธรรมชาติของสรรพธรรมมีความเท่าเทียมกัน ธรรมอยู่เหนือกว่าสิ่งที่เราจะเข้าไปยึดถือ หรือละทิ้งได้ เพราะเป็นความว่าง(สูญญตา)อย่างแท้จริง ผู้ที่บำเพ็ญตนตามแนวทางนี้ คือผู้บำเพ็ญปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Is the Buddha Dharma not superb?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญจุศรีว่า “พุทธธรรมเป็นธรรมอันเลิศสุดหรือไม่ มัญจุศรี?”

Mañjuśrī replied, “I do not see any superb appearance in dharmas. It can be verified, as through the Tathāgata’s self-realization, that all dharmas are empty.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์ไม่เห็นว่าจะมีลักษณะของความเป็นเลิศใดๆ ปรากฏในธรรมทั้งหลาย เรื่องนี้สามารถพิสูจน์ยืนยันได้ผ่านการตรัสรู้ด้วยตนเองของพระตถาคตว่า ” ธรรมทั้งปวงนั้นเป็นสูญญตา(empty)

The Buddha told Mañjuśrī, “Indeed! Indeed! The Tathāgata has attained the perfect enlightenment through self-realization of the emptiness of dharmas.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น มัญชุศรี ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยตนเองว่า”ธรรมทั้งปวงเป็นสุญญตา(**empty**)

Mañjuśrī responded to the Buddha, “World-Honored One, in the dharma of emptiness, is there superbness that can be captured?”

พระมัญชุศรีตอบสนองพระดำรัสของพระพุทธองค์ข้างต้นด้วยการกล่าวเป็นเชิงคำถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในสุญญตา ยังจะมีความเป็นเลิศใดให้ยึดถือได้อีกหรือพระเจ้าข้า?”

The Buddha praised, “Very good! Very good! Mañjuśrī, what you say is the true Dharma!”

พระพุทธองค์จึงสรรเสริญพระมัญชุศรีว่า “ดีมาก! ดีมาก! มัญชุศรี สิ่งที่เธอกล่าวมานั้นคือธรรมะที่แท้จริง!”

The Buddha next asked Mañjuśrī, “Is anuttara called the Buddha Dharma?”

พระพุทธองค์ได้ตรัสถามพระมัญชุศรีต่อไปว่า “จะเรียกอนุตตรธรรม (anuttara) ว่าพุทธธรรมได้หรือไม่ มัญชุศรี? ”

Mañjuśrī replied, “As the Buddha says, anuttara is called the Buddha Dharma. Why? Because that no-dharma can be captured is called anuttara.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ตามที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่าอนุตตรธรรมถูกเรียกว่าพุทธธรรม” แสดงว่าอนุตตรธรรมคือพุทธธรรม ถามว่าทำไมนะหรือ? เหตุผลก็เพราะว่าหาธรรมใดที่ไม่ที่ถูกยึดมั่นถือมั่นได้ จะถูกเรียกขานว่าอนุตตรธรรม”

Mañjuśrī continued, “Whoever practices prajñā-pāramitā in this way is not called a Dharma vessel [which is intended to capture things]. Not seeing dharmas that can transform ordinary beings, not seeing the Buddha Dharma, and not seeing enhancing dharmas, are practicing prajñā-pāramitā. Furthermore, World-Honored One, while practicing prajñā-pāramitā, one does not see any dharma that can be differentiated or contemplated.”

พระมัญชุศรีทูลต่อไปว่า “ผู้ซึ่งบำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ จะไม่ถูกเรียกขานว่าผู้ปฏิบัติธรรม (Dharma vessel) [ซึ่งเป็นชื่อที่ตั้งใจให้เห็นว่ายังมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆอยู่] การไม่เห็นวาปุณฺณธรรม พุทธธรรม และธรรมที่นำไปสู่ภูมิที่สูงขึ้นมีความแตกต่างกัน ก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี ข้าแต่พระผู้มีพระภาค นอกจากนี้ ขณะที่บำเพ็ญปัญญาบารมีนั้น ผู้ซึ่งบำเพ็ญปัญญาบารมีจะไม่แบ่งแยกสรรพธรรมว่า มีความแตกต่างกันพระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you not contemplate the Buddha Dharma?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอไม่ได้คิดคำนึงถึงพุทธธรรมเลยหรือ?”

Mañjuśrī replied, “No, World-Honored One, in my contemplation, I do not see the Buddha Dharma. Nor do I differentiate dharmas into ordinary beings, voice-hearers, and Pratyekabuddhas. Hence it is called the unsurpassed Buddha Dharma. Moreover, seeing neither the appearances of ordinary beings nor the appearances of the Buddha Dharma, nor the definite appearances of dharmas, is practicing prajñā-pāramitā. While practicing prajñā-pāramitā, one does not see the desire realm, the form realm, the formless realm, or the nirvāṇa realm. Why not? Because not seeing dharmas with the appearance of extinction is practicing prajñā-pāramitā. Seeing neither the one giving kindness nor the other requiting kindness is practicing prajñā-pāramitā. Contemplating the appearances of subject and object without differentiation is practicing prajñā-pāramitā. Seeing neither the Buddha Dharma to grasp nor the dharma of ordinary beings to abandon is practicing prajñā-pāramitā. Seeing neither the dharma of ordinary beings to end nor the Buddha Dharma to grasp, yet still coming to know it in one’s mind, is practicing prajñā-pāramitā.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ไม่เลย พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ไม่เห็นพุทธธรรมอยู่ในความนึกคิดเลย และได้จำแนกธรรมออกเป็น ปุถุชนธรรม สาวกธรรม และปัจเจกพุทธธรรม ดังนั้นจึงเรียกว่าพุทธธรรมไว้ที่เปรียบ นอกจากนั้นการไม่เห็นทั้ง ปุถุชนธรรม พุทธธรรม ตลอดจนการปรากฏขึ้นแห่งธรรมทั้งหลายก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี ขณะที่บำเพ็ญปัญญาบารมีนั้น ผู้ที่บำเพ็ญจะไม่เห็น(ไม่สนใจ)ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนา รูป อรูป หรือพระนิพพาน ทำไม นะหรือ? เพราะว่าการไม่เห็นธรรมทั้งหลายซึ่งมีลักษณะที่ต้องดับสูญไปก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี การเห็น

ว่าไม่มีทั้งผู้บริจาคทาน และผู้รับบริจาคทานก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี การพิจารณาเห็นว่าลักษณะที่ปรากฏขึ้นมาของผู้กระทำ(ผู้รู้)กับผู้ถูกกระทำ(ผู้ที่ถูกรับรู้/สิ่งที่ถูกรับรู้) ว่าไม่มีความแตกต่างกัน ก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี การพิจารณาเห็นว่าไม่มีทั้งพุทธธรรมที่จะต้องยึดมั่น ธรรมของปุถุชนที่พึงละทิ้งเสีย ก็คือการบำเพ็ญปัญญาบารมี การเห็นว่าไม่มีทั้งธรรมของปุถุชนที่จะต้องทำให้หมดสิ้น หรือธรรมแห่งพุทธะที่จะต้องทำให้บรรลุ หากจิตใครรับรู้อารมณ์เช่นนี้เรื่อยๆนี่คือการบำเพ็ญปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

The Buddha praised Mañjuśrī, “Very good! Very good! You can describe so well the appearances of the profound prajñā-pāramitā, which is the Dharma Seal that Bodhisattva-Mahāsattvas are learning. Even voice-hearers, of whom some are still learning and others have nothing more to learn, and Pratyekabuddhas should train for their bodhi fruit without separating from this Dharma Seal.”

พระพุทธองค์ตรัสชมพระมัญชุศรี “ดีมาก! ดีมาก! เธอสามารถอธิบายถึงปัญญาบารมีที่ลึกซึ้งได้ดีเยี่ยม สิ่งนี้จะใช้เป็นหลักในการพิจารณาว่าธรรมะใดเป็นคำสอนที่แท้จริงของพระตถาคต/ธรรมลัญจกร(Dharma Seal)แก่พระโพธิสัตว์ ที่กำลังบำเพ็ญเพียรอยู่ รวมถึงพระสาวกทั้งที่ยังไม่บรรลุอรหัตต์ และที่บรรลุอรหัตต์แล้ว ตลอดจนพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย”

The Buddha told Mañjuśrī, “If those who have heard this Dharma are not shocked or terrified, they must have already planted their roots of goodness not just under thousands of Buddhas, but even under billions of koṭis of Buddhas. Then they are able not to be shocked or terrified by this profound prajñā-pāramitā.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัชฌิมาว่า “หากมีผู้ใดได้ยินได้ฟังธรรมะนี้แล้วพวกเขาไม่รู้สึกรังเกียจหรือหวั่นเกรง แสดงว่าในอดีตชาติที่ผ่านมาพวกเขาได้เคยสั่งสมกุศลมูลจากพระพุทธเจ้า ไม่ใช่แค่จำนวนไม่กี่พันพระองค์แต่พวกเขาต้องได้เคยสะสมกุศลมูลจากพระพุทธเจ้ามาแล้วถึงหลายพันล้านโกฏพระองค์ทีเดียว ดังนั้นเขาจึงมิได้แสดงอาการรังเกียจ หรือหวั่นเกรงเมื่อพวกเขาได้ยินได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้”

Mañjuśrī said to the Buddha, “I now will further explain the meaning of prajñā-pāramitā.”

พระมัชฌิมาทูลว่า “ในบัดนี้ข้าพระองค์จะได้อธิบายถึงความหมายของคำว่าปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

The Buddha said, “Speak, then.”

[Mañjuśrī said] “World-Honored One, while practicing prajñā-pāramitā, one should not see whether one should abide in a dharma, nor should one see whether an object has an appearance that can be grasped or abandoned. Why not? Because Tathāgatas do not see the states of dharmas. They do not even see the states of Buddhas, much less those of voice-hearers, Pratyekabuddhas, or ordinary beings. One should not grasp appearances, whether conceivable or inconceivable. By not seeing various dharma appearances, one will realize, on one’s own, the inconceivable dharma of emptiness. All Bodhisattvas who train in this way must have made offerings to innumerable billions of koṭis of Buddhas, under whom [they must have] planted their roots of goodness. Consequently, they are able not to be shocked or terrified by this profound prajñā-pāramitā. Moreover, as one practices prajñā-

pāramitā, seeing neither bondage nor liberation, nor distinctions among ordinary beings or even among the Three Vehicles, is practicing prajñā-pāramitā.”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “เธอจงกล่าวมาเถิด มัณจุศรี”

[พระมัณจุศรีจึงกล่าวว่า] “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ซึ่งกำลังบำเพ็ญปัญญาบารมีอยู่นั้น ไม่ควรจะเห็นว่ามีธรรมอันหนึ่งอันใดที่ต้องบรรลุ หรือไม่ควรจะเห็นว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เขาควรจะยึดถือหรือละทิ้งไป ถ้าถามว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้นหรือ? ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า พระตถาคตทั้งหลายมิได้เห็นธรรมแบ่งแยกเป็นสภาวะต่างๆ พระองค์ไม่เห็นแม้แต่พุทธสภาวะ ไยจะต้องกล่าวถึงสาวกธรรม ปัจเจกพุทธธรรมหรือปุถุชนธรรม ผู้ซึ่งบำเพ็ญปัญญาบารมีไม่พึงยึดมั่นถือมั่นในลักษณะทั้งปวง ไม่ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่สามารถคิดและเข้าใจได้(**conceivable**)หรือเป็นสิ่งที่เป็นอจินไตย(**inconceivable**)ก็ตาม โดยที่ไม่เห็นว่าธรรมทั้งหลายนั้นแตกต่างกัน ผู้บำเพ็ญจะรู้ด้วยตัวเองว่า อจินไตยธรรมของสุญญาคืออะไร พระโพธิสัตว์ทั้งปวงที่บำเพ็ญตนตามหนทางนี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ซึ่งเคยปฏิบัติรับใช้พระพุทธเจ้ามาแล้วมากมายมหาศาลจำนวนหลายล้านโกฏจนยากที่จะนับได้ถ้วน เพราะเหตุนี้พวกเขาจะไม่รู้สึกสะดุ้งตกใจหรือหวั่นเกรงในยามที่ได้ยินหรือได้ฟังธรรมว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้ ผู้บำเพ็ญปัญญาบารมีจะเห็นว่า ไม่มีทั้งเครื่องผูกมัด(สังโยค) หรือสิ่งที่ทำให้หลุดพ้น(วิมุตติ) ไม่มีความแตกต่างในสิ่งต่างๆ ไม่มี ความแตกต่างในยานทั้งสามพระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “To how many Buddhas have you made offerings?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัณจุศรีว่า “ที่ผ่านมานั้นเธอได้เคยถวายรับใช้พระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากน้อยเพียงใดละ มัณจุศรี? ”

Mañjuśrī replied, “Buddhas and I have illusory appearances, which are neither recipients nor givers.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ทั้งพระพุทธเจ้าทั้งหลายและตัวข้าพระองค์เองนั้นล้วนเป็นมายา จริงๆแล้วหาได้มีทั้งผู้รับหรือผู้ให้ไม่พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Can you not now abide in the Buddha Vehicle?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า “ถ้าอย่างนั้นในขณะนี้เรามีได้อาศัยในพุทธยาน (the Buddha Vehicle) อยู่หรือ มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “I do not see a single dharma in my contemplation. How should I abide in the Buddha Vehicle?”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์หาได้มองเห็นธรรมแม้เพียงหนึ่งใดอยู่ในจิตไม่ ดังนั้นข้าพระองค์จะอาศัยในพุทธยานได้อย่างไร? พระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “Mañjuśrī, have you not acquired the Buddha Vehicle?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อว่า “มัญชุศรี ถ้าอย่างนั้นแสดงว่าเธอไม่ยอมรับพุทธยานใช่หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “The Buddha Vehicle is only a name, which can be neither captured nor seen. How can I acquire it?”

พระมัญชุศรีทูลว่า “คำว่าพุทธยานเป็นเพียงนามเรียกขานอย่างหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจจับต้อง ไม่อาจมองเห็นได้ ข้าพระองค์จะรับสิ่งนี้ได้อย่างไร? พระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “Mañjuśrī, have you acquired the unimpeded wisdom-knowledge?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อว่า “มัญชุศรี เธอได้รับปัญญาอันไม่มีประมาณในการเข้าถึงความรู้ใช่หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “I am the unimpeded. How can the unimpeded acquire the unimpeded?”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ตัวข้าพระองค์คือสิ่งที่ไม่มีขีดจำกัด สิ่งที่ไม่มีขีดจำกัดใดจะต้องรับสิ่งที่ไม่มีขีดจำกัดเข้ามาอีกพระเจ้าข้า?”

The Buddha asked, “Do you sit in a bodhimaṇḍa?”

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “เธอนั่งอยู่ในโพธิบัลลังก์(**bodhimaṇḍa**)หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “None of the Tathāgatas sits in a bodhimaṇḍa. How should I alone sit in a bodhimaṇḍa? I presently see that dharmas abide in true reality.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “พระตถาคตทั้งหลายหาไม่พระองค์ใดประทับอยู่ในโพธิบัลลังก์ ไม่แล้วไหนข้าพระองค์จะนั่งอยู่ในโพธิบัลลังก์แต่เพียงผู้เดียวได้เล่า? ขณะนี้ข้าพระองค์ เห็นแต่ว่าสรรพธรรมล้วนแล้วแต่อาศัยอยู่ในความจริงแท้(**true reality**)ทั้งสิ้น พระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “What is called true reality?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า “อะไรคือความจริงแท้ตามที่เธอกล่าวถึง มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “The view that one has a self is true reality.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “คำว่าความจริงแท้ในความหมายของข้าพระองค์คือทัศนะ ที่มองว่าคนเรามีอัตตา(**self**)คือความจริงแท้ พระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “Why is the view that one has a self true reality?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อว่า “ทำไมการมีทัศนะว่าบุคคลมีอัตตาถึงเป็นความจริงแท้ละ มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “Taking this view as an appearance of true suchness, which is neither real nor unreal, neither coming nor going, with neither a self nor no self, is called true reality.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “เพราะอาศัยทัศนะนี้จะทำให้เห็นลักษณะของความเป็นเช่นนั้นเอง(**true suchness**) ซึ่งไม่ใช่ทั้งจริงหรือไม่จริง ไม่ใช่ทั้งการมา หรือการไป จะว่ามีตัวตนก็ไม่ใช่ หรือไม่มีตัวตนก็ไม่ใช่ สิ่งนี้ถูกเรียกขานว่าความจริงแท้ พระเจ้าข้า”

Śāriputra said to the Buddha, “World-Honored One, those who can come to a definite understanding of this meaning are called Bodhisattvas. Why? Because they have learned the appearances of this profound prajñā-pāramitā, and their minds are not shocked, not terrified, not baffled, and not regretful.”

พระสารีบุตรกราบทูลต่อพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค หากคนเหล่าใดสามารถเข้าใจความหมายของสิ่งนี้อย่างแจ่มแจ้งบุคคลเหล่านั้นก็ถูกเรียกว่าพระโพธิสัตว์ทำไมนะหรือ ก็เพราะว่าได้เคยศึกษาบำเพ็ญเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งมาก่อนนั่นเองจิตของเขาเหล่านั้นจึงไม่สะดุ้งตกใจ ไม่หวั่นเกรง ไม่งงงวย และไม่สลดหดหู่เมื่อได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้ พระเจ้าข้า”

Maitreya Bodhisattva said to the Buddha, “World-Honored One, those who have learned all the dharma appearances of prajñā-pāramitā are near a Buddha’s seat. Why? Because Tathāgatas are presently aware of these dharma appearances.”

พระไมเตรยโพธิสัตว์ทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ซึ่งได้ศึกษาเรียนรู้ถึงลักษณะทั้งปวงของปัญญาบารมีล้วนแต่เป็นผู้ซึ่งเข้าใจโพธิญาณแล้วทั้งสิ้นทำไม? ก็เพราะว่าพระตถาคตทั้งหลายในขณะนี้ก็ตระหนักรู้ถึงธรรมลักษณะนี้พระเจ้าข้า”

Mañjuśrī Bodhisattva said to the Buddha, “World-Honored One, if those who have heard this profound prajñā-pāramitā can be not shocked, not terrified, not baffled, and not regretful, we should know that they in effect see Buddhas.”

พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค หากว่ามีบุคคลเหล่าใดได้ยิน ได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้วไม่รู้สึกระส่ำระสาย ตกใจ ไม่หวั่นเกรง ไม่งงววย และ ไม่รู้สึกระย่นย่อ พวกเราควรจะได้ทราบว่าการที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่าพวกเขาเหล่านั้นล้วน แต่เคยพบพระพุทธรูปมาแล้วมากมาย พระเจ้าข้า”

Then the upāsikā No Appearance said to the Buddha, “World-Honored One, dharmas, such as ordinary beings, voice-hearers, Pratyekabuddhas, Bodhisattvas, and Buddhas, have no appearances. Therefore, upon hearing prajñā-pāramitā, we are not astonished, not terrified, not baffled, and not regretful. Why not? Because dharmas have never had any appearances.”

ขณะนั้นมีเทพธิดาคนหนึ่ง กราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ธรรมทั้งหลาย ไม่ว่า ธรรมของปุถุชน ธรรมของพระสาวก ธรรมของพระปัจเจกพุทธเจ้า ธรรมของพระโพธิสัตว์และธรรมของพระพุทธรูป ล้วนแต่ไร้รูปลักษณะ ดังนั้น เมื่อได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมี พวกเราจึงไม่ส่ำสึงตกใจ ไม่หวั่นเกรง ไม่งงววย และ ไม่รู้สึกระย่นย่อ ทำไมถึงไม่รู้สึกระย่นย่อ? ก็เพราะธรรมทั้งปวงหาได้มีรูปลักษณะใดๆ ไม่” (ในงานแปลของ **Edward Conze** ใช้คำว่า **Niralamba Bhagini** (นิราลัมพา ภคินี) ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง แทนคำว่า **the upāsikā No Appearance** ซึ่งข้าพเจ้าตีความเทพธิดาคนหนึ่ง)

The Buddha told Śāriputra, “If good men and good women, having heard this profound prajñā-pāramitā, can come to resoluteness in their minds, not shocked, not terrified, not baffled, and not regretful, know that they stand on the Ground of No Regress. If

those who have heard this profound *prajñā-pāramitā* are not shocked, not terrified, not baffled, and not regretful, but believe, accept, appreciate, and listen tirelessly, they have in effect achieved *dāna-pāramitā*, *śīla-pāramitā*, *kṣānti-pāramitā*, *vīrya-pāramitā*, *dhyāna-pāramitā*, and *prajñā-pāramitā*. Moreover, they can reveal and explicate [the teachings] to others and can have them train accordingly.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “ถ้าหากมีกุลบุตร กุลธิดาซึ่งได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว มีใจเด็ดเดี่ยวมั่นคง ไม่สะดุ้งตกใจ ไม่งงววย และไม่รู้สึกระย่นย่อ เธอจงรู้ไว้เถิดว่าเขาเหล่านั้นไปยืนในภูมิที่ไม่ถอยหลังแล้ว ถ้าชนเหล่าใดได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว ไม่สะดุ้งตกใจ ไม่งงววย และไม่รู้สึก ระย่นย่อ แต่มีความศรัทธา น้อมรับ เคารพบูชา และฟังแล้วฟังเล่าอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย พวกเขาเหล่านั้นจะบรรลุซึ่ง ทานบารมี(*dāna-pāramitā*) ศีลบารมี (*śīla-pāramitā*) กสณติบารมี(ขันติบารมี)(*kṣānti-pāramitā*) วิริยะบารมี (*vīrya-pāramitā*) ฌานบารมี(*dhyāna-pāramitā*) และปัญญาบารมี (*prajñā-pāramitā*) ในที่สุด นอกจากนี้เขายังสามารถเผยแผ่ และสั่งสอนแก่ผู้อื่น และยังสามารถทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม(การบำเพ็ญปัญญาบารมี)ด้วย”

The Buddha asked Mañjuśrī, “In your opinion, what is meant by attaining *anuttara-samyak-saṃbodhi* and by abiding in *anuttara-samyak-saṃbodhi*?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “ทัศนะของเธอ การบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ(*anuttara-samyak-saṃbodhi*) และการอยู่ในอนุตตรสัมมาสัมโพธิ คืออะไร?”

Mañjuśrī replied, “I have no anuttara-samyak-saṃbodhi to attain, nor do I abide in the Buddha Vehicle. Then how should I attain anuttara-samyak-saṃbodhi? What I describe is only the appearance of bodhi.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “สำหรับข้าพระองค์แล้วหาสิ่งทีเรียกว่าอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้บรรลุถึงไม่ รวมทั้งหาได้มีสิ่งทีเรียกว่าพุทธยานให้อาศัยไม่ ดังนั้นข้าพระองค์จะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิได้อย่างไรพระเจ้าข้า? สิ่งทีข้าพระองค์ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเพียงลักษณะของโพธิญาณ(bodhi)เท่านั้น พระเจ้าข้า”

The Buddha praised Mañjuśrī, “Very good! Very good! You have so skillfully explained the meaning of this profound Dharma. You have long planted your roots of goodness under past Buddhas, training with purity in the Brahma way of life according to the dharma of no appearance.”

พระพุทธองค์ตรัสชมพระมัญชุศรีว่า “ดีมาก! ดีมาก! เธอเป็นผู้มีทักษะในการอธิบายเกี่ยวกับปัญญาบารมีนี้ เธอ นั้นได้เคยปลูกฝังกุศลมูลกับพระพุทธเจ้าในอดีตจำนวนหลายพระองค์ ได้บำเพ็ญตนตามแนวทางพรหมจรรย์ที่สอดคล้องกับธรรมแห่งความรู้รูปลักษณะ (สุญญตาธรรม)”

Mañjuśrī replied, “If one sees appearances, then one can speak of no appearance. I now see neither appearance nor no appearance. How can I be said to train in the Brahma way of life according to the dharma of no appearance?”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ถ้าผู้ใดเห็นรูปลักษณะต่างๆ ต่อมาเขาสามารถกล่าวหาหาได้มีรูปลักษณะใดไม่ สิ่งที่เขาพระองค์เห็นอยู่ในขณะนี้จะมีรูปลักษณะ (appearance) ก็มีใช่ หรือไร้รูปลักษณะ(no appearance)ก็มีใช่ เมื่อเป็นดังนี้ข้าพระองค์จึงมีอาจจะกล่าวได้ว่าตัวของข้าพระองค์กำลังบำเพ็ญตนตามวิถีแห่งพรหมจรรย์ซึ่งสอดคล้องกับธรรมแห่งความไร้รูปลักษณะ (สุญญตา) พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you see voice-hearer precepts?”

พระพุทธองค์ถามพระมัญชุศรีว่า “มัญชุศรีเธอมองเห็นสาวกธรรม (voice-hearer precepts)หรือไม่ละ?”

“Yes, I see them.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มองเห็นสาวกธรรมพระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “How do you see them?”

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “สาวกธรรมที่เธอมองเห็นนั้นเป็นอย่างไรหรือมัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “I do not hold the view of ordinary beings, the view of holy beings, the view of those who are still learning, or the view of those who have nothing more to learn. Nor do I hold the great view, the small view, the view to overcome, or the view not to overcome. I hold neither a view nor its opposite view.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์นั้นมิได้ยึดถือเอาทัศนะที่ว่านี่ปุณฺณ นีคือผู้ศักดิ์สิทธิ์ นีคือผู้ที่ต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ หรือนีคือผู้ที่ไม่มีอะไรที่จะต้องศึกษาเรียนรู้อีกแล้ว ข้าพเจ้าไม่ยึดถือทัศนะที่แบ่งแยกว่านี่เป็นสิ่งใหญ่ นี่เป็นของเล็ก ความคิดเรื่องการเอาชนะ หรือการไม่เอาชนะ ข้าพระองค์นั้นไม่ยึดถือในมุมมองหนึ่งใด หรือมุมมองที่ตรงข้ามกันกับมุมมองดังกล่าว พระเจ้าข้า”

Sāriputra said to Mañjuśrī, “This is how you view the Voice-Hearer Vehicle. How do you view the Buddha Vehicle?”

พระสารีบุตรกล่าวกับพระมัญชุศรีว่า ที่กล่าวมาคือทัศนะของท่านต่อแนวทางแห่งสาวกยาน แล้วทัศนะของท่านต่อแนวทางแห่งพุทธยานเป็นเช่นใดกันเล่า?

Mañjuśrī said, “I do not see the dharma of bodhi. Nor do I see anyone training for bodhi or attaining bodhi.”

พระมัญชุศรีกล่าวว่า “ตัวเราเองนั้นหาได้มองเห็นโพธิธรรม(the dharma of bodhi)ไม่ หาได้เห็นว่ามีผู้ใดกำลังบำเพ็ญเพื่อเข้าสู่โพธิธรรม หาได้เห็นว่ามีผู้ใดได้บรรลุถึงซึ่งโพธิธรรมไม่”

Sāriputra asked Mañjuśrī, “What is called Buddha? How does one observe a Buddha?”

พระสารีบุตรถามพระมัญชุศรีว่า “อย่างนั้นสิ่งที่เรียกว่าพุทธะคืออะไร? และบุคคลจะทัศนาพุทธะได้อย่างไร?”

Mañjuśrī asked, “What is self?”

พระมัญจุศรีจึงถามพระสารีบุตรว่า “ตัวตน (self) คืออะไร? ท่านสารีบุตร”

Śāriputra replied, “Self is only a name, and the appearance of a name is empty.”

พระสารีบุตรตอบว่า “ตัวตนนั้นเป็นเพียงนาม/ชื่อ(name)อย่างหนึ่ง และนามนั้นก็หาได้มีรูปร่างลักษณะไม่”

Mañjuśrī said, “Indeed! Indeed! Just as self is only a name, so too Buddha is only a name. Realizing the emptiness of a name is bodhi. One should seek bodhi without using names. The appearance of bodhi is free from words. Why? Because words and bodhi are both empty.

พระมัญจุศรีกล่าวว่า “ เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น เพราะตัวตนเป็นเพียงนามอย่างหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นด้วยเหตุนี้คำว่าพุทธะ(Buddha)ก็เฉกเช่นเดียวกันเป็นเพียงนามอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน สถานะของการตระหนักรู้ถึงความว่างของนามคือโพธิธรรม บุคคลควรแสวงหาโพธิธรรมโดยไม่ต้องอาศัยซึ่งนามใดๆ ลักษณะของโพธิธรรมนั้นเป็นอิสระจากคำเรียกขานทั้งหลาย ทำไมนะหรือ? ก็เพราะว่าทั้งคำเรียกขานต่างๆ และคำว่าโพธิธรรมนั้นล้วนคือ ความว่าง”

“Furthermore, Śāriputra, you ask me what is called Buddha and how one should observe a Buddha. That which has neither birth nor death, neither names nor appearances, and is neither coming

nor going, is called Buddha. As one observes the true reality of one's own body, in the same way one observes a Buddha. Only the wise can understand that this is called observing a Buddha."

นอกจากนี้ ท่านสารีบุตร “เมื่อท่านถามเราว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่า พุทธะ(Buddha) และบุคคลหนึ่งจะสังเกตเห็นพระพุทธรูปได้อย่างไรนั้น สำหรับเราแล้ว พระพุทธรูป(Buddha) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ทั้งการเกิด(birth)หรือการดับ(death) ไม่ใช่ทั้งนาม(names)หรือรูป(appearances)ใดๆ ไม่ใช่ทั้งการมา(coming)หรือการไป(going) เมื่อผู้ใดก็ตามศึกษาความจริงแท้(true reality)ของร่างกายตนเอง ก็เหมือนกับเขาศึกษาพระพุทธรูป(Buddha) มีเพียงผู้มีปัญญาเท่านั้นที่จะเข้าใจการสังเกตลักษณะของพระพุทธรูปตามที่เรากล่าวมานี้”

Then Śāriputra said to the Buddha, “World-Honored One, prajñā-pāramitā as pronounced by Mañjuśrī is not understandable or knowable to novice Bodhisattvas.”

จากนั้นพระสารีบุตรทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ปัญญาบารมีที่ท่านมัญชุสรีได้กล่าวนั้นเป็นสิ่งที่ยากที่ผู้ที่เพิ่งเริ่มบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์(novice Bodhisattvas)จะสามารถรู้และเข้าใจได้ พระเจ้าข้า”

Mañjuśrī said, “Not only novice Bodhisattvas cannot know it, but even riders of the Two Vehicles who have accomplished their undertaking [for Arhatship or Pratyekabuddhahood] cannot understand or know it. No one can know the Dharma expounded in this way. Why not? Because the appearance of bodhi cannot be known through such dharmas as seeing, hearing, capturing, thinking, speaking, or listening. Bodhi is empty and silent in nature

and appearance, with no birth, no death, no attaining, no knowing, no shape, and no form. How can there be an attainer of bodhi?”

พระมัณจุศรีกล่าวว่า “ท่านสารีบุตรอย่าว่าแต่ผู้ซึ่งเริ่มบำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์ (novice Bodhisattvas) จะไม่สามารถรู้และเข้าใจเลย แม้แต่ผู้บำเพ็ญตนตามสาวกยานหรือปัจเจกพุทธยานจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์(Arhatship)หรือพระปัจเจกพุทธเจ้า(Pratyekabuddhahood)แล้วก็ยังมีอาจเข้าใจได้ ไม่มีใครสามารถที่จะรู้และเข้าใจถึงธรรมดังที่เราได้กล่าวไปแล้ว ทำไมถึงไม่มีใครเข้าใจล่ะ? ที่เป็นดังนี้เพราะว่าลักษณะแห่งโพธินั้นไม่อาจรู้ได้ด้วยการมองเห็น(seeing) การได้ยิน(hearing) การสัมผัส(capturing) การคิด(thinking) การพูด(speaking) หรือการฟัง(listening) ลักษณะของโพธินั้นคือความความว่างและไร้สำเนียงเสียงใดๆ ไม่เกิด(no birth) ไม่ดับ(no death) ไม่อาจจะบรรลุถึง(no attaining) ไม่อาจรู้(no knowing) ไร้รูปร่าง(no shape) และไร้รูปแบบ(no form) ดังนี้แล้วจะมีผู้บรรลุถึงโพธิ์ได้อย่างไรเล่า?”

Śāriputra asked Mañjuśrī, “Has not the Buddha, in the dharma realm, attained anuttara-samyak-sambodhi?”

พระสารีบุตรถามพระมัณจุศรีว่า “ถ้าอย่างนั้นในแดนแห่งธรรม(the dharma realm)ไร้ซึ่งพุทธะและการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณหรือ?”

Mañjuśrī replied, “No, Śāriputra. Why not? Because the World-Honored One is the dharma realm. Verifying the dharma realm by means of the dharma realm would be a contradiction. Śāriputra, the appearance of the dharma realm is bodhi. Why? Because in the dharma realm sentient beings have no appearances, as all dharmas

are empty. The emptiness of all dharmas is bodhi, which is non-dual and free from differentiation. Śāriputra, without differentiation, there is no knower. Without a knower, there are no words. Without words, there is neither existence nor nonexistence, neither knowing nor not knowing. This is true for all dharmas. Why? Because dharmas cannot be identified by places, which imply a definite nature. For example, the sinful appearance of the [five] rebellious acts is inconceivable. Why? Because the true reality of dharmas is indestructible. Thus, the sin of committing a rebellious act has no self-essence. True reality neither is reborn in heaven nor falls into hell, nor does it enter nirvāṇa. Why not? Because all karmic conditions abide in true reality, which is neither coming nor going, neither cause nor effect. Why? Because the dharma realm has no edge, neither front nor back. Therefore, Śāriputra, [in true reality] pure spiritual trainees do not enter nirvāṇa, and bhikṣus with grave sins do not fall into hell. They are neither worthy nor unworthy of offerings, neither ending nor not ending their afflictions. Why not? Because [in emptiness] all dharmas abide in equality.”

พระมัชฌิมาตอบว่า “ไร้ซึ่งสิ่งใดทั้งสิ้น ท่านสารีบุตร ทำไมถึงไร้ซึ่งสิ่งใดล่ะ? ทั้งนี้ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคนั่นเองคือแดนธรรม (the dharma realm) การกล่าวยืนยันถึงความมีอยู่ของธรรมะโดยอ้างถึงธรรมะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง (Verifying the dharma realm by means of the dharma realm would be a contradiction) ท่านสารีบุตร โภทิก็คือธรรมะ ทำไมถึงเป็นเช่นนั้นหรือ? เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าธรรมแห่งปุถุชน(the dharma realm sentient beings have no appearances)นั้นก็ไร้ลักษณะ ธรรมทั้งปวงคือความว่าง

(สุญญตา) ความว่างจากธรรมทั้งปวงคือโพธิ ท่านสารีบุตร เมื่อไร้ซึ่งการแบ่งแยก ก็ย่อมปราศจากผู้รู้ (**knower**) เมื่อปราศจากซึ่งผู้รู้ก็ย่อมจะไม่มีถ้อยคำต่างๆ และเมื่อปราศจากซึ่งถ้อยคำก็จะมีทั้งการดำรงอยู่(**existence**) หรือการไม่ดำรงอยู่ (**nonexistence**) ไม่มีทั้งการรู้(**knowing**)หรือการไม่รู้(**not knowing**) สิ่งนี้เป็นจริงสำหรับทุกสรรพธรรม ทำไมหรือ? ก็เพราะว่าเรามีอาจจะบอกว่าธรรมะคืออะไร โดยระบุเป็นสถานที่ตั้งต่างๆ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็หมายความว่าธรรมะมีลักษณะอันจำกัดนั่นเอง เพื่อความกระจ่างเราจะยกตัวอย่างเรื่องบาปที่เกิดจากการกระทำอนันตริยกรรม(**[five] rebellious acts**)นั้นเป็นอจินไตย ทำไมถึงเป็นอจินไตยล่ะ? เพราะไม่มีอะไรจะทำลายความจริงตามหลักของธรรมะได้(**the true reality of dharmas**) ดังนั้นความผิดบาปอันเกิดจากการกระทำอนันตริยกรรมหาได้มีสาระในตนเองไม่(**no self-essence**) ความจริงแท้ นั้น หาได้มีการเกิดในสวรรค์ การตกนรก หรือการเข้าสู่พระนิพพาน(**nirvāṇa**)ไม่ ทำไมหรือ? ก็เพราะว่าวิบากกรรม(**karmic conditions**)ก็ย่อมจะต้องอยู่ภายใต้หลักความจริงของธรรมะ ซึ่งไม่มีทั้งการมา หรือการไป ไม่มีทั้งเหตุและผล ที่เป็นเช่นนั้นเพราะธรรมะไร้ซึ่งขอบเขต ไม่เป็นทั้งหน้าหรือไม่เป็นหลัง ดังนั้นท่านสารีบุตร [ในความจริงแท้] หาได้มีผู้บำเพ็ญจนจิตบริสุทธิ์เข้าสู่ นิพพานไม่ และภิกษุที่ทำผิดบาปร้ายแรงตกนรก ไม่มีทั้งผู้ที่ควรเคารพบูชา หรือผู้ไม่ควรเคารพบูชา มิใช่ทั้งการสิ้นสุดของทุกข์หรือไม่สิ้นสุดของทุกข์ ทำไมนะหรือ? ก็เพราะในความว่าง(สุญญตา)ธรรมะทั้งปวงล้วนเสมอกัน”

Śāriputra asked, “What is called the unwavering Endurance in the Realization of the No Birth of Dharmas?”

พระสารีบุตรถามว่า“อะไรคือความไม่หวั่นไหวต่อการรู้ว่าสรรพธรรมล้วนไม่เกิดไม่ดับ ดังที่เราเข้าใจว่าการตั้งอยู่และดับไปล้วนแล้วแต่มีเหตุและปัจจัย (Endurance in the Realization of the No Birth of Dharmas)”

Mañjuśrī replied, “Not seeing the appearance of birth or death in even a speck of dharma is called the unwavering Endurance in the Realization of the No Birth of Dharmas.”

พระมัญชุศรีตอบว่า“การไม่เห็นความแตกต่างของการเกิดและความตายแม้เพียงจุดเล็กๆ นั่นแหละคือผู้ที่ไม่หวั่นไหวต่อธรรมที่ว่าด้วยการไม่เกิดของสรรพธรรม”

Śāriputra asked, “Who is called a bhikṣu who does not overcome?”

พระสารีบุตรถามว่า“ใครคือภิกษุที่ถูกเรียกขานว่าผู้ที่ไม่มียึดต้องพิชิตอีก?”

Mañjuśrī replied, “An Arhat, who has no more afflictions to discharge, is the one who does not overcome. Why? Because, having eradicated all of his afflictions, an Arhat has nothing to overcome. Those who take fallible mental actions are called ordinary beings. Why? Because ordinary beings do not act in accord with the dharma realm and are therefore called the fallible ones.”

พระมัชฌิมาตอบว่า “ผู้ที่ไม่มีความสงสัยใดต้องพิชิตอีกแล้วคือ พระอรหันต์(Arhat) นั้นเองเป็นผู้ดับทุกข์ของตนโดยสิ้นเชิง ส่วนบุคคลเหล่าใดที่จิตยังหลงผิดอยู่เรียกว่า ปุถุชน ทำไม นะหรือ? ก็เพราะการกระทำของปุถุชนนั้นมิได้สอดคล้องกับธรรมะและ ดังนั้นจึงถูกเรียกว่าผู้ที่ยังหลงผิดอยู่”

Sāriputra said, “Very good! Very good! You now have well explained to me the meaning of an Arhat, who has ended his afflictions and the discharges thereof.”

พระสารีบุตรกล่าว “ดีมาก ดีมาก ท่านอธิบายความหมายของพระอรหันต์แก่ข้าพเจ้าได้ดีจริงๆ ที่ว่าพระอรหันต์คือผู้ซึ่งดับทุกข์ของตนเองและละวางจากทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง”

Mañjuśrī said, “Indeed! Indeed! I am a true Arhat, who has ended his afflictions. Why? Because I have crushed the desire for the Voice-Hearer Vehicle and the desire for the Pratyekabuddha Vehicle. For this reason, I am called an Arhat, who has ended his afflictions.”

พระมัชฌิมาตรัสกล่าวว่า “เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น ท่านสารีบุตร ตัวเราเองนั้นก็เป็นผู้ดับทุกข์โดยสิ้นเชิงแล้ว ทำไมนะหรือ? ที่เรากล่าวเช่นนั้นเพราะเราได้ขจัดเสียแล้วซึ่งความปรารถนาในสาวกยานและปัจเจกพุทธยาน ด้วยเหตุผลนี้เราจึงถูกเรียกว่าพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง”

The Buddha asked Mañjuśrī, “When a Bodhisattva sits in a bodhimaṇḍa, does he attain anuttara-samyak-saṃbodhi?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “มัญชุศรีเมื่อพระโพธิสัตว์นั่งอยู่ในโพธิบัลลังก์(bodhimaṇḍa) แล้ว เขามีได้บรรลุถึงอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ(anuttara-samyak-saṃbodhi) หรือ?”

Mañjuśrī replied, “When a Bodhisattva sits in a bodhimaṇḍa, he does not attain anuttara-samyak-saṃbodhi. Why not? Because the appearance of bodhi is true suchness. Not finding a speck of dharma to capture is called anuttara-samyak-saṃbodhi. Because bodhi has no appearance, who can sit and who can rise? For this reason, I see neither a Bodhisattva sitting in a bodhimaṇḍa nor anyone realizing anuttara-samyak-saṃbodhi.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “เมื่อพระโพธิสัตว์นั่งอยู่ในโพธิบัลลังก์ เขายังมิได้บรรลุถึงอนุตตรสัมมาสัมโพธิ พระเจ้าข้า ถ้าถามว่าทำไมถึงไม่บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเล่า? ที่ไม่บรรลุก็เพราะว่า ลักษณะของโพธินั้นคือความเป็นเช่นนั้นเอง(true suchness) ดังนั้นการไม่แสวงหาธรรมเพื่อความยึดมั่นไว้(แม้เพียงน้อยนิด) จึงถูกเรียกว่า อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเพราะว่าโพธิญาณนั้นไร้รูปลักษณะแล้วจะมีผู้ใดนั่งลงหรือลุกขึ้นได้หรือ?พระเจ้าข้า ด้วยเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงไม่เห็นทั้งพระโพธิสัตว์ที่กำลังนั่งอยู่ในโพธิบัลลังก์และมีผู้ใดกำลังบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิพระเจ้าข้า”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, bodhi is the five rebellious acts, and the five rebellious acts are bodhi. Why? Because bodhi and the five rebellious acts are free from duality. Hence there is neither learning nor learner, neither perceiving nor perceiver, neither knowing nor knower, neither differentiating nor differentiator. Such appearances are called bodhi. In the same way one should view the appearances of the five rebellious acts. If there are those who say that they see bodhi and have attained it, we should know that they are the ones with exceeding arrogance.”

พระมัญจุศรีทูลพระพุทธองค์ต่อว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สำหรับข้าพระองค์แล้วโพธิคือการกระทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 และการกระทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 ก็คือโพธิ ถ้าถามว่าทำไมถึงกล่าวเช่นนั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าทั้งโพธิและการกระทำอนันตริกรรมนั้นล้วนแล้วแต่เป็นอิสระจากความเป็นทวิภาวะ(**duality**) ดังนั้นในโพธิ(**bodhi**) จึงไม่มีทั้งการเรียนรู้(**learning**) หรือผู้เรียนรู้(**learner**) ไม่มีทั้งการรับรู้(**perceiving**) หรือผู้รับรู้(**perceiver**) ไม่มีทั้งการรู้(**knowing**)หรือผู้รู้(**knower**) ไม่มีทั้งการจำแนก(**differentiating**)และผู้จำแนก(**differentiator**) เราพึงใช้แนวทางเดียวกันนี้ในการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการกระทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการ และหากมีผู้ใดกล่าวว่าเขามองเห็นโพธิบัลลังก์และได้บรรลุซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิแล้ว แสดงว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้หยิ่งผยองเกินตัว/(มีทิฐิमानะสูง)(**arrogance**)”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอจะกล่าวว่าเราเป็นผู้มาแล้วเช่นนั้น และเรียกพระตถาคตหรือไม่ มัญชุศรี?”

Mañjuśrī responded, “No, World-Honored One, I would not say that [the name] Tathāgata is the Thus-Come One. Suchness does not have an appearance that can be called suchness. Nor is there Tathāgata wisdom that can know suchness. Why not? Because the Tathāgata and His wisdom are free from duality. Because emptiness is Tathāgata, which is only a name, what should I say is the Tathāgata?”

พระมัชฌิมาเถระทูลว่า “ไม่พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์จะไม่กล่าวว่า [สิ่งที่เป็นเพียงชื่อ] เรียกขานว่าตถาคต(Tathāgata)คือพระพุทธรองค์ ความเป็นเช่นนั้นเอง(Suchness) หาได้มีลักษณะที่ปรากฏใดที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นเช่นนั้นเอง ไม่มีปัญญาของพระตถาคตที่สามารถรู้และเข้าใจความเป็นเช่นนั้นเองได้ ทำให้ถึงไม่เป็นดั่งนั้นเล่า? ที่ไม่เป็นดั่งนั้นเพราะว่าทั้งพระตถาคตและปัญญาของพระตถาคตล้วนแล้วแต่เป็นอิสระจากทวิภาวะ เพราะว่าความว่าง(สุญญตา)คือพระตถาคต ซึ่งเป็นเพียงนามนามหนึ่งเท่านั้นทำไมข้าพระองค์จึงจะต้องกล่าวว่านามนั้นคือพระตถาคตด้วยเล่า?”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you doubt the Tathāgata?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอมีความลังเลสงสัยในตถาคตหรือ มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “No, World-Honored One, I have no doubt because, in my observation, the Tathāgata, with neither birth nor death, does not have a definite nature.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ไม่เลย พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์หาได้มีความลังเลสงสัยในพระตถาคตไม่ ทั้งนี้เพราะว่าในสิ่งที่ข้าพระองค์สังเกตเห็นนั้นพระตถาคตนั้นมีใช่ทั้งการเกิดหรือดับ แลมิได้มีลักษณะที่จำกัดชัดเจน(does not have a definite nature) พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Would you say that the Tathāgata has appeared in the world?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอจะกล่าวได้หรือไม่ว่าพระตถาคตได้ปรากฏขึ้นแล้วในโลก มัญชุศรี?”

Mañjuśrī replied, “If the Tathāgata appeared in the world, the entire dharma realm would also appear.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ถ้าพระตถาคตปรากฏขึ้นในโลก ธรรมะทั้งปวง(the entire dharma realm)ย่อมจะปรากฏขึ้นมาด้วย พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Would you say that Buddhas as numerous as the sands of the Ganges have entered parinirvāṇa?”

พระพุทธองค์ถามพระมัญชุศรีว่า “เธอจะกล่าวได้หรือไม่ว่าพระพุทธเจ้าที่มีมากมายเหลือคณานับตั้งเมตทรายในแม่น้ำคงคาได้เข้าสู่ปรินิพพาน(parinirvāṇa)หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “Buddhas have the one appearance, the inconceivable appearance.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลายปรากฏเป็นหนึ่งเดียว (one appearance) มีลักษณะเป็นอนิจนัตถิ พระเจ้าข้า”

The Buddha agreed with Mañjuśrī, “Indeed! Indeed! Buddhas have the one appearance, the inconceivable appearance.”

พระพุทธองค์เห็นด้วยกับพระมัญชุศรี ตรัสว่า “เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น มัญชุศรี พระพุทธะมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวกัน มีลักษณะเป็นอนิจนัตถิ”

Mañjuśrī asked the Buddha, “World-Honored One, is the Buddha now staying in this world?”

พระมัญชุศรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขณะนี้พระพุทธะกำลังดำรงอยู่ในโลกหรือไม่ ?พระเจ้าข้า”

The Buddha answered Mañjuśrī, “Indeed! Indeed!”

พระพุทธองค์ตรัสตอบพระมัญชุศรีว่า “เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น มัญชุศรี”

Mañjuśrī said, “If the Buddha were staying in this world, then Buddhas as numerous as the sands of the Ganges would also stay in their worlds. Why? Because all Buddhas have the same one appearance, the inconceivable appearance. The inconceivable appearance has neither birth nor death. If future Buddhas were to

appear in their worlds, then all Buddhas [of the past, present, and future] would also appear in their worlds. Why? Because in what is inconceivable, there is no appearance of past, future, or present. However, sentient beings are attached to their perceptions, and they say that there are Buddhas who appear in the world and Buddhas who enter nirvāṇa.”

พระมัญจุสรีทุลว่า “ถ้าพระพุทธรูปกำลังประทับอยู่ในโลกนี้ ดังนั้นพระพุทธรูปจำนวนมากมายดั่งเม็ดทรายในแม่น้ำคงคาก็คงประทับอยู่ในโลกธาตุของพระองค์ด้วย ” ทำไมนะหรือ? เพราะว่าพระพุทธรูปเจ้าทุกๆพระองค์มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวกันนั่นเอง มีลักษณะเป็นอจินไตย อจินไตยมีลักษณะไม่เกิดไม่ดับ ถ้าหากพระพุทธรูปเจ้าแห่งอนาคต ได้ปรากฏขึ้นในโลกธาตุของพระองค์ แสดงว่าขณะนั้นพระพุทธรูปเจ้าทั้งปวง[ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต]ก็ต้องปรากฏอยู่โลกธาตุของพระพุทธรูปเจ้าเหล่านั้นด้วย ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า? ที่เป็นเช่นนั้นเพราะอะไรซึ่งเป็นอจินไตยย่อมไม่มีลักษณะของอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน อย่างไรก็ตามสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นเป็นผู้ที่ยึดถือกับสิ่งที่พวกเขา รับรู้ และพวกเขาจึงกล่าวว่ามีพระพุทธรูปเจ้าปรากฏขึ้นบนโลกและพระพุทธรูปเจ้าได้เข้าสู่ พระนิพพาน พระเจ้าข้า”

The Buddha told Mañjuśrī, “This is the understanding of Tathāgatas, Arhats, and Bodhisattvas at the level of avinivartanīya. Why? Because these three types of beings, having heard the profound Dharma, are able neither to criticize nor to praise it.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สิ่งที่เรากล่าวมานั้นเป็นความรู้ความเข้าใจของ พระตถาคต พระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์ในระดับอวินิवारณีย(avinivartaniya) ทำไมนะหรือ? เพราะบุคคลทั้ง 3 นั้นล้วนได้เคยฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้ง มาก่อนพวกเขาจึงไม่ทั้งติชมและสรรเสริญคำสอนนี้”

Mañjuśrī agreed with the Buddha, “World-Honored One, who could criticize and who could praise the inconceivable Dharma?”

พระมัญชุศรีเห็นด้วยกับพระพุทธองค์ ทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคจะมีผู้ใด สามารถติชมหรือสรรเสริญอจินไตยธรรมได้หรือพระเจ้าข้า?”

The Buddha told Mañjuśrī, “Tathāgatas are inconceivable, and ordinary beings are inconceivable as well.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “พระตถาคตนั้นเป็นอจินไตย และปุถุชน ทั้งหลายล้วนเป็นอจินไตยเช่นเดียวกัน”

Mañjuśrī asked the Buddha, “Are ordinary beings also inconceivable?”

พระมัญชุศรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ปุถุชนทั้งหลายเป็นอจินไตยด้วยหรือ พระเจ้าข้า?”

The Buddha replied, “They too are inconceivable. Why? Because all mental appearances are inconceivable.”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “พวกเขาทั้งหลายนั้นเป็นอจินไตยเช่นเดียวกัน ทำไมนะหรือ? ก็เพราะว่าลักษณะของจิตทั้งหลายนั้นเป็นอจินไตย”

Mañjuśrī said, “If you say that Tathāgatas are inconceivable and that ordinary beings are also inconceivable, then innumerable Buddhas are just fatiguing themselves seeking nirvāṇa. Why? Because inconceivable dharmas are nirvāṇa and therefore have no differences.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ถ้าพระองค์ตรัสว่าพระตถาคตเป็นอจินไตยและปุถุชนทั้งหลายด้วยเป็นอจินไตย กระนั้นก็ตามพระพุทธเจ้าจำนวนมากมายเหลือคณานับก็ยังทรงเหน็ดเหนื่อยตรากตรำในการแสวงหาพระนิพพาน ทำไมนะหรือ? ก็เพราะว่าพระนิพพานคืออจินไตยธรรมและดังนั้นย่อมไม่มีลักษณะของความแตกต่างกันเอง”

Mañjuśrī said, “Such inconceivability of ordinary beings and Buddhas can be understood only by good men and good women who have long developed roots of goodness and stayed near beneficent learned friends.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ลักษณะอันเป็นอจินไตยของปุถุชนรวมทั้งพระพุทธรูปนั้น ผู้ที่จะสามารถเข้าใจเรื่องนี้ได้นั้นคือกุลบุตรและกุลธิดาที่ได้ปลูกฝังกุศลมูลมาเป็นเวลานานและอยู่ใกล้กับกัลยาณมิตรที่ดี พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you want the Tathāgata to be the superb one among sentient beings?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญจุศรีว่า “เธอยังมีความปรารถนาให้ตถาคตเป็นเอกในท่ามกลางสรรพสัตว์ทั้งหลายอีกหรือไม่ มัญจุศรี?”

Mañjuśrī replied, “I want the Tathāgata to be the foremost one among sentient beings. However, sentient beings’ appearances cannot be captured”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์ย่อมปรารถนาให้พระตถาคตเป็นเอกในบรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายพระเจ้าข้า แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของสรรพสัตว์ทั้งหลายก็เป็นสิ่งที่มีอาจยัดถือได้”

The Buddha asked, “Do you want the Tathāgata to acquire the inconceivable Dharma?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญจุศรีว่า “เธอยังปรารถนาให้พระตถาคตได้รับอจินไตยธรรมหรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “I want the Tathāgata to acquire the inconceivable Dharma without constructing anything.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์ย่อมปรารถนาให้พระตถาคตได้รับอจินไตยธรรมโดยปราศจากการสร้างสิ่งใดๆขึ้นพระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you want the Tathāgata to expound the Dharma and to teach and transform sentient beings?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอปรารถนาให้ตถาคตเทศนาธรรม สั่งสอน และเปลี่ยนแปลงสรรพสัตว์ทั้งหลายหรือไม่?”

Mañjuśrī replied to the Buddha, “I want the Tathāgata to expound the Dharma and to teach and transform sentient beings. Yet neither the speaker nor the listener can be captured. Why not? Because they abide in the dharma realm. Sentient beings in the dharma realm have no differentiated appearances.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์ปรารถนาให้พระตถาคตเทศนาธรรม สั่งสอน และเปลี่ยนแปลงสรรพสัตว์ทั้งหลายพระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าความจริงแล้วจะไม่มีทั้งผู้เทศนา และผู้ฟังคำเทศนาให้ยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้ก็ตาม ทำไมถึงไม่มีทั้งผู้เทศนาและผู้ฟังคำเทศนานะหรือ? ก็เพราะพวกเขาต่างก็ต้องอยู่ภายใต้เขตแดนแห่งธรรม(ธรรมอาณาจักร) สรรพสัตว์ทั้งหลายในเขตแดนแห่งธรรมย่อมไม่แตกต่างกัน พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Do you want the Tathāgata to be the unexcelled fortune field?”

พระพุทธองค์ตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “เธอปรารถนาให้พระตถาคตเป็นบุญเกษตร(fortune field)อันสูงสุดหรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “The Tathāgata, with the appearance of endlessness, is the endless fortune field. The appearance of endlessness is the unexcelled fortune field. Because [the Tathāgata] is neither a fortune field nor not a fortune field, He is called the fortune field. Because He has no appearances, such as light or dark, birth or death, He is called the fortune field. If one can understand the appearances of the fortune field in this way, the seeds of goodness one plants deeply will neither increase nor decrease.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “พระตถาคตนั้นมีลักษณะอันไร้ขอบเขตจำกัดย่อมเป็นบุญเกษตรที่ไร้ขอบเขตจำกัดเช่นเดียวกัน ลักษณะอันไร้ขอบเขตก็คือบุญเกษตรอันไร้ขอบเขต เพราะว่า[พระตถาคต]นั้นมีใช้ทั้งบุญเกษตรหรือมิใช่บุญเกษตร พระตถาคตจึงถูกเรียกว่าบุญเกษตร เพราะว่าพระตถาคตนั้นไร้ซึ่งรูปลักษณะ อาทิเช่น แสงสว่างหรือความมืด เกิดหรือดับ พระตถาคตจึงถูกเรียกว่าบุญเกษตร หากใครก็ตามเข้าใจลักษณะบุญเกษตรในลักษณะนี้ เมล็ดพันธุ์แห่งกุศลที่คนผู้นั้นปลูกไว้ในส่วนลึกจะไม่ทั้งเพิ่มขึ้นหรือลดลง พระเจ้าข้า”

The Buddha asked Mañjuśrī, “Why do the planted seeds neither increase nor decrease?”

พระพุทธองค์จึงตรัสถามพระมัญชุศรีว่า “ทำไมเธอจึงกล่าวว่าเมล็ดพันธุ์ (แห่งกุศล) จึงไม่เพิ่มหรือไม่ลดลงล่ะ?”

Mañjuśrī replied, “The appearances of the fortune field are inconceivable. Cultivating goodness in the field in accordance with the Dharma is also inconceivable. Planting seeds in this way is called no increase and no decrease, and it is also the unexcelled, superb fortune field.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “บุญเกษตรนั้นมีลักษณะเป็นอจินไตย การปลูกฝังกุศลลงในบุญเกษตรนั้นเมื่อพิจารณาตามแนวทางแห่งธรรมะจึงเป็นอจินไตยเช่นเดียวกัน ข้าพระองค์จึงกล่าวว่าเมล็ดพันธุ์แห่งกุศลเมื่อพิจารณาตามแนวทางนี้จึงไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลง และเป็นบุญเกษตรอันสูงสุดด้วยพระเจ้าข้า”

Then, by virtue of the Buddha’s spiritual power, the great earth quaked in six different ways, manifesting the appearances of impermanence. Sixteen thousand people achieved the Endurance in the Realization of the No Birth of Dharmas. Moreover, 700 bhikṣus, 3,000 upāsakas, 40,000 upāsikās, and 60 koṭi nayuta gods of the six desire heavens, in the midst of dharmas, shunned dust and filth [their afflictions], and acquired the pure dharma-eye.

ทันใดนั้น ด้วยบุญญาบารมีแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบันดาลให้เกิดแผ่นดินไหวใน 6 ลักษณะเพื่อเผยให้เห็นถึงลักษณะความเป็นของไม่เที่ยง(อนิจจัง/impermanence) ทำให้ผู้คนจำนวน 16,000 คนได้ดวงตาเห็นธรรม (the Endurance in the Realization of the No Birth of Dharmas) นอกจากนี้ ภิกษุจำนวน 700 รูป อุบาสิกจำนวน 3,000 คน อุบาสกจำนวน 40,000 คน และเทวดาจำนวน 60 ล้านโกฏิแห่งสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ท่ามกลางธรรมะ พวกเขาได้ไกลจากธุลีและความทุกข์ต่างได้รับธรรมะจักขุ(dharma-eye)

มัญชุศรีมหาปรัชญาปารมิตาสูต

ปริเฉทที่ (Fascicle) 2

At that time Ānanda rose from his seat, bared his right shoulder, and knelt on his right knee. He asked the Buddha, “World-Honored One, why did this great earth quake in six different ways?”

ในเวลานั้นพระอานนได้ลุกขึ้นจากที่นั่ง ลดจีวรไหล่ขวาจากนั้นคุกเข่าขวาแล้ว ทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ทำไมจึงเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ใน 6 รูปแบบแตกต่างกันพระเจ้าข้า?”

The Buddha answered Ānanda, “It displayed this auspicious sign because I said that the fortune field had no differentiated appearances. When past Buddhas pronounced in this place the appearances of the fortune field to benefit sentient beings, the entire world also quaked in six different ways.”

พระพุทธองค์ตรัสตอบพระอานนที่ว่า “อานนทการเกิดแผ่นดินไหวนั้นเป็นกลาง บอกถึงสิ่งอันเป็นมงคล เพราะเราได้กล่าวแล้วว่าบุญเกษตรนั้นไม่มีลักษณะแห่งความแตกต่าง เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าในอดีตได้เทศนาสอนธรรมในสถานที่นี้ก็เกิดบุญเกษตรที่ยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย และทั้งโลกก็เกิดแผ่นดินไหวใน 6 รูปแบบ”

Śāriputra said to the Buddha, “World-Honored One, Mañjuśrī is inconceivable. Why? Because the dharma appearances he has explained are inconceivable.”

พระสารีบุตรกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระมัญจุศรีคือ อจินไตย ทำไมนะหรือ? ก็เพราะว่าธรรมชาติของท่านมัญจุศรีอธิบายนั้นล้วนแต่เป็นอจินไตยทั้งสิ้น”

The Buddha praised Mañjuśrī, “Indeed! Indeed! Just as Śāriputra says, what you have said is truly inconceivable.”

พระพุทธองค์ตรัสชมพระมัญจุศรีว่า “เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น เป็นดังที่สารีบุตรกล่าวไว้ อะไรที่มัญจุศรีกล่าวไปแล้วนั้นเป็นอจินไตยที่แท้จริง”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, the inconceivable is ineffable, and the conceivable is also ineffable. Conceivable and inconceivable natures are both ineffable. All appearances of sound are neither conceivable nor inconceivable.”

พระมัญจุศรีกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค อจินไตยนั้นคือ สิ่งที่ไม่อาจอธิบายได้ และสิ่งที่อาจจะคาดคิดได้ก็เป็นสิ่งที่ยากจะอธิบายด้วย เช่นเดียวกัน ธรรมชาติของสิ่งที่อาจจะคาดคิดได้และอจินไตยนั้นล้วนแล้วแต่ยากที่จะอธิบายทั้งสิ้น ลักษณะทั้งหมดของเสียงที่ปรากฏขึ้นนั้นไม่เป็นทั้งสิ่งที่อาจจะคาดคิดได้ หรือเป็นอจินไตยพระเจ้าข้า”

The Buddha asked, “You have entered the inconceivable samādhi?”

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “เธอได้เข้าสู่จินไตยสมาธิแล้วใช่หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “No, World-Honored One, I am the inconceivable. Not seeing a mind that can conceive, how can I be said to enter the inconceivable samādhi? When I first activated the bodhi mind, I resolved to enter this samādhi. Now I think that I have entered this samādhi without any mental appearances. To learn archery, a student has to practice for a long time to acquire the skill. Because of his longtime practice, he now shoots without using his mind, and all his arrows hit the target. I have trained in the same way. When I started learning the inconceivable samādhi, I had to focus my mind on one object. After practicing for a long time, I have come to accomplishment. I now am constantly in this samādhi without thinking.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ไม่ พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์นั้นเป็นอจินไตย ขณะนี้ ข้าพระองค์มิได้มองเห็นว่ามีจิตที่สามารถคิดคำนึงถึงได้แม้เพียงจิตเดียว แล้วจะกล่าวได้อย่างไรว่าข้าพระองค์เข้าสู่จินไตยสมาธิ ขณะข้าพระองค์คิดว่าได้เข้าสู่สมาธินี้แล้วโดยปราศจากการปรากฏขึ้นของจิตใดๆ เปรียบประดุจการฝึกยิงธนู ผู้เรียนที่ฝึกฝนมาเป็นเวลายาวนานเพื่อให้เกิดความชำนาญ และเมื่อชำนาญแล้วเขาก็สามารถยิงธนูไปยังเป้าหมายได้โดยไม่ต้องคิด ข้าพระองค์ก็ฝึกฝนในทำนองเดียวกันนั้น เมื่อข้าพระองค์เริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับอจินไตยสมาธิ ข้าพระองค์ได้เพ่งจิตของข้าพระองค์ไปยังสิ่งๆหนึ่งหลังจากที่ได้ฝึกฝนมาเป็นเวลานานเข้าข้าพระองค์ก็ได้บรรลุความสำเร็จ และสามารถเข้าสู่จินไตยสมาธิได้ทันทีโดยปราศจากการคิดพระเจ้าข้า”

Śāriputra asked Mañjuśrī, “Is there a silent samādhi that is more wonderful?”

พระสารีบุตรถามพระมัญชุศรีว่า “ยังมีสมาธิอื่นที่วิเศษกว่าอจินไตยสมาธิหรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “If there were actually an inconceivable samādhi, you could then ask for a silent samādhi. According to my understanding, even the inconceivable samādhi cannot be captured, so how can you ask for a silent samādhi?”

พระมัญชุศรีตอบว่า “ถ้าท่านเข้าถึงอจินไตยสมาธิจริงๆ ท่านคงไม่ถามหาสมาธิอื่นหรอก แต่ในความเข้าใจของเราแม้แต่อจินไตยสมาธิก็ไม่พึงยึดมั่นถือมั่น ดังนั้นโยจะต้องถามถึงสมาธิอื่นเล่า?”

Śāriputra asked, “The inconceivable samādhi cannot be attained?”

พระสารีบุตรถามพระมัญชุศรีว่า “อจินไตยสมาธิเป็นสิ่งที่มิอาจบรรลุได้หรือไม่?”

Mañjuśrī replied, “The conceivable samādhi has an appearance that can be captured while the inconceivable samādhi has no appearance to be captured. All sentient beings have attained the inconceivable samādhi. Why? Because all mental appearances are not the [true] mind. Therefore, the [mental] appearances of all sentient beings and the appearance of the inconceivable samādhi are the same, not different.”

พระมัญชุศรีตอบว่า “อจินไตยสมาธิมีลักษณะอย่างหนึ่งที่ว่า เป็นสิ่งที่ไม่อาจยึดมั่นได้ สรรพสัตว์ทั้งปวงได้เคยบรรลุซึ่งอจินไตยสมาธิมาแล้ว ทำไมไม่ล่ะหรือ? เพราะว่าลักษณะของจิตทั้งปวงหาได้เป็นตัวจิต(ที่แท้จริง)ไม่ ลักษณะ(จิต)ของสรรพสัตว์ทั้งปวง และลักษณะของอจินไตยสมาธิคือสิ่งเดียวกันไม่แตกต่างกัน”

The Buddha praised Mañjuśrī, “Very good! Very good! You have long planted your roots of goodness under Buddhas and trained with purity in the Brahma way of life. So you are able to expound such a profound samādhi. Are you now settled in prajñā-pāramitā?”

พระพุทธองค์สรรเสริญพระมัญชุศรีว่า ดีมาก ดีมาก มัญชุศรี เธอได้เคยปลูกฝังรากแห่งกุศลมูลกับพระพุทธเจ้ามาแล้วจำนวนหลายพระองค์และประพฤติดิพรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์ ดังนั้นเธอจึงสามารถอธิบายถึงสมาธิซึ่งลุ่มลึกเช่นนั้นได้ ขณะนี้เธอดำรงอยู่ในปัญญาบารมีหรือไม่?”

Mañjuśrī said, “If I could say that I abide in prajñā-pāramitā, this would be a perception founded on the view that one has a self. Abiding in a perception founded on the view that one has a self means that prajñā-pāramitā has a place. That I do not abide in prajñā-pāramitā is also [a perception] founded on the view that one has a self, and is a place as well. Free from these two places [subject and object], I abide in not abiding, like Buddhas abiding in the inconceivable state of peace and silence. Such an inconceivable state is called the dwelling of prajñā-pāramitā. In the dwelling of prajñā-pāramitā, all dharmas have neither appearance nor act.

“Prajñā-pāramitā is inconceivable. The inconceivable state is the dharma realm, which has no appearance. Having no appearance is the inconceivable state; the inconceivable state is prajñā-pāramitā. Prajñā-pāramitā and the dharma realm are the same, not distinct. Having neither differentiation nor appearance is the dharma realm; the dharma realm is the realm of prajñā-pāramitā. The realm of prajñā-pāramitā is the inconceivable state; the inconceivable state is the realm of no birth and no death.”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ถ้าหากข้าพระองค์สามารถกล่าวว่าข้าพระองค์อยู่ในปัญญาบารมี การกล่าวอย่างนั้นแสดงว่าการรับรู้ของข้าพระองค์นั้นยังอาศัยทัศนะที่ว่าบุคคลมีอัตตา การอยู่ในการรับรู้ที่อาศัยทัศนะว่าบุคคลมีอัตตาตัวตนก็หมายความว่าปัญญาบารมีก็ต้องมีสถานที่ตั้งเช่นเดียวกัน หากกล่าวว่าข้าพระองค์มิได้อาศัยอยู่ในปัญญาบารมี การกล่าวเช่นนี้ก็ยิ่งอาศัยทัศนะที่ว่าบุคคลมีอัตตาตัวตนอยู่ดี และปัญญาบารมีก็มีสถานที่ตั้ง เพื่อการเป็นอิสระจาก 2 สถานะนั้น[ผู้สังเกต(**subject**)และสิ่งที่ถูกสังเกต(**object**)] ข้าพระองค์จึงอาศัยในการไม่อาศัย ดุจดั่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายอาศัยในสภาวะแห่งสมาธิซึ่งเป็นอจินไตย ซึ่งอจินไตยสภาวะเช่นนี้เป็นที่อาศัยของปัญญาบารมี (**prajñā-pāramitā**) ธรรมทั้งปวงนั้นไร้ซึ่งลักษณะ ไร้ซึ่งการกระทำพระเจ้าข้า”

“ปัญญาบารมีเป็นอจินไตย อจินไตยสภาวะนั้นเป็นเขตแดนแห่งธรรม(**the dharma realm**)ซึ่งหาได้มีลักษณะไม่ การไร้ลักษณะคืออจินไตยสภาวะ อจินไตยสภาวะคือปัญญาบารมี ปัญญาบารมีและเขตแดนแห่งธรรมเป็นสิ่งเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน การไร้ซึ่งความแตกต่าง ไร้ซึ่งลักษณะคือเขตแดนแห่งธรรม เขตแดนแห่งธรรมคือเขตแดนแห่งปัญญาบารมี(**The realm of prajñā-pāramitā**) เขตแดนแห่งปัญญาบารมี คือสภาวะอจินไตย อจินไตยสภาวะเป็นแดนที่ไม่มีทั้งการเกิดและดับ พระเจ้าข้า”

Mañjuśrī continued, “The realm of a Tathāgata and the realm of a self are the appearance of non-duality. Those who practice prajñā-pāramitā in this way do not seek bodhi. Why not? Because bodhi, which is free from appearances, is prajñā-pāramitā.

พระมัญจุศรีกล่าวต่อไปว่า “ขอบเขตของพระตถาคต(The realm of a Tathāgata) และขอบเขตแห่งอัตตา(the realm of a self) มีลักษณะไม่เป็นทวิภาวะ(non-duality) ผู้ซึ่งบำเพ็ญปัญญาบารมีตามแนวทางนี้จะไม่มุ่งแสวงหาโพธิ(bodhi) ทำไมเขาจึงไม่มุ่งแสวงหาโพธิเล่า? ก็เพราะว่าโพธิก็คือปัญญาบารมีอันไร้ซึ่งลักษณะ(จะแสวงหาได้อย่างไร?)”

“World-Honored One, to know the appearances of a self means not to be captivated by it. Not knowing and not being captivated by anything is what Buddhas know. The inconceivable [state of] not knowing and not being captivated by anything is what Buddhas know. Why? They know that the true nature of everything has no appearance. Then what drives the dharma realm? What in its true nature has neither self-essence nor attachment is called no thing[2] and is free from place, dependency, and fixity. Freedom from place, dependency, and fixity means having neither birth nor death. Having neither birth nor death is the virtue of any saṃskṛta or asaṃskṛta dharma. With this knowledge, one will not elicit perception. Without perception, how can one know the virtue of any saṃskṛta or asaṃskṛta dharma? Not knowing[3] is the inconceivable state. The inconceivable state is what Buddhas know, such as neither grasping nor not grasping, seeing neither the

appearance of past, present, or future, nor the appearance of coming or going, and grasping neither birth nor death, neither cessation nor perpetuity, neither arising nor acting. This knowledge is called the true wisdom-knowledge, the inconceivable wisdom-knowledge. Like the open sky, with neither appearances nor features, in unequaled equality, it makes no comparison, neither this against that nor good against evil.”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค การจะรู้จักลักษณะของอัตตาตัวตน(a self)หมายถึงการที่เราจะต้องไม่หลงยึดมั่นในอัตตาตัวตนดังกล่าว การไม่หมายรู้(Not knowing) และการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด(not being captivated)คือการรู้ของพระพุทธรูป อจินไตย[สภาวะของ]การไม่หมายรู้(Not knowing)และการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด(not being captivated)คือการรู้ของพระพุทธรูป ทำไมนะหรือ? เพราะพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายรู้ว่าธรรมชาติอันแท้จริงของสรรพสิ่งนั้นไร้ซึ่งลักษณะ ดังนั้นอะไรเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เข้าสู่อาณาจักรแห่งธรรมเล่า? อะไรที่ในธรรมชาติแท้ของมันไม่เป็นทั้งสภาวะ(self-essence)-การมีอยู่เป็นอยู่โดยตนเอง หรืออุปาทาน(attachment) ของคำว่า ไม่มีอะไรเลย(no thing) และเป็นอิสระจากสถานที่ตั้ง ปฏิกายการ(การอาศัยกันเกิดขึ้น)และความตายตัว การเป็นอิสระจากสถานที่ตั้ง ปฏิกายการ(การอาศัยกันเกิดขึ้น)และความตายตัวหมายถึงการไม่เป็นทั้งการเกิดหรือการดับ การไม่มีทั้งการเกิดหรือการดับเป็นกุศลของสังขตะและอสังขตะธรรม ด้วยการรู้ในสิ่งนี้ทำให้บุคคลดังกล่าวปราศจากสัญญา(perception) ถ้าปราศจากซึ่งสัญญาแล้ว บุคคลจะสามารถรู้ถึงกุศลของสังขตะและอสังขตะธรรมได้อย่างไรเล่า? ก็การไม่อาจรู้ได้นั้นแลคืออจินไตยสภาวะ อจินไตยสภาวะคือสิ่งที่พระพุทธรูปรู้ ในสภาวะนี้ไม่มีทั้งการยึดมั่นหรือการไม่ยึดมั่น มองไม่เห็นอดีต ปัจจุบันหรือนาคต ไม่มีการมาหรือการไป การเกิด การดับ ไม่ใช่การสิ้นสุดหรือการเป็นนิรันดร์ ไม่ใช่ทั้งการเกิดขึ้นหรือการกระทำ สิ่งนี้เรียกว่า ปัญญาที่แท้จริง(the true wisdom-knowledge)หรืออจินไตย

ปัญญา (the inconceivable wisdom-knowledge) เปรียบประดุจทองนากกว้างซึ่งไร้ลักษณะ ไร้รูปลักษณ์ ความเสมอภาคอันไร้ที่เปรียบ ทำให้ไม่เกิดการเปรียบเทียบ เช่นสิ่งนี้ตรงข้ามกับสิ่งนั้นหรือความดีตรงกันข้ามกับความชั่ว พระเจ้าข้า”

The Buddha told Mañjuśrī, “This knowledge is called the wisdom-knowledge that never fades.”

พระพุทธองค์ตรัสบอกพระมัญจุศรีว่า “ความรู้ที่เธอได้กล่าวมานี้เรียกว่าปัญญาที่ไม่มีวันเสื่อมถอย(the wisdom-knowledge that never fades.)”

Mañjuśrī said, “The wisdom-knowledge of no act is also called the wisdom-knowledge that never fades, but it is like gold ore, which has to be processed in order to know whether it is good or bad. If gold is not refined, there is no way to know [its quality]. The same is true for the appearance of the wisdom-knowledge that never fades. One needs to go through the experience in not thinking, not being captivated, not arising, and not acting. When one’s mind is completely quiet, neither rising nor falling, then it will be revealed.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ปัญญาแห่งการไม่กระทำ(The wisdom-knowledge of no act) ก็ถูกเรียกว่าปัญญาที่ไม่มีวันเสื่อมถอย(the wisdom-knowledge that never fades.) เช่นเดียวกัน พระเจ้าข้า แต่ปัญญาแห่งการไม่กระทำ(The wisdom-knowledge of no act) นั้นคล้ายกับแร่ทองคำ จะรู้ว่าดีหรือไม่ดีต้องผ่านกระบวนการทดสอบเสียก่อน หากว่าไม่นำแร่ทองคำมาสกัดจะมีทางใดที่จะรู้คุณภาพของมันเล่า ปัญญาที่ไม่มีวันเสื่อมถอย(the wisdom-knowledge that

never fades.) ก็เป็นเช่นเดียวกัน ผู้ใดต้องการพบกับปัญญาที่ไม่มีวันเสื่อมถอย เขาจะต้องเคยผ่านประสบการณ์ของการไม่คิดปรุงแต่ง(not thinking) การไม่ยึดมั่นถือมั่น(not being captivated) ไร้การเกิดขึ้น(not arising) และไร้กระทำ(not acting) เมื่อจิตของเขาเข้าสู่ความสงบโดยสมบูรณ์ไม่ยกขึ้นไม่ตกลง เมื่อนั้นเขาจะพบปัญญาที่ไม่มีวันเสื่อมถอย(the wisdom-knowledge that never fades.)

Then the Buddha said to Mañjuśrī, “When Tathāgatas speak of their own wisdom-knowledge, who can believe it?”

จากนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระมัญจุศรีว่า “เมื่อตถาคตทั้งหลายกล่าวถึงปัญญาของพระองค์เองนั้น จะมีผู้ใดสามารถเชื่อในคำกล่าวนั้นหรือไม่ มัญจุศรี?”

Mañjuśrī said, “Such wisdom-knowledge is neither the dharma of nirvāṇa nor the dharma of saṃsāra. It is the way of silence and the way of stillness, neither annihilating greed, anger, and delusion, nor not annihilating them. Why? Because [wisdom-knowledge] is endless and indestructible, neither apart from saṃsāra nor together with it. It is acquired through neither training nor not training for bodhi. This understanding is called the right belief.”

พระมัญจุศรีทูลว่า “ปัญญาเช่นนั้นมิใช่ทั้งธรรมแห่งพระนิพพาน(the dharma of nirvāṇa)หรือธรรมแห่งสังสารวัฏ(the dharma of saṃsāra) มันเป็นทางสู่ความนิโรธ(the way of silence) และทางสู่พระนิพพาน(the way of stillness) มิใช่ทั้ง การทำลายซึ่งความโลภ ความโกรธและความหลง หรือการไม่ทำลายกิเลสเหล่านั้น ทำไมนะหรือ? ก็เพราะว่า[ปัญญา]นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุดและไม่อาจทำลายได้ ไม่แยกออกจากสังสารวัฏ ขณะเดียวกันมิได้รวมกันกับสังสารวัฏ

การจะได้รับปัญญานี้มา มิใช่ได้มาด้วยการมุ่งสู่โพธิ์ หรือการไม่มุ่งสู่โพธิ์ หากผู้ใดมีความเข้าใจในเรื่องนี้เรียกว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ(the right belief) “

The Buddha praised Mañjuśrī, “Very good! Very good! What you say is a profound understanding of its meaning.”

พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญพระมัญจุศรีว่า “ดีมาก ดีมาก มัญจุศรี อะไรก็ตามที่เรากล่าวถึงล้วนแต่เป็นความเข้าใจที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับความหมายของสิ่งนั้นจริงๆ”

Then Mahākāśyapa asked the Buddha, “World-Honored One, if such profound true Dharma is pronounced in future times, who will be able to believe, understand, and accept it, and to practice it accordingly?”

จากนั้นพระมหากัสปะ(Mahākāśyapa) ทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าธรรมะอันล้ำลึกนี้ได้รับการบอกกล่าวในอนาคตกาล จะมีผู้ใดเชื่อถือศรัทธา เข้าใจ และน้อมรับและปฏิบัติตามหรือไม่พระเจ้าข้า?”

The Buddha replied to Mahākāśyapa, “If bikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās who have heard this sūtra in this assembly hear this Dharma in future times, they definitely will believe and understand it. They will be able to read and recite this [sūtra of] profound prajñā-pāramitā, to accept and uphold it, and to expound it to others. As an analogy, an elder who has lost his precious jewel feels sad and distressed. If he retrieves it later, he will be very joyous. Therefore, Kāśyapa, likewise will be the bhikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās in this assembly. They have the mind of

faith and delight. If they do not hear the Dharma, they will feel distressed. If they come to hear it, they will, with great joy, believe and understand it, accept and uphold it, and always delight in reading and reciting it. Know that these people in effect see Buddhas and that they in effect serve and make offerings to Buddhas.”

พระพุทธองค์ตรัสตอบพระมหากัสปะว่า “ถ้าภิกษุ(bhikṣus) ภิกษุณี(bhikṣuṇīs) อุบาสก(upāsakas)และอุบาสิกา(upāsikās) ผู้ซึ่งเคยได้ยิน ได้ฟังพระสูตรนี้ ณ ที่ชุมนุมบริษัทนี้ ได้ยินธรรมะนี้ในอนาคต พวกเขาจะเชื่อถือศรัทธาและเข้าใจในธรรมนี้อย่างแน่นอนที่สุด พวกเขาจะสามารถอ่านและสาธยาย[พระสูตร] เกี่ยวกับปัญญาบารมี พวกเขาจะยอมรับและบูชา รวมถึงการเผยแผ่ไปยังผู้อื่น อุปมาเหมือนชายชราคนหนึ่ง ได้ทำอัญมณีที่มีค่าหายไปในทำให้เขารู้สึกเศร้าและเป็นทุกข์ ถ้าต่อมาชายชราได้รับอัญมณีกลับคืนมา เขาย่อมรู้สึกมีความสุขอย่างยิ่ง ดังนั้น กัสปะ ชายชราดังกล่าวก็เหมือนกับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาในที่ประชุมบริษัทนี้ พวกเขานั้นมีจิตที่เต็มไปด้วยศรัทธาและความปีติยินดี หากพวกเขามีได้ยินได้ฟังธรรมอันล้ำลึกนี้ พวกเขาก็จะรู้สึกเป็นทุกข์ แต่หากว่าพวกเขาได้ฟังธรรมอันล้ำลึกนี้ พวกเขาจะรู้สึกปีติยินดียิ่ง พวกเขาจะเชื่อถือศรัทธา ยอมรับและบูชา รวมถึงยินดีที่จะอ่านและสาธยายถึงธรรมนั้นอย่างสม่ำเสมอ ท่านจงรู้ไว้เถิดว่าผู้คนเหล่านี้ต่างเป็นผู้ที่เคยได้พบ ถวายรับใช้และบูชาพระพุทธเจ้ามาแล้วมากมายหลายพระองค์”

The Buddha told Mahākāśyapa, “As an analogy, when gods in Trayastriṃśa Heaven see the buds of the celestial pārijāta tree emerge, they are elated. They know that this tree’s buds will soon open into full bloom. Likewise, if, among bhikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās, there are those who can believe and understand the prajñā-pāramitā they have heard, they too will soon bring the entire Buddha Dharma to bloom. If in future times, among bhikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās, there are those who, after hearing this [sūtra of] prajñā-pāramitā, can believe and accept it, and read and recite it, without regret or bafflement, know that they have already heard and accepted this sūtra in this assembly. They will also be able to pronounce and circulate it widely to the public in towns and cities. Know that they will be protected and remembered by Buddhas. If, among good men and good women, there are those who can believe and delight in this profound prajñā-pāramitā without doubts, they must have long trained and learned under past Buddhas, and planted their roots of goodness.

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมหากัสปะต่อว่า “อุปมาเหมือน เทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์(Trayastriṃśa Heaven) ได้เห็นต้นปาริฉัตรเริ่มออกดอก ก็รู้สึกมีความสุข เทวดาเหล่านั้นรู้ว่าในที่สุดดอกไม้นั้นก็จะเป็นบานเต็มที่ ในทำนองเดียวกัน ถ้าท่ามกลางบริษัท 4 อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา มีผู้ที่สามารถเชื่อถือศรัทธา และเข้าใจเรื่องปัญญาบารมีซึ่งพวกเขาต่างเคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ในไม่ช้าพวกเขาก็จะทำให้พุทธธรรมทั้งมวลเป็นบานออกไป ถ้าในอนาคต ท่ามกลางภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา มีผู้ซึ่งหลังจากที่ได้ยิน[พระสูตร]ว่าด้วยปัญญาบารมีแล้ว สามารถศรัทธาและยอมรับ อ่านและสาธยายพระสูตร ไร้ซึ่งความรู้สึกทุกข์ใจหรือกังวลใจ

ท่านจงรู้ไว้เถอะว่าพวกเขาเหล่านั้นล้วนได้เคยได้ยินและยอมรับพระสูตรนี้มาแล้วทั้งสิ้น พวกเขาจะมีความสามารถในการเทศนาและเผยแผ่พระสูตรออกไปในวงกว้างไปยังเมืองและนครต่างๆ ท่านจงรู้ไว้เถิดว่าพวกเขาเหล่านั้นจะได้รับการปกป้องคุ้มครองและระลึกถึงจากพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถ้าท่ามกลางกุลบุตรและกุลธิดา มีผู้ที่ศรัทธาและรู้สึกปีติเมื่อได้ยินปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้ ไม่ต้องสงสัยเลย แสดงว่าพวกเขาเหล่านี้ได้เคยฝึกปฏิบัติและศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมีนี้มาเป็นเวลายาวนานแล้วจากพระพุทธเจ้าจำนวนหลายๆพระองค์ และนี่คือรากแห่งกุศลมูลที่พวกเขาได้เคยปลูกฝังเอาไว้”

“As an analogy, a man stringing beads with his hands suddenly comes across an unexcelled genuine jewel. His heart is filled with great joy. Know that this person must have seen [such a jewel before]. Therefore, Kāśyapa, when good men and good women who are learning other dharmas suddenly come across this profound prajñā-pāramitā, if they rejoice in the same way, know that they must have heard it before. Suppose there are sentient beings that, after hearing this profound prajñā-pāramitā, can believe and accept it with great joy in their hearts. They too must have served innumerable Buddhas, from whom they must have heard prajñā-pāramitā, which they must have studied and practiced.

“อุปมาเหมือน ชายคนหนึ่งกำลังร้อยลูกปัดอยู่ด้วยมือของเขาทันใดนั้นเองเขาก็ได้พบว่าลูกปัดลูกหนึ่งคืออัญมณีแท้ ทำให้เขารู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง จงรู้ไว้เถิดว่าชายคนนี้เขาจะต้องเคยเห็น[อัญมณีมาก่อน] ดังนั้น กัสปะ เมื่อกุลบุตรและกุลธิดาซึ่งกำลังศึกษาเล่าเรียนธรรมะอื่นๆอยู่ ทันทีที่เขาได้พบคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้เข้า ถ้าหากพวกเขาต่างรู้สึกชื่นชมยินดีเหมือนกัน แสดงว่าพวกเขานั้นต้องเคยได้ยินคำสอนนี้มาก่อน สมมติว่ามีสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งหลังจากที่ได้ยินได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว สามารถเชื่อถือศรัทธา และยอมรับคำสอนด้วยความปิติยินดีอย่างยิ่ง แสดงว่าสรรพเหล่านั้นจะต้องเคยรับใช้พระพุทธเจ้าอย่างมากมายมหาศาลจนนับไม่ถ้วน จะต้องเคยได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมี พวกเขาจะต้องเคยศึกษาและปฏิบัติ”

“As an analogy, a person has passed and seen a city or a town. Later on, he hears others praise how lovely in this city are the gardens, ponds, fountains, flowers, fruits, and trees, as well as the male and female residents, and he is very happy to hear these things. He even asks them to describe this city with its gardens, beautiful decorations, various flowers, ponds and fountains, an abundance of sweet fruits, various kinds of wonders, and all the lovely things. After hearing these descriptions again, this person will be even happier. Those who react in the same way as this person must have seen it before. If, among good men and good women, there are those who, upon hearing *prajñā-pāramitā*, are able to listen and accept it with faith, to feel joy, to delight in hearing it tirelessly, and even to ask for repetitions, know that they have already heard *prajñā-pāramitā* from *Mañjuśrī*.”

“อุปมาเหมือน คนๆหนึ่งได้เคยผ่านไปเห็นเมืองๆหนึ่ง ต่อมาเขาในยินคนอื่นๆต่าง พุดสรรเสริญถึงความสวยงามของเมืองนั้นว่ามีสวนหย่อม บ่อน้ำ น้ำพุ ดอกไม้และต้นไม้ ที่น่ารักน่ายินดี รวมทั้งผู้คนทั้งชายและหญิงเขามีรู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยินเรื่องต่างๆของ เมืองนี้ เขาถึงกับขอร้องให้คนเหล่านั้นช่วยเล่ารายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับเมืองๆนี้ให้เขา ฟัง เช่นว่าสวนหย่อมเป็นอย่างไร มีสิ่งประดับประดาสวยงามอะไรบ้าง มีดอกไม้ อะไรบ้าง บ่อน้ำและน้ำพุต่างๆ ผลไม้รสหวานจำนวนมาก สิ่งมหัศจรรย์ต่างๆ และสิ่ง น่ารักทุกชนิด หลังจากที่เขาได้ฟังคำบอกเล่าดังกล่าวอีกครั้ง คนๆนี้ก็จะมีความสุขมาก ขึ้น ดังนั้นผู้ใด ก็ตามที่มีอาการตอบสนองเช่นเดียวกับคนๆนี้ แสดงว่าคนผู้นั้นย่อมต้อง เคยเห็นเมืองดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นหากในท่ามกลางกุลบุตรและกุลธิดา หากมีผู้ที่เมื่อได้ ยินคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีแล้ว สามารถรับฟังและยอมรับด้วยศรัทธา รู้สึกปลื้ม ปิติ ยินดีที่จะได้ฟังคำสอนเรื่องนี้อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย และร้องขอให้มีการกล่าวคำสอน ให้ฟังซ้ำอีกครั้ง ท่านจงรู้ไว้เถิดว่าพวกเขาเหล่านั้นล้วนแต่ได้เคยฟังคำสอนเกี่ยวกับ ปัญญาบารมีจากพระมัญชุศรีมาแล้ว”

Mahākāśyapa said to the Buddha, “World-Honored One, if in future times, among good men and good women, there are those who, having heard this profound prajñā-pāramitā, listen and accept it with faith and delight, we should know by this indication that they too have heard it from past Buddhas, and have studied and practiced it.”

พระมหากัสปะทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าหากในอนาคตกาล ท่ามกลางกุลบุตรและกุลธิดา หากมีใครที่ได้ยินคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งแล้ว ตั้งใจฟังและยอมรับด้วยศรัทธาและรู้สึกปีติยินดี เราควรจะรู้ว่าพวกเขานั้นต่างเคยได้ยินคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งจากพระพุทธเจ้ามาแล้วหลายพระองค์ รวมถึงได้เคยศึกษาและปฏิบัติมาแล้ว พระเจ้าข้า”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, the Buddha says that dharmas have neither appearance nor act and are inherently in nirvāṇa. If good men and good women can truly understand this meaning and pronounce it as heard, they will be praised by Tathāgatas. Their statement, consistent with dharma appearances, in effect is the pronouncement of Buddhas. It is called the glowing appearance of prajñā-pāramitā, also called the glowing totality of the Buddha Dharma, and it reveals true reality in an inconceivable way.”

พระมัญชุศรีทูลต่อพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าตรัสว่าธรรมทั้งหลายไร้ลักษณะ ไร้การกระทำ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในพระนิพพาน ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาสามารถเข้าใจคำสอนนี้ได้อย่างแท้จริง แล้วนำไปเผยแผ่ต่อตามที่ได้ยินมา เขาเหล่านั้นจะได้รับการยกย่องสรรเสริญจากพระตถาคต ประโยคที่เขากล่าวออกมาล้วนสอดคล้องกับธรรมะลักษณะซึ่งมีผลเหมือนการประกาศของพระพุทธเจ้า สิ่งนี้ได้รับการขนานนามว่าปัญญาบารมีอันเรืองรอง หรือปวงพุทธธรรมอันเรืองรอง คำสอนนี้จะเปิดเผยให้เห็นความจริงแท้ในอจินไตยมรรค พระเจ้าข้า”

The Buddha told Mañjuśrī, “When I was walking the Bodhisattva Way, I developed my roots of goodness. Those who aspire to stand on the Ground of Avinivartanīya should learn prajñā-pāramitā. Those who aspire to attain anuttara-samyak-saṃbodhi should learn prajñā-pāramitā. If good men and good women aspire to understand all dharma appearances and to know the equality in sentient beings’ mental realm, they should learn prajñā-pāramitā. Mañjuśrī, those who aspire to learn the entire Buddha Dharma without obstructions should learn prajñā-pāramitā. Those who aspire to understand, upon Buddhas’ attainment of anuttara-samyak-saṃbodhi, their sublime appearance, majestic deportment, and innumerable Dharma procedures should learn prajñā-pāramitā. Those who aspire to know, before Buddhas’ attainment of anuttara-samyak-saṃbodhi, their appearance, deportment, and Dharma procedures should also learn prajñā-pāramitā. Why? Because in the dharma of emptiness, one does not perceive Buddhas, bodhi, and so forth. If, among good men and good women, there are those who aspire to know such appearances without doubts, they should learn prajñā-pāramitā. Why? Because in practicing prajñā-pāramitā, one does not see dharmas as born or dead, pure or impure. Therefore, good men and good women should learn prajñā-pāramitā in this way. Those who aspire to know that all dharmas have no such appearance as past, present, or future should learn prajñā-pāramitā. Why? Because in nature and appearance, the dharma realm does not have past, present, or future. Those who aspire to know, without hindrances in their minds, that all dharmas constitute the dharma realm should learn prajñā-pāramitā. Those who aspire to hear the three turnings of the Dharma wheel

in the twelve appearances, and to know them through self-realization, without grasping them or being captivated by them, should learn *prajñā-pāramitā*. Those who aspire to invoke the mind of lovingkindness for sheltering all sentient beings everywhere without a limit, without thinking of sentient beings' appearances, should learn *prajñā-pāramitā*. Those who aspire neither to dispute with sentient beings nor to grasp the appearance of no dispute should learn *prajñā-pāramitā*. Those who aspire to know a Buddha's Ten Powers, such as knowing right or wrong in any situation, to know His Four Fearlessnesses, to abide in His wisdom-knowledge, and to acquire unimpeded eloquence, should learn *prajñā-pāramitā*."

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สมัยที่ตถาคตยังบำเพ็ญเพียรตามโพธิสัตว์มรรคอยู่นั้น ตถาคตนั้นได้พัฒนากุศลมูลบริบูรณ์แล้ว ผู้ใดก็ตามปรารถนาที่จะบรรลุวินิวนวตนิยภูมิ(*Avinivartaniya*) เขาควรจะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมี ผู้ใดก็ตามที่ปรารถนาจะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ(*anuttara-samyak-sambodhi*) เขาควรจะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมี ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาปรารถนาที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติของทั้งปวง และต้องการรู้ว่าทำไมในอาณาจักรแห่งใจสรรพสัตว์ทั้งหลายถึงเท่าเทียมกัน พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี มัญชุศรี ผู้ใดก็ตามปรารถนาที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมทั้งปวงโดยปราศจากอุปสรรคขวางกั้น เขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ผู้ใดปรารถนาที่จะเข้าใจการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ ลักษณะอันประเสริฐของพระองค์ พุทธจริยา และธรรมปฏิบัติทางจำนวนมากมหาศาลจนไม่อาจนับได้ซึ่งยังให้พระองค์บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ผู้ใดปรารถนาที่จะรู้ว่ก่อนหน้าที่

พระพุทธองค์จะบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระองค์มีลักษณะอย่างไร มีจริยวัตรอย่างไร และมีธรรมปฏิบัติอย่างไรเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ทำไมนะหรือ? เพราะว่าในสุญญตาธรรม(**the dharma of emptiness**)นั้น บุคคลหาได้เห็นว่า มีพระพุทธเจ้า โพธิหรืออะไรอื่นไม่ ถ้าท่ามกลางกлубุตรและกฤติดาเหล่านั้น มีผู้ซึ่งปรารถนาที่จะรู้ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานั้นโดยปราศจากความสงสัยพวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ทำไมนะหรือ? เพราะผู้ซึ่งกำลังปฏิบัติบำเพ็ญปัญญาบารมีนั้น เขาไม่เห็นว่ธรรมทั้งหลายมีเกิดหรือดับ มีบริสุทธ์หรือไม่บริสุทธ์ ดังนั้น กлубุตรและกฤติดาควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมีตามแนวทางนี้ ผู้ซึ่งอยากจะรู้ว่าทำไมธรรมทั้งปวงจึงไม่มีลักษณะเป็นอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตเขาควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมี ทำไมนะหรือ เพราะธรรมชาติและลักษณะของอาณาจักรแห่งธรรมนั้นหาได้มีอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตไม่ ผู้ซึ่งปรารถนาจะรู้เรื่องนี้ โดยปราศจากอุปสรรค/มาร(**hindrances**)ขวางกั้นในจิตที่ว่าสรรพธรรมล้วนรวมกันเป็นเขตแดนแห่งธรรมเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ผู้ซึ่งปรารถนาจะได้ยินการหมุนธรรมจักรของพระพุทธองค์จำนวน 3 ครั้ง ใน 12 ลักษณะ(**three turnings of the Dharma wheel in the twelve appearances**) และต้องการรู้จักสิ่งนี้ผ่านการประจักษ์แจ้งของตนเองทั้งไม่ยึดมั่นไม่ผูกพันเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ผู้ที่ปรารถนาจะปลูกความเมตตากรุณาจิต(**the mind of lovingkindness**)เพื่อปกป้องคุ้มครองสรรพสัตว์ทั้งหลายในทุกสถานที่โดยไม่มีประมาณขณะเดียวกันก็ไม่คิดว่ามีสรรพสัตว์ใดเลยเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี สำหรับผู้ที่ปรารถนาว่าจะไม่ได้แย้งกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งไม่ยึดมั่นกับลักษณะแห่งการไม่ได้แย้งด้วยเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ผู้ใดปรารถนาที่จะรู้เรื่องเกี่ยวกับทศพลญาณ (**Buddha's Ten Powers**) ของพระพุทธเจ้า อาทิสามารถรู้ว่อะไรถูกหรือผิดในทุกสถานการณ์เวสารัชชญาณ 4 (**Four Fearlessnesses**) ตั้งอาศัยในพุทธปัญญา และบรรลุถึง

การเป็นผู้มีปฏิภาณในการพูดจาได้อย่างคล่องแคล่วไม่ติดขัด(**unimpeded eloquence**) เขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, I correctly observe dharmas and find them to be *asaṃskṛta*, with no appearance, no attainment, no benefit, no birth, no death, no coming, no going, no knower, no perceiver, and no doer. I see neither *prajñā-pāramitā* nor the state of *prajñā-pāramitā*, neither realization nor no realization. I make no differentiation, nor any ludicrous statement. All dharmas are endless, apart from ending. There is no dharma of ordinary beings, no dharma of voice-hearers, no dharma of Pratyekabuddhas, and no dharma of Buddhas. There is neither attainment nor no attainment, neither *saṃsāra* to abandon nor *nirvāṇa* to realize, neither the conceivable nor the inconceivable, neither acting nor not acting. Such are dharma appearances! Then how does one learn *prajñā-pāramitā*?”

พระมัญจุศรีทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ได้สังเกตพิจารณาธรรมะทั้งหลายอย่างถ่องแท้และพบว่าธรรมทั้งหลายเป็นอสังขตะ (**asaṃskṛta**) ซึ่งไร้ลักษณะ ไม่มีการเข้าถึง ไม่มีอัตตะ(อัตตะ 3) ไม่เกิด ไม่ดับ ไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้เห็น และไม่มีผู้กระทำ(**no doer**) ข้าพระองค์มิได้เห็นทั้งปัญญาบารมี หรือสภาวะของปัญญาบารมี ไม่มีการบรรลु หรือการไม่บรรลุ ข้าพระองค์มิได้แบ่งแยก หรือมิได้กล่าววาทที่น่าตลกขบขัน(**ludicrous statement**) ธรรมทั้งปวงไม่มีที่สิ้นสุด ไกลจากความสิ้นสุด ไร้ซึ่งปुरुชนธรรม ไร้ซึ่งสาวกธรรม ไร้ซึ่งปัจเจกพุทธธรรม และไร้ซึ่งพุทธธรรม ไม่มีทั้งการบรรลุ หรือการไม่บรรลุ ไม่มีทั้งสังสารวัฏ(**saṃsāra**)ที่ต้องละทิ้ง หรือพระนิพพาน(**nirvāṇa**)ที่ต้อง

บรรลุนั้น ไม่มีทั้งสิ่งที่คาดคิดถึงได้ หรือสิ่งที่เป็นอนิจจัง(สิ่งที่ไม่อาจจะคาดคิดถึงและเข้าใจได้) ไม่ใช่ทั้งการกระทำ หรือการไม่กระทำ ลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้นคือ ธรรมะลักษณะ ดังนั้นแล้วจะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมีได้อย่างไรพระเจ้าข้า?”

The Buddha told Mañjuśrī, “Knowing such dharma appearances is called learning *prajñā-pāramitā*. If Bodhisattva-Mahāsattvas aspire to learn the Samādhi of Bodhi Command because, after learning it, they can illuminate the entire profound Buddha Dharma, know the names of all Buddhas, and understand their worlds, without obstructions, they should learn *prajñā-pāramitā* as explained by Mañjuśrī.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “การจะรู้จักธรรมะลักษณะเช่นนั้นกล่าวได้ว่าการกำลังศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับปัญญาบารมีอยู่ หากพระมหาโพธิสัตว์(**Bodhisattva-Mahāsattvas**)ทั้งหลายปรารถนาที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสมาธิซึ่งนำไปสู่การบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ(**the Samādhi of Bodhi Command**) หลังจากเรียนรู้สมาธิดังกล่าวแล้วจะพวกเขาจะเข้าใจอย่างกระจ่างชัดเกี่ยวกับพุทธธรรมอันลุ่มลึกทั้งปวง รู้จักพระนามของพระพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ และเข้าใจพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ปราศจากอุปสรรคใดๆ พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมีซึ่งท่านมัญชุศรีได้อธิบายไว้”

Mañjuśrī asked the Buddha, “Why is it called *prajñā-pāramitā*?”

พระมัญจุศรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ทำไมคำสอนนี้ถูกเรียกว่าปัญญาบารมีพระเจ้าข้า?”

The Buddha replied, “*Prajñā-pāramitā* is boundless, limitless, nameless, and with neither appearance nor conception. Like the dharma realm, which has no divisions or limits, it has neither refuge nor no [safe] island, neither merit nor demerit, neither light nor dark. It is called *prajñā-pāramitā*, also called the action range of Bodhisattva-Mahāsattvas. Although neither the action range nor the no-action range, in the One Vehicle, it is called the no-action range. Why? Because there is neither perception nor action.”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ปัญญาบารมีนั้นไร้ขอบเขต ไร้ข้อจำกัด ไร้นามและไร้ลักษณะ ไม่อาจรู้ได้ด้วยการอาศัยการคิด เช่นเดียวกับอาณาจักรธรรมซึ่งเป็นที่ซึ่งไม่มีการแบ่งแยก ไร้ซึ่งข้อจำกัด ปัญญาบารมีนั้นไม่ใช่ที่หลบภัย ไม่มีทั้งเกาะที่ปลอดภัยให้อาศัย ไม่มีทั้งบุญหรือบาป(เหนือบุญเหนือบาป) ไร้ซึ่งความสว่างหรือความมืด จึงถูกเรียกว่าปัญญาบารมี หรือจะเรียกว่าเป็นจริยวัตรของพระมหาโพธิสัตว์(the action range of Bodhisattva-Mahāsattvas)ก็ได้ ถึงแม้ว่าปัญญาบารมีจะไม่ใช่ทั้ง 2 สิ่งคือเป็นจริยวัตรก็มีใช่ ไม่เป็นจริยวัตรก็มีใช่ ในเอกยาน ปัญญาบารมีจะถูกเรียกว่าการไร้จริยวัติ(the no-action range) ทำไมข้าพระองค์ถึงได้กล่าวเช่นนั้นหรือ? ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่า ปัญญาบารมีไร้ซึ่งสัญญา(perception) ไร้ซึ่งการกระทำ(nor action)”

Mañjuśrī asked the Buddha, “World-Honored One, what actions can one take to attain anuttara-samyak-saṃbodhi quickly?”

พระมัญชุศรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค อะไรคือการปฏิบัติที่ทำให้สามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างรวดเร็วพระเจ้าข้า?”

The Buddha replied, “Mañjuśrī, those who practice prajñā-pāramitā as explained will quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi. Furthermore, there is the Samādhi of the One Action. If good men and good women train in this samādhi, they will also quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi.”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “มัญชุศรี ผู้ซึ่งบำเพ็ญปัญญาบารมีดังที่กล่าวไปแล้วนั้นแหละจะเป็นผู้ซึ่งสามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปฏิบัติสมาธิชื่อว่า เอกะวยุหสมาธิ(the Samādhi of the One Action) ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาได้ฝึกฝนในสมาธินี้ พวกเขาจะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้รวดเร็วขึ้น”

Mañjuśrī asked, “World-Honored One, what is called the One Action Samādhi?”

พระมัญชุศรีจึงทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เอกะวยุหสมาธิคืออะไรพระเจ้าข้า?”

The Buddha replied, “The dharma realm has the one appearance. Focusing one’s mind on the dharma realm is called the One Action Samādhi. If, among good men and good women, there are those who aspire to enter the One Action Samādhi, they should first hear prajñā-pāramitā and next train and learn it accordingly. Then they will be able to enter the One Action Samādhi, which fits the conditions of the dharma realm: indestructible, inconceivable, with no regress, no hindrance, and no appearance. If good men and good women aspire to enter the One Action Samādhi, they should sit properly in an open place, facing the direction of a Buddha, abandon distracting thoughts and appearances, focus their minds on that Buddha, and keep saying His name. If they can continue, thought after thought, thinking of one Buddha, they will be able to see, in their thinking, past, future, and present Buddhas. Why? Because the merit acquired from thinking of one Buddha is immeasurable and boundless, no different from the merit acquired from thinking of innumerable Buddhas or thinking of the inconceivable Buddha Dharma. They all will realize true suchness and attain the perfect enlightenment, acquiring immeasurable merit and eloquence. Those who enter the One Action Samādhi in this way will know that there are no differentiated appearances in the dharma realm of Buddhas, who are as numerous as the sands of the Ganges. Although among voice-hearers Ānanda is foremost in the Buddha Dharma he has heard, in his total retention of memory, and in his eloquence and wisdom, his attainment has a measure and a limit. If one has attained the One Action Samādhi, one will be able to differentiate one by one the Dharma Doors in the sūtras and to know them all, without obstructions. One will be able to expound them day and night unceasingly with wisdom and eloquence. By comparison, Ānanda’s eloquence and hearing much

[of the Dharma] are not even one hundred-thousandth thereof. Bodhisattva-Mahāsattvas should think: ‘How should I attain this One Action Samādhi, which will bring inconceivable merit and innumerable [good] names?’”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ธรรมมีลักษณะหนึ่งเดียว การเพ่งจิตไปที่ธรรมจึงถูกเรียกว่า เอกะวยุหสมาธิ(the One Action Samādhi) ถ้าทำมกลางกัลบุตรและกัลลิตา ถ้ามีผู้ที่ปรารถนาจะบรรลุถึงเอกะวยุหสมาธิ(the Samādhi of the One Action) เขาควรจะได้ยินได้ฟังคำสอนเรื่องปัญญาบารมีเป็นลำดับแรก จากนั้นก็ทำการฝึกฝนและเรียนรู้ตามลำดับ จากนั้นเขาจึงจะสามารถเข้าสู่เอกะวยุหสมาธิ(the One Action Samādhi) ซึ่งเหมาะสมกับธรรมะซึ่งมีอาจทำลายได้ เป็นอจินไตย ไม่มีการถอยหลัง ไร้ซึ่งอุปสรรค และไร้ลักษณะ ถ้ากัลบุตรและกัลลิตาปรารถนาจะเข้าสู่เอกะวยุหสมาธิ(the One Action Samādhi) เขาควรนั่งในท่าทางที่เหมาะสมในสถานที่ๆอากาศถ่ายเทได้ดี หันหน้าไปยังพระพุทธองค์ สลัดทิ้งซึ่งความคิดและสิ่งที่ทำให้เสียสมาธิ กำหนดจิตไปยังพระพุทธเจ้า และภาวนาถึงนามของพระพุทธเจ้าไปเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง ถ้าพวกเขาสามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง ทุกๆความคิดที่เกิดขึ้นให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ที่สุดพวกเขาจะมองเห็นพระพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบัน ปรากฏอยู่ในความคิดของเขา ทำไมนะหรือ? เพราะว่ากุศลผลบุญที่เขาได้รับจากการที่เขาระลึกพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งนั้นไม่อาจจะวัดประมาณได้และไร้ขอบเขตจำกัด ไม่ได้แตกต่างจากกุศลผลบุญที่เขาจะได้รับจากระลึกถึงพระพุทธเจ้าจำนวนมากมายมหาศาลจนไม่อาจจะนับได้ หรือระลึกถึงอจินไตยพุทธธรรม พวกเขาจะได้ตระหนักรู้ถึงความจริงของความเป็นเช่นนั้นเอง (**true suchness**) และบรรลุถึงการตรัสรู้ ได้รับผลบุญกุศลและไภยารปฏิภาณมากมายจนมีอาจประมาณได้ ผู้ซึ่งเข้าสู่เอกะวยุหสมาธิ(the One Action Samādhi) ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าในแดนแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ที่มีจำนวนมากมายดั่งเม็ดทรายในคงคานที่นั่นสรรพสิ่งต่างๆหาได้มีลักษณะแตกต่างกันไม่ ในบรรดาพระสาวกของเรานั้น อานนท์(**Ānanda**) เป็นผู้ที่ได้ฟังพุทธธรรมมากที่สุด เป็นผู้ทรงจำพระธรรมคำสอนของเราได้มากที่สุด แต่ปฏิภาณ (**eloquence/PRATIBHĀNA**)และปัญญา(**wisdom**) ตลอดจนการถึงพร้อมในธรรมก็มีขีดจำกัด

แต่หากมีผู้ใดบรรลุในเอกะวยุหะสมาธิ(**the One Action Samādhi**) เขาจะสามารถจำแนกประตูละเอียดต่างๆในพระสูตรได้ จะรู้จักและเข้าใจทุกประตูละเอียดได้อย่างทะลุปรุโปร่งปราศจากอุปสรรคขวางกั้นใดๆ คนผู้นั้นจะสามารถสาธยายธรรมเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนโดยไม่รู้ลี้กเหน็ดเหนื่อยถึงพร้อมด้วยปัญญาและปฏิภาณ เมื่อเปรียบเทียบกับ ปฏิภาณของอานนท์และการที่ได้ยินได้ฟังธรรมคำสอนจำนวนมากยังเทียบแม้หนึ่งในแสนส่วนของ ผู้บรรลุเอกะวยุหะสมาธิ (**the One Action Samādhi**)ไม่ได้ด้วยซ้ำ พระมหาโพธิสัตว์จึงควรคิดตรึกตรองว่า “จะทำอย่างไรเราจึงจะบรรลุเอกะวยุหะสมาธินี้ ซึ่งจะนำพาบุญกุศลมาสู่เราอย่างมากมายมหาศาลจนไม่อาจจะคาดคิดได้รวมทั้งได้รับชื่อเสียงที่ดีอย่างมากมายมหาศาลจนไม่อาจนับได้เล่า?”

The Buddha continued, “Bodhisattva-Mahāsattvas should always think of the One Action Samādhi and assiduously make energetic progress, never negligent or indolent. Through step-by-step gradual training and learning, they will enter the One Action Samādhi, as evidenced by their inconceivable merit. However, those who malign the true Dharma or disbelieve that hindrances are caused by evil karmas will not be able to enter it.

พระพุทธองค์ตรัสสืบเนื่องไปว่า “พระมหาโพธิสัตว์ควรจะตรึงถึงเอกะวยุหะสมาธิ อยู่เสมอและมีความเพียรในการฝึกฝนให้ก้าวหน้าต้องไม่เป็นผู้ประมาทเลย เกียจคร้าน ด้วยการฝึกฝนและเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนและสม่ำเสมอที่สุดพวกเขา ก็จะบรรลุเอกะวยุหะสมาธิ ซึ่งเห็นได้จากการที่พวกเขาได้รับผลบุญกุศลที่เขาไม่สามารถ คาคิดถึงได้ อย่างไรก็ตามผู้ซึ่งกล่าวร้ายต่อธรรมะอันแท้จริงนี้เชื่อหรือไม่ว่าอุปสรรค ต่างๆเกิดมาจากการกระทำกรรมชั่วของเขาก็จะทำให้เขาไม่สามารถเข้าถึงสมาธินี้ได้เลย

“Moreover, Mañjuśrī, as an analogy, a person has acquired a precious bead, and he shows it to the jeweler. The jeweler says that it is a priceless genuine jewel. He then asks the jeweler, ‘Polish it for me. Do not let it lose its luster and color.’ After the jeweler has polished it, this precious bead becomes brilliant and transparent throughout. Mañjuśrī, if good men and good women train in the One Action Samādhi in order to acquire inconceivable merit and innumerable [good] names, in the course of their training, they will know dharma appearances with clear understanding, without obstructions. Their merit will grow in the same way. Mañjuśrī, using the sun as an example, its light is pervasive and not diminishing. Likewise, if one attains the One Action Samādhi, one will acquire all merits without any shortfall, like the sunlight illuminating the Buddha Dharma. Mañjuśrī, the Dharma I have pronounced is in the one flavor apart from flavors, which is the flavor of liberation, the flavor of silence and stillness. If good men and good women have attained this One Action Samādhi, what they expound will also be in the one flavor apart from flavors, which is the flavor of liberation, the flavor of silence and stillness, completely in accordance with the true Dharma, without any error or mistake. Mañjuśrī, Bodhisattva-Mahāsattvas who have attained

this One Action Samādhi will complete the [Thirty-seven] Elements of Bodhi and quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi.

“นอกจากนี้ มัณฺญชุศรี เปรียบเสมือนว่า มีคนๆหนึ่งเขาได้รับลูกปัดที่มีค่ามาลูกหนึ่ง เขาได้นำลูกปัดไปให้พ่อค้าอัญมณีชม เมื่อพ่อค้าชมลูกปัดแล้วเขากล่าวว่านี่เป็นอัญมณีแท้ที่ประเมินค่ามิได้ ชายคนดังกล่าวเมื่อได้ยินดังนั้นก็ขอร้องพ่อค้าอัญมณีว่า ขอให้ท่านช่วยเจียรระไนให้ข้าหน่อยเถอะ แต่อย่าทำให้มันสูญเสียความแวววาวและสีสรรค์อันงดงามนะท่าน หลังจากที่พ่อค้าอัญมณีได้ทำการเจียรระไนลูกปัดให้ชายคนนั้น ลูกปัดมีค่าลูกนั้นก็จะมีลักษณะที่เรืองรองและสดใส เช่นเดียวกันมัณฺญชุศรี ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาได้รับการฝึกฝนเอกะวยุหสมาธิ เพื่อที่พวกเขาจะได้รับบุญกุศลที่ไม่อาจคาดคิดถึง และชื่อเสียงที่ดีจำนวนมากมายมहाศาลนัปไม่ถ้วน ในเส้นทางการฝึกฝนของพวกเขาจะรู้จักธรรมชาติลักษณะด้วยความเข้าใจที่แจ่มแจ้ง ปราศจากอุปสรรคใดๆ กุศลผลบุญของพวกเขาจะเพิ่มขึ้นในแนวทางเดียวกัน มัณฺญชุศรี ธรรมะที่เราประกาศแล้วเป็นรสที่เป็นเอก(**the one flavor**) ต่างจากรสทั้งหลาย เป็นรสแห่งความวิโมกข์/ความเป็นอิสระหลุดพ้น(**the flavor of liberation**) รสแห่งนิโรธและนิพพาน (**flavor of silence and stillness**) สอดคล้องกับธรรมะที่แท้จริง ปราศจากความบกพร่องหรือผิดพลาดใดๆ มัณฺญชุศรี พระมหาโพธิสัตว์(**Bodhisattva-Mahāsattvas**) ซึ่งบรรลุนิพพานนั้นจะเป็นผู้สมบูรณ์พร้อมด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ (**[Thirty-seven]Elements of Bodhi**)และจะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างรวดเร็ว

“Furthermore, Mañjuśrī, Bodhisattva-Mahāsattvas who see in the dharma realm neither differentiated appearances nor the one appearance will quickly attain the inconceivable anuttara-samyak-saṃbodhi. Those who know that in bodhi there is no attainment of

Buddhahood will quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi. Those who can endure, without shock, fear, or doubt, their belief that all dharmas are the Buddha Dharma will quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi.”

“นอกจากนี้ มัณจุศรี พระมหาโพธิสัตว์ผู้ซึ่งมองเห็นว่าในแดนแห่งธรรมนั้นไม่มีลักษณะของความแตกต่าง ไม่มีลักษณะหนึ่งที่สามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้ รวดเร็วกว่าลักษณะอื่น สำหรับผู้ซึ่งรู้ว่าในโพธิหาได้มีการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าไม่ เขาผู้นั้นแหละจะเป็นผู้ที่สามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างรวดเร็ว สำหรับผู้ซึ่งสามารถอดทน ไม่สะดุ้งตกใจ ไม่หวั่นกลัวหรือไม่ลังเลสงสัย พวกเขาเชื่อว่า ธรรมทั้งปวง คือพุทธธรรม บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ซึ่งบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างรวดเร็ว”

Mañjuśrī asked the Buddha, “World-Honored One, can one quickly attain anuttara-samyak-saṃbodhi through such causes?”

พระมัณจุศรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค จะมีผู้ใดสามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างรวดเร็ว เพียงอาศัยเหตุเช่นนั้นหรือพระเจ้าข้า?”

The Buddha replied, “Anuttara-samyak-saṃbodhi is attained through neither causes nor no causes. Why? Because the inconceivable state is realized through neither causes nor no causes. If good men and good women who have heard these words do not become negligent or indolent, know that they have already planted their roots of goodness under past Buddhas. Therefore, if bhikṣus and bhikṣuṇīs who have heard this profound prajñā-pāramitā are not shocked or terrified, they have truly renounced

family life to follow the Buddha. If upāsakas and upāsikās who have heard this profound prajñā-pāramitā are not shocked or terrified, they have truly taken refuge [in the Buddha].

พระพุทธองค์ตรัสว่า “มัญจุสรี การบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้นจะว่าอาศัยเหตุ(causes)ก็ไม่ใช่ไม่อาศัยเหตุ(no causes) ก็ไม่ใช่ ทำไมเราจึงกล่าวเช่นนี้นะหรือ? ที่เรากล่าวเช่นนี้ก็เพราะการตระหนักรู้(realized)ถึงอจินไตยสภาวะ(inconceivable state) จะว่าอาศัยเหตุ(causes)ก็ไม่ใช่ ไม่อาศัยเหตุ(no causes)ก็ไม่ใช่ ถ้าหากมีกุลบุตรและกุลธิดาผู้ซึ่งได้ฟังคำกล่าวเหล่านี้แล้วไม่เป็นผู้ประมาท ละเลยหรือเกียจคร้าน เธอจงรู้ไว้เถิดว่า พวกเขาเหล่านั้นล้วนเคยได้รับการปลุกฝังกุศลมูลจากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้ว ดังนั้นถ้าหากมีภิกษุและภิกษุณีผู้ซึ่งได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้วไม่รู้สีกะดุ้งหรือหวั่นเกรงนั้นแสดงว่า ภิกษุและภิกษุณีเหล่านั้นเป็นผู้ละทิ้งเรื่อนแล้วอย่างแท้จริงเพื่อติดตามพระพุทธเจ้า ส่วนอุบาสกและอุบาสิกาผู้ซึ่งได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้แล้ว ไม่รู้สีกะดุ้งตกใจหรือหวั่นเกรง แสดงว่าพวกเขาเหล่านั้นได้ถึงพระพุทธะเป็นสรณะแล้วอย่างแท้จริง(they have truly taken refuge [in the Buddha])”

“Mañjuśrī, good men and good women who do not study the profound prajñā-pāramitā are not training by means of the Buddha Vehicle. Taking the great earth as an example, all medicinal plants must grow from the earth. Mañjuśrī, likewise the roots of goodness of Bodhisattva-Mahāsattvas must depend on prajñā-pāramitā to develop, so that their attainment of anuttara-samyak-saṃbodhi will have no obstructions.”

“มัญชุสรี กุลบุตรและกุลธิดาผู้ซึ่งไม่ศึกษาคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีอันลึกซึ้ง จะมิได้รับการฝึกฝนตามแนวทางพุทธยาน มัญชุสรี ผืนแผ่นดินมีความยิ่งใหญ่ ก็เพราะพืชสมุนไพรทุกชนิดต้องอาศัยผืนดินนั้นเจริญเติบโตขึ้น ทำนองเดียวกันกุศลมูลของพระมหาโพธิสัตว์นั้นย่อมต้องอาศัยปัญญาบารมีในการเติบโต เพื่อที่ว่าพวกเขาจะสามารถบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างไรซึ่งอุปสรรคใดๆ นั่นเอง”

Mañjuśrī asked the Buddha, “World-Honored One, in Jambudvīpa’s cities and towns, where should we pronounce this profound prajñā-pāramitā?”

พระมัญชุสรีทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในแดนแห่งชมพูทวีป(Jambudvīpa)นี้มีแคว้นและเมืองใด ที่เราควรไปเทศนาเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้พระเจ้าข้า?”

The Buddha told Mañjuśrī, “Suppose those who have heard prajñā-pāramitā in this assembly vow that in future lives they will always respond to prajñā-pāramitā in order to strengthen their faith and understanding, and that they will be able to hear this sūtra again. Know that those people did not come with small roots of goodness because they are capable of accepting and appreciating what they hear. Mañjuśrī, if there are those who have heard prajñā-pāramitā from you, they should say this: ‘In prajñā-pāramitā, there is no dharma of voice-hearers, no dharma of Pratyekabuddhas, no dharma of Bodhisattvas, and no dharma of Buddhas. Nor is there the dharma of ordinary beings or the dharma of saṃsāra.’”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สมมติว่ามีผู้ได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีในหมู่บริษัท(**assembly**) นี้แล้ว ตั้งจิตอธิษฐานว่าไม่ว่าเกิดมาชาติใดขอให้เขาได้รับฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีนี้ทุกชาติไปทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนศรัทธาและความเข้าใจต่อคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมียิ่งขึ้นไป และด้วยเหตุนี้เอง พวกเขานั้นจึงสามารถได้ยินได้ฟัง**พระสูตร(sūtra)**นี้อีกครั้ง เธอจึงรู้ไว้เถิดว่า พวกเขาเหล่านั้นมิได้มาพร้อมกับกุศลมูลจำนวนน้อย ทั้งนี้เพราะว่าพวกเขาเหล่านั้นสามารถยอมรับและเคารพบูชาในสิ่งที่เขาได้ฟัง มัญชุศรี หากว่ามีผู้ใดได้ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีจากเธอแล้ว พวกเขาคงจะกล่าวว่า ในปัญญาบารมีนั้นหาได้มีซึ่ง สวากธรรม(**dharma of voice-hearers**) ปัจเจกพุทธธรรม(**dharma of Pratyekabuddhas**) โพธิสัตว์ธรรม(**no dharma of Bodhisattvas**) และพุทธธรรม(**dharma of Buddhas**) รวมทั้งไม่มีปุถุชนธรรม(**dharma of ordinary beings**)/ธรรมแห่งสังสารวัฏ (**dharma of saṃsāra**)”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, if bhikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās ask me, ‘How does the Tathāgata pronounce prajñā-pāramitā?’ I should reply, ‘Given that dharmas do not have the appearance of dispute, how should the Tathāgata pronounce prajñā-pāramitā? He does not see dharmas to dispute over, nor does he see that the minds and consciousnesses of sentient beings can know [dharmas].’

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าหากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ถามว่าพระตถาคตเทศนาสั่งสอนเรื่องปัญญาบารมีไว้อย่างไรหรือ? ข้าพระองค์จะตอบพวกเขาว่า ธรรมทั้งหลายนั้นหาได้มีซึ่งลักษณะที่จะสามารถยกขึ้นมากล่าวถกหรืออภิปรายได้ไม่ แล้วพระตถาคตจะเทศนาธรรมเรื่องปัญญาบารมีได้อย่างไรเล่า?

พระองค์มองไม่เห็นธรรมที่จะนำมาถกหรืออภิปรายอะไร รวมทั้งไม่เห็นว่ามีจิตและ
วิญญาณของสรรพสัตว์ทั้งหลายสามารถรู้ธรรม”

“Moreover, World-Honored One, I should also pronounce the ultimate reality. Why? Because all dharma appearances equally abide in true reality. Arhatship is not a particularly superb dharma. Why not? Because the dharma of Arhats and the dharma of ordinary beings are neither the same nor different. Furthermore, World-Honored One, according to the Dharma explained in this way, no sentient being has already realized nirvāṇa, is realizing it, or will realize it. Why not? Because sentient beings do not have definite appearances.”

Mañjuśrī continued, “If there are those who wish to hear prajñā-pāramitā. I will tell them that listeners do not think of, hear, or capture anything, nor are they captivated by anything, just like a magically conjured person who never differentiates. This statement is a true teaching of the Dharma. Therefore, listeners should not construct dual appearances [subject and object]. They should train in the Buddha Dharma without abandoning other views, and they should neither grasp the Buddha Dharma nor abandon the dharma of ordinary beings. Why? Buddhas and ordinary beings as two dharmas have empty appearances, beyond grasping or abandoning. When someone asks me, I give these answers, thus comforting him and setting him [on the right path]. Good men and good women should ask such questions and abide in this way, with their minds not regressing or baffled. They should speak of dharma appearances in accord with prajñā-pāramitā.”

“นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ควรจะกล่าวถึงความจริงอันสูงสุดด้วย ทั้งนี้เพราะว่าในความจริงแท้แล้วธรรมทั้งหลายล้วนไม่แตกต่างกัน **ความเป็นพระอรหันต์ (Arhatship)**หาได้เป็นธรรมที่ยอดเยียมกว่าธรรมอื่นๆไม่ ทำไมจึงไม่ยอดเยียมกว่าธรรมอื่นล่ะ? ก็เพราะว่าธรรมแห่งพระอรหันต์และธรรมแห่งปุถุชนนั้น ไม่เป็นทั้งความเหมือนและความต่างนอกจากนี้ พระผู้มีพระภาค ธรรมะที่อธิบายตามแนวทางนี้นั้น หาได้มีสรรพสัตว์ซึ่งบรรลुพระนิพพานแล้ว กำลังจะบรรลुพระนิพพาน หรือเห็นพระนิพพาน ทำไมข้าพระองค์จึงได้กล่าวเช่นนี้หรือ? ก็เพราะว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายหาได้มีซึ่งรูปลักษณะที่ชัดเจนไม่พระเจ้าข้า”

พระมัญชุสวีกกล่าวต่อไปว่า “ถ้าหากมีผู้ใดปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำสอนเรื่องปัญญาบารมีนี้ ข้าพระองค์จะบอกพวกเขาเหล่านั้นว่า ขณะที่รับฟังคำสอนเรื่องนี้พวกเขาจะต้องหยุดคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ฟัง หรือไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใดๆ หรือไม่ปล่อยทิ้งสิ่งใดๆ เข้ามาครอบงำจิต คล้ายกับนักมายากลที่ไม่เผยแพร่ให้ผู้ใดเห็น สิ่งที่ข้าพระองค์กล่าวนี้คือ ธรรมะที่แท้จริง ดังนั้น ผู้ฟังคำสอนไม่ควรที่จะสร้าง **ลักษณะแห่งทวิภาวะ (dual appearances)**ขึ้นมาผู้กระทำ(subject)และสิ่งที่ถูกกระทำ(object) พวกเขาควรบำเพ็ญตนตามแนวทางแห่งพุทธธรรมขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งทัศนะอื่นๆ พวกเขาจะต้องไม่เข้าไปยึดมั่นกับพุทธธรรมหรือละทิ้งปุถุชนธรรม ทำไมข้าพระองค์จึงได้กล่าวเช่นนี้หรือ? ที่กล่าวเช่นนี้เพราะทั้งพระพุทธรูปและสรรพสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นธรรมะ 2 อย่างล้วนแล้วแต่มีความว่างเป็นลักษณะ ซึ่ง(ความว่าง)เป็นสิ่งที่ไม้อาจทำการยึดมั่นหรือละทิ้งได้ เมื่อมีบางคนถามข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็จะให้คำตอบนี้แก่เขา ซึ่งจะทำให้เขามีกำลังใจและความพร้อมในการดำเนินไปในวิถีทางที่ถูกต้อง กุลบุตรและกุลธิดาควรจะถามคำถามเช่นนั้นและอาศัยแนวทางนี้ในการปฏิบัติธรรม ด้วยจิตที่ไม่ห่อถ้อย พวกเขาควรจะกล่าวถึงธรรมะลักษณะให้สอดคล้องกับปัญญาบารมีพระเจ้าข้า”

Then the World-Honored One praised Mañjuśrī, “Very good! Very good! Just as you say, if good men and good women wish to see Buddhas, they should learn prajñā-pāramitā. If they wish to serve Buddhas and to make offerings to them in accordance with the Dharma, they should learn prajñā-pāramitā. If they wish to say that the Tathāgata is the World-Honored One to them, they should learn prajñā-pāramitā. Even if they wish to say that the Tathāgata is not the World-Honored One to them, they should learn prajñā-pāramitā. If they wish to attain anuttara-samyak-saṃbodhi, they should learn prajñā-pāramitā. Even if they do not wish to attain anuttara-samyak-saṃbodhi, they should learn prajñā-pāramitā. If they wish to attain all samādhis, they should learn prajñā-pāramitā. Even if they do not wish to attain all samādhis, they should learn prajñā-pāramitā. Why? Because the Samādhi of No Act has no varied appearances and because dharmas have neither birth nor death. If there are those who wish to know that all dharmas are false names, they should learn prajñā-pāramitā. If those who wish to know, with their minds not regressing or baffled, that all sentient beings that train in the Bodhi Way do not seek the appearance of bodhi, they should learn prajñā-pāramitā. Why? Because all dharmas are the appearance of bodhi. If there are those who wish, with their minds not regressing or baffled, to know the appearances of sentient beings’ actions and no actions and to know that not acting is bodhi, that bodhi is the dharma realm, and that the dharma realm is true reality, they should learn prajñā-pāramitā. If there are those who wish to know that Tathāgatas’ transcendental powers and magical displays have neither

appearances nor obstructions, nor places, they should learn prajñā-pāramitā.”

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสชมพระมัญชุศรีว่า “ดีมาก ดีมาก เป็นดังที่เรากล่าว หากกุลบุตรและกุลธิดาปรารถนาจะเห็นพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายพวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าพวกเขาปรารถนาที่จะรับใช้และปฏิบัติธรรมเป็นเครื่องบูชาแก่พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายพวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าเขาปรารถนาที่จะกล่าวว่าตถาคต (Tathāgata) คือพระผู้มีพระภาคของพวกเขา พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี แม้กระทั่งว่าพวกเขาปรารถนาที่จะกล่าวว่าตถาคต (Tathāgata) มิได้เป็นพระผู้มีพระภาคของพวกเขาก็ตาม พวกเขาก็ควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าพวกเขาปรารถนาที่จะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ (anuttara-samyak-saṃbodhi) พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี แม้กระทั่งว่าพวกเขามีได้ปรารถนาที่จะบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ (anuttara-samyak-saṃbodhi) พวกเขาก็ควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าพวกเขาปรารถนาที่จะบรรลุถึงสมาธิ (samādhis) ทั้งปวง พวกเขาคควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี แม้กระทั่งว่าพวกเขามีได้ปรารถนาที่จะบรรลุถึงสมาธิ (samādhis) ทั้งปวง พวกเขาก็ควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ทำไมเราจึงกล่าวเช่นนั้น? ที่เรากล่าวเช่นนั้น เพราะว่า ในเอกะวยุหสมาธิ (the Samādhi of No Act) สรรพธรรมหามีความแตกต่าง และธรรมทั้งหลายไม่เกิด ไม่ดับ ถ้าหากมีผู้ใดปรารถนาที่จะรู้ว่าทำไมธรรมทั้งหลายคือนามอันเป็นเท็จ (false names) เขาคควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าหากมีผู้ใดปรารถนาที่จะรู้ พร้อมด้วยจิตที่กระจ่างว่าทำไมสรรพสัตว์ที่บำเพ็ญตนในแนวทางแห่งโพธิญาณ (the Bodhi Way) จะต้องไม่มุ่งค้นหาลักษณะของโพธิญาณ พวกเขาคควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้าหากมีผู้ใดปรารถนาที่จะรู้ พร้อมด้วยจิตที่กระจ่างเกี่ยวกับลักษณะของสรรพสัตว์ทั้งหลาย กระทำและ ไร้กระทำ ทำไมไร้กระทำ

คือโพธิญาณ(bodhi) และที่ว่าโพธิญาณ(bodhi)นั่นคือ แดนแห่งธรรม(the dharma realm) และแดนแห่งธรรมคือความจริงแท้(true reality) พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี ถ้ามีผู้ใดปรารถนาที่จะรู้เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์และการแสดงปาฏิหาริย์ของตถาคตว่าทำไมไร้รูปแบบ ไร้อุปสรรค หรือไม่ถูกจำกัดด้วยสถานที่ พวกเขาควรศึกษาเรียนรู้เรื่องปัญญาบารมี”

The Buddha told Mañjuśrī, “If bhikṣus, bhikṣuṇīs, upāsakas, and upāsikās do not wish to go down the evil life-paths, they should learn a four-verse stanza on prajñā-pāramitā, accept and uphold it, read and recite it, and explain it to others in accord with true reality. Know that these good men and good women will definitely attain anuttara-samyak-saṃbodhi and reside in Buddha Lands. If there are those who, upon hearing this prajñā-pāramitā, are not shocked or terrified, but elicit faith and understanding from their minds, know that they are sanctified by Buddhas with a seal, the Mahāyāna Dharma Seal held only by Buddhas. If good men and good women learn this Dharma Seal, they will transcend not only the evil life-journeys but also the paths of voice-hearers and Pratyekabuddhas.”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ผู้ที่ไม่ปรารถนาให้ตนต้องตกไปสู่เส้นทางชีวิตที่เลวร้าย พวกเขาควรศึกษารู้ออนหนึ่งบทสี่บาท(a four-verse stanza)ของพระสูตรว่าด้วยปัญญาบารมี ยอมรับและบูชา อ่านและท่องจำ รวมถึงการเผยแพร่ต่อผู้อื่นตามความเป็นจริง เธอจะรู้ไว้อย่างแน่นอนว่ากุศลบุตรและกุศลินีเหล่านี้ในที่สุดแล้วพวกเขาจะได้บรรลุซึ่งอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และได้อาศัยอยู่ในพุทธเกษตร(Buddha Lands) ถ้ากุศลบุตรและกุศลินีผู้ซึ่งได้ยินได้

ฟังคำสอนว่าด้วยปัญญาบารมีนี้แล้วไม่รู้สึกสะดุ้งตกใจหรือหวั่นเกรง แต่ศรัทธาและเข้าใจคำสอนอย่างแท้จริง เธอจึงรู้ไว้เถิดว่าพวกเขาเหล่านั้นจะได้รับการชำระให้บริสุทธิ์โดยพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกับได้รับพระราชลัญจกร(**the seal**) หรือมหายานธรรมมุทรา(**the Mahāyāna Dharma Seal**) ซึ่งมีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีพระราชลัญจกรนี้ ถ้ากุลบุตรและกุลธิดาศึกษาเรียนรู้ธรรมมุทรานี้ พวกเขาไม่เพียงอยู่เหนือกว่า เส้นทางชีวิตที่เลวร้าย แต่ยังอยู่เหนือกว่าผู้ที่ดำเนินตามเส้นทางของพระสาวกและพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย”

At that time the god-king of the Thirty-three Heavens, as an offering to prajñā-pāramitā, the Tathāgata, and Mañjuśrī, brought wonderful celestial flowers of utpala, kumuda, puṇḍarīka, and māṇḍarāva, as well as celestial sandalwood incense, powdered incense, various kinds of golden jewelry, and celestial music. After showering such offerings upon them, he said, “I wish always to learn the Prajñā-Pāramitā Dharma Seal.”

ณ เวลานั้นเทวราชาของสวรรค์ทั้ง 13 ชั้น ได้ทำการสักการบูชาแก่ ปัญญาบารมีพระตถาคต และพระมัญชุศรีด้วยดอกไม้สวรรค์ได้แก่ อุตปละ(**utpala**)-ดอกบัวสีน้ำเงิน โกมุท(**kumuda**) ปุณฺณทริก(**puṇḍarīka**)-ดอกบัวสีขาว และมณฑารพ(**māṇḍarāva**) พร้อมด้วยธูปไม้จันทน์หอมสวรรค์ ผงหอม ทองคำ อัญมณีหลากหลายชนิด และดนตรีสวรรค์ หลังจากถวายสักการะแล้ว เทวราชได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์ปรารถนาที่จะได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมมุทราแห่งปัญญาบารมีอยู่เสมอมา”

The god-king Śakro-Devānām-Indra then made this vow: “I pray that the good men and good women in Jambudvīpa can always hear this sūtra, the definitive Buddha Dharma, and that they will believe and understand it, accept and uphold it, read and recite it, and expound it to others. Let all the gods protect and support them.”

จากนั้นท้าวสักกะเทวราช ได้กล่าวปณิญาต่อพระพุทธรองค์ว่า “ข้าพระองค์จะดูแลรักษาให้กุลบุตรและกุลธิดาในชมพูทวีปสามารถได้ยินพระสูตรซึ่งเป็นพุทธธรรมที่แท้จริงนี้อยู่เสมอ และพวกเขาเหล่านั้นจะเชื่อถือศรัทธา เข้าใจ ยอมรับและบูชาอ่านและท่องจำและเผยแผ่พระสูตรนี้แก่ผู้อื่น ตลอดจนจะให้เทวดาทุกองค์คอยปกป้องคุ้มครอง และสนับสนุนกุลบุตรและกุลธิดาเหล่านั้นพระเจ้าข้า”

At that time the Buddha told Śakro-Devānām-Indra, “Kauśika, indeed, indeed, these good men and good women will definitely attain Buddha bodhi.”

ในเวลานั้นพระพุทธรองค์ได้ตรัสกับท้าวสักกะเทวราช(Śakro-Devānām-Indra)ว่า “ท่านโกสิย เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น กุลบุตรและกุลธิดาเหล่านี้ในที่สุดแล้วจะบรรลุพุทธะโพธิ(Buddha bodhi)อย่างแน่นอน”

Mañjuśrī said to the Buddha, “World-Honored One, good men and good women who accept and uphold this sūtra in this way will acquire great benefits and immeasurable merit.”

พระมัญจุศรีทูลพระพุทธรองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค กุลบุตรและกุลธิดาผู้ซึ่งยอมรับและบูชาพระสูตรนี้จะได้รับอานิสงค์อันยิ่งใหญ่และบุญกุศลอันไม่อาจประมาณได้พระเจ้าข้า”

Then, by virtue of the Buddha's spiritual power, the entire great earth quaked in six different ways. The Buddha smiled as He emitted great radiance, illuminating everywhere in the Three-Thousand Large Thousandfold World. Mañjuśrī said to the Buddha, "World-Honored One, this is the appearance of the Tathāgata's sanctifying of prajñā-pāramitā.

ทันใดนั้นด้วยบุญฤทธิ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบันดาลให้เกิดแผ่นดินไหวใน 6 ลักษณะ พระพุทธองค์ทรงแย้มสรวลขณะที่เปล่งมหารัศมีอันเจิดจ้า ส่องสว่างไปทั่วทั้งตรีสหัสสมหาสหัสโลกธาตุ(**Three-Thousand Large Thousandfold World**) พระมัญชุศรีทูลพระพุทธองค์ "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สิ่งนี้คือลักษณะพระตถาคตที่ทำให้ปัญญาบารมีเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์"

The Buddha said, "Mañjuśrī, indeed, indeed. This auspicious sign always appears after prajñā-pāramitā is pronounced. It is for sanctifying prajñā-pāramitā and for enabling people to accept and uphold it, not to praise or criticize it. Why? Because the appearance-free Dharma Seal is beyond praise or criticism. I now, with this Dharma Seal, keep celestial māras from making trouble."

พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น มัญชุศรี เครื่องหมายอันเป็นมงคลนี้จะปรากฏขึ้นเสมอหลังจากที่ได้มีการประกาศเรื่องปัญญาบารมี เป็นเครื่องยืนยันถึงความศักดิ์สิทธิ์ของปัญญาบารมี และทำให้ผู้คนยอมรับและเคารพบูชาปัญญาบารมี ไม่กล้าที่จะไม่ยกย่องหรือกล่าวร้ายต่อปัญญาบารมี ทำไมหรือ? ก็เพราะลักษณะที่เป็นอิสระของธรรมมุทรา(ปัญญาบารมี)นั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการยกย่องสรรเสริญหรือ

การดำหนิตติม ตัวเราในขณะนี้ด้วยอาศัยธรรมมุทรา(ปัญญาบารมี)นี้จึงเป็นผู้ไกลจากหมู่
มารทั้งหลาย

After the Buddha finished these words, great Bodhisattvas and the four groups of disciples, having heard the explanation of prajñā-pāramitā, greatly rejoiced. They all believed in, accepted, and reverently carried out the teachings.

หลังจากที่พระพุทธองค์ตรัสสอนเสร็จสิ้นแล้ว พระมหาโพธิสัตว์และพุทธบริษัท
ทั้งสี่ ซึ่งได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีนี้ต่างรู้สึกปิติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งหมดต่างเชื่อถ้อย
ยอมรับและปฏิบัติตามคำสอนด้วยความเคารพสืบทอดไป

เอกสารและแหล่งข้อมูลที่ช่วยในการแปลและเรียบเรียง

1. Sūtra of Mahā-Prajñā-Pāramitā Pronounced by Mañjuśrī Bodhisattva

(<http://www.sutrasmantras.info/sutra13.html>)

2. The Perfection of Wisdom in 700 Lines

(<http://lirs.ru/do/prajnaparamita/700shlok.html>)

3. Nichiren Buddhism Library

(<https://www.nichirenlibrary.org/en/>)

4. Chinese Buddhist Encyclopedia

([http://www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php?title=C
hinese_Buddhist_Encyclopedia](http://www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php?title=Chinese_Buddhist_Encyclopedia))

5. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

6. <https://www.wikipedia.org/>

ภาคผนวก

文殊師利所說般若波羅蜜經

梁扶南國三藏僧伽婆羅譯

มัญชุศรีปรัชญามารมิตาสูตฺร

(พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์)

พระสังฆปาละ พระเถระชาวอินเดียเชื้อสายทิเบต แห่งอาณาจักรพูนัน ในสมัยเหลียง

แปลจากภาษาสันสกฤตสู่ภาษาจีน

พระวิศวกัทร เจียเกียก (釋聖傑) แปลไทย ... วันที่ 27 มิถุนายน 2553 ถึง 3 กรกฎาคม 2553

文殊師利所說般若波羅蜜經

มัญชุศรีปรัชญาปารมิตาสูตร

*****

ข้าพเจ้าขออุทิศศรัทธาและความเพียรทั้งกรรมสาม ด้วยการแปลพระสูตรนี้
น้อมบูชาพระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ ผู้เป็นธรรมราชากุมาร พระองค์ได้สมญานามว่า อจินไตยพุทธมารดา โดยชอบแล้ว
ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งความเป็นอจินไตยบุตรของพระองค์
จนสิ้นชาติอันเป็นที่สุด เปื่องหน้า เพื่อสืบพระพุทธโคตรอจินไตย
ขออำนาจกุศลนี้จงสำเร็จเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
กับท่านปิตามารดาผู้ทรงพระคุณ ของข้าพเจ้าในชาตินี้แลในชาติอดีตที่ไม่มีประมาณ
ขอให้ท่านเหล่านั้น และข้าพเจ้ามีปัญญาญาณวิมลและไพบูลย์
ประดุจพระมัญชุศรี ผู้เลิศแห่งอจินไตยปัญญา พระองค์นี้ด้วยเทอญ..

如是我聞：一時佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾一萬人俱；及諸菩薩摩訶薩十萬人俱，皆悉住於不退轉地，久已供養無量諸佛，於諸佛所深種善根，成就眾生，淨佛國土，得陀羅尼，獲樂說辯才，成就智慧，具足功德，以自在神通遊諸佛世界，放無量光明，說無盡妙法，教諸菩薩入一相門，得無所畏，善降眾魔，教化度脫外道邪見。若有眾生樂聲聞者說聲聞乘，樂緣覺者說緣覺乘，樂世間者說世間乘。以布施、持戒、忍辱、精進、禪定、智慧攝諸眾生，未度者度，未脫者脫，未安者安，未泥洹者令得泥洹。究竟菩薩所行，善入諸佛法藏。如是種種功德皆悉具足。其名曰：文殊師利法王子菩薩、彌勒菩薩、普光明菩薩、不捨勇猛精進菩薩、藥王菩薩、寶掌菩薩、寶印菩薩、月光菩薩、日淨菩薩、大力菩薩、無量力菩薩、得勤精進菩薩、力幢相菩薩、法相菩薩、自在王菩薩。如是等菩薩摩訶薩十萬人俱。并餘天、龍、鬼、神等一切大眾，皆悉來集。

ข้าพเจ้าสดับมาดังนี้ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ในสวนของท่านอนาถบิณฑิก ในเมืองสาวัตถี พร้อมด้วยบรรดาภิกษุจำนวนหนึ่งหมื่น และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจำนวนหนึ่งแสน ที่ล้วนแต่ตั้งอยู่ในภูมิอันไม่เสื่อมถอย ในอดีตที่ผ่านมาแสนนานก็ได้สักการะพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายที่ประมาณพระองค์ไม่ได้มาแล้ว แลได้ปลูกฝังกุศลมูลอย่างลึกซึ้งต่อพระพุทธรูปเหล่านั้น ได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่หมู่สัตว์ ชำระพุทธโลกธาตุให้บริสุทธิ์ ได้บรรลุถึงธารณี มีปฏิภาณไหวพริบ ได้สำเร็จแล้วซึ่งปัญญาญาณ สมบูรณ์ในมวลหมู่กุศล ได้ใช้อิฏฐญาณอันเป็นอิสระเที่ยวไปในพุทธเกษตรทั้งปวง และ เปล่งประกาศธรรมที่ไม่มีประมาณ กล่าวแสดงพระสัทธรรมที่ไม่มีประมาณ ได้สั่งสอนพระโพธิสัตว์ทั้งปวงให้เข้าสู่ความเป็นเอกลักษณะ(ความเป็นหนึ่งเดียว, ไม่มีสอง) ได้บรรลุถึงความไม่หวัคกลัว ใช้ความดีบารามหมู่มาร ทั้งสั่งสอนเหล่าพาหิระที่เห็นผิดให้หลุดพ้น หากมีสรรพสัตว์ที่ยินดีในสวาก็จะกล่าวสวากยาน ผู้ยินดีปัจเจกก็จะกล่าวปัจเจกยาน ผู้ยินดีในโลกก็จะกล่าวโลกยาน ได้ใช้ทาน ศีล ขันติ วิริยะ ฌาน ปัญญาสังเคราะห์สรรพสัตว์ทั้งหลาย โปรดผู้ยังไม่ได้โปรด ผู้ยังไม่หลุดพ้นก็ช่วยให้หลุดพ้น ผู้ไม่สงบก็ช่วยให้สงบ ผู้ยังไม่นิพพานก็ยังให้นิพพาน ได้ประพจน์โพธิสัตว์จรรยารายอย่างถึงที่สุด สามารถเข้าสู่พุทธธรรมปฏิภาณทั้งปวงได้อย่างชำนาญ อันกุศลนานาเหล่านี้ก็ล้วนแต่บริบูรณ์พร้อม นามกรแห่งท่านเหล่านั้นมี พระมัญชุศรีธรรมราชา कुमारโพธิสัตว์ พระเมตไตรยโพธิสัตว์ พระสมันตประภาสโพธิสัตว์ พระศุภวิริยโพธิสัตว์ พระโกษขยราชโพธิสัตว์ พระรัตนปาณีโพธิสัตว์ พระรัตนมูทราโพธิสัตว์ พระจันทรประภาสโพธิสัตว์ พระอาทิตย์ศุทธิโพธิสัตว์ พระมหาพลโพธิสัตว์ พระอนันตพลโพธิสัตว์ พระวิริยปราปต์โพธิสัตว์ พระมหาธวัชพลโพธิสัตว์ พระธรรมลักษณโพธิสัตว์ พระอิศวรราชโพธิสัตว์ บรรดาพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ดังนี้จำนวนหนึ่งแสน พร้อมทั้งเทวดา นาค ปีศาจอื่นๆ อีกเป็นมหาชนหมู่ใหญ่ ที่ล้วนแต่มาประชุมกันอยู่

爾時世尊於中夜時放大光明，青、黃、赤、白、雜頗梨色，普照十方無量世界。一切眾生觸此光者，皆從臥起，見此光明皆得法喜，咸生疑惑：「此光何來？普遍世界，令諸眾生得安隱樂。」作是念已。於一一光復出大光明，照耀殊特，勝於前光，如是展轉乃至十重。一切菩薩及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，天、龍、夜叉、乾闥婆、阿修羅、迦樓羅、緊那羅、摩睺羅伽、人非人等，咸皆踊躍，得未曾有。各各思念：「必是如來放此光明，我等應當疾至佛所，禮拜親近恭敬如來。」是時文殊師利及諸菩薩摩訶薩眾遇此光者，歡喜踊躍充滿身心，各從住處到祇洹門。

爾時舍利弗、大目犍連、富樓那彌多羅尼子、摩訶迦葉、摩訶迦旃延、摩訶俱絺羅，皆從住處到祇洹門。帝釋、四天王，上至阿迦尼吒天，亦覩光明，歎未曾有，與其眷屬齋妙天花、天香、天樂、天寶衣，一切皆悉到祇洹門。其餘比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，天龍八部，遇光歡喜，皆來到門。

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคในยามราตรีทรงเปล่งมหารัศมีที่รุ่งเรือง มีวรรณะเขียว เหลือง แดง ขาว และสีประภัสสรดังผลึกหลากสี ส่องสว่างไปยังโลกธาตุต่างๆทั่วทิศทิศไม่มีขอบเขตประมาณ หมู่สัตว์ทั้งปวง ที่ได้สัมผัสรัศมีนี้ ต่างลุกขึ้นมาจากที่นอน เมื่อได้ทอดทัศนารัศมีนี้จึงบรรลุถึงธรรมปิติ ต่างก็มีความสงสัยว่า “รัศมีนี้มาแต่ที่ใดหนอ ถึงสว่างไปทั่วโลกธาตุ ยังให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้บรรลุถึงความผาสุกได้เช่นนี้” เมื่อมี มนสิการเช่นนี้แล้ว แต่ละรัศมีหนึ่งๆ ยังบังเกิดเป็นมหารัศมีอีก สว่างออกไปเป็นพิเศษอัศจรรย์ยิ่งกว่า รัศมี ก่อนหน้านั้น เช่นนี้เรื่อยไปจนถึงสิบเท่า บรรดาพระโพธิสัตว์และภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทพ นาค ยักษ์ ครุฑ อสุร กิณนร คนธรรพ์ มโหราค มนุษย์แลอมนุษย์เป็นอาทิ ต่างเกิดอุเพงคปิติ ปลาบปลื้มใจจนตัวฟู ลอย เพราะสัมผัสสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ต่างก็คิดว่า “จะต้องเป็นพระตถาคตที่ทรงเปล่งรัศมีอย่างนี้ เราทั้งหลายพึงรีบไปเฝ้าฯพระพุทธรองค์ แล้วนมัสการอย่างใกล้ชิดเถิด ” ในเวลานั้น พระมัญชุศรีและพระ โพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลายที่ได้เห็นรัศมีนี้ ก็โสมนัสปลาบปลื้มเป็นอุเพงคปิติไปทั่วสรรพางค์แลจิตใจ ต่าง ได้มาจากที่ของตนถึงยังประตูของเชตวันวิหาร

เวลานั้น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระปุนณมนตาณิบุตร พระมหากัสสปะ พระมหากัจ จายนะ พระมหาโกฏิฐิตะ ก็ล้วนได้มาจากที่ของตนถึงยัง ประตูของ เชตวันวิหาร ท้าวศักระ จตุโลกบาล สูงขึ้นไปจนถึงอกนิษฐาพรหมโลก ก็ได้เห็นรัศมีนี้ แล้วอุทานว่าไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน กับทั้งบริษัทบริวาร ต่างก็จัดแจงนำทิพยมาลี ทิพยสุคนธ์ ทิพยดนตรี ทิพยรัตนอาภรณ์ทั้งหลายทั้งปวงมายัง ประตูของเชตวัน วิหาร ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาอื่นๆ เทพ นาคอันมีหมู่สัตว์ในคติแปดอื่นๆ ที่ได้พบรัศมีที่น่ายินดีนี้ ก็ ล้วนมาถึงยังประตูแห่งนี้ด้วย

爾時世尊一切種智，知諸大眾悉已在門外，從住處起出至門外，自鋪法座結加趺坐。告舍利弗：「汝今晨朝來門外乎？」舍利弗白佛言：「世尊！文殊師利等菩薩摩訶薩，皆悉先至。」

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ ทรงสัพพัญญุตญาณ ทรงทราบวามหาชนต่างมาประชุมอยู่ประตูด้าน นอกแล้ว ทรงลุกขึ้นจากที่ประทับแล้วเสด็จไปยังนอกประตู ประทับขัดสมาธิบนธรรมอาสน์ของพระองค์ แล้วตรัสกะพระสารีบุตรว่า “ในยามเช้านี้ เธอได้มาถึง นอกประตูเป็นคนแรกหรือ?” พระสารีบุตรทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! พระมัญชุศรีกับพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย ได้มาถึงก่อนพระเจ้าข้า”

爾時世尊告文殊師利：「汝於晨朝先至門乎？」文殊師利白佛言：「如是，世尊！我於中夜見大光明十重照耀，得未曾有，心懷歡喜踊躍無量，故來禮拜親近如來，并欲願聞甘露妙法。」

เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีรับสั่งกะพระมัญชุศรีว่า “ยามเข้านี้ เธอได้มาถึงประตูเป็นคนแรกหรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “เป็นเช่นนั้นๆ พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์ในยามราตรีได้เห็นนพารัมภ์ที่ส่องสว่างไปลิบเท่า ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน ดวงจิตโสมนัสเป็นอุเพงคปิตีพันประมาณ เหตุนี้จึงมานมัสการพระตถาคตอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งปรารถนาจะได้สดับอมฤตธรรมอันวิเศษด้วย พระเจ้าข้า”

爾時世尊告文殊師利：「汝今真實見如來乎？」文殊師利白佛言：「世尊！如來法身本不可見，我為眾生故來見佛。佛法身者不可思議，無相無形，不來不去，非有非無，非見非不見，如如實際，不去不來，非無非非無，非處非非處，非一非二，非淨非垢，不生不滅。我見如來亦復如是。」

พระผู้มีพระภาคตรัสกะพระมัญชุศรีว่า “บัดนี้ เธอได้เห็นตถาคตอย่างแท้จริงหรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! ธรรมกายแห่งพระตถาคตแต่เดิมมาก็ไม่อาจเห็นได้ เพื่อสรรพสัตว์เป็นเหตุข้าพระองค์จึงมาทักนาพระพุทธองค์ ธรรมกายของพระองค์นั้นเป็นอจินไตย(นึกคิดเอาไม่ได้) ไร้ลักษณะ ไร้รูปร่าง มิได้มาแลมิได้ไป มิใช่มีแลมิใช่ไม่มี มิใช่เห็นแลมิใช่ไม่เห็น ดังตถตา (ความเป็นไปอย่างนั้นเอง) ที่มิได้มาและไม่ได้ไป มิใช่การปราศจาก และมิใช่การไม่ปราศจาก มิใช่สถานที่แลมิใช่การไม่ใช่สถานที่ มิใช่การเป็นหนึ่งในสอง มิใช่การเป็นสอง มิใช่ความบริสุทธิ์ มิใช่มลทิน ไม่เกิดไม่ดับ ข้าพระองค์ทักนาพระตถาคตอยู่อย่างนี้พระเจ้าข้า”

佛告文殊師利：「汝今如是見如來乎？」文殊師利白佛言：「世尊！我實無見亦無見相。」爾時舍利弗白文殊師利：「我今不解汝之所說。云何如是見於如來？」文殊師利答舍利弗：「大德舍利弗！我不如是見於如來。」

มีพุทธดำรัสกะพระมัญชุศรีว่า “บัดนี้เธอได้เห็นตถาคต ด้วยลักษณะเช่นนี้หรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! ที่แท้แล้วข้าพระองค์ไร้ซึ่งการเห็น จึงไร้ซึ่งการเห็นลักษณะใดๆ” ครั้นนั้นพระสารีบุตรกล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “ข้าพเจ้าไม่เข้าใจที่ท่านกล่าว เหตุไฉนจึงทักนาพระตถาคตอย่างนี้?” พระมัญชุศรีตอบว่า “พระคุณท่านสารีบุตร ข้าพเจ้าไม่ได้ทักนาพระตถาคตอย่างนี้”

舍利弗白文殊師利：「如汝所說，轉不可解。」文殊師利答舍利弗：「不可解者即般若波羅蜜。般若波羅蜜，非是可解非不可解。」舍利弗白文殊師利：「汝於眾生起慈悲心不？汝為眾生行六波羅蜜不？復為眾生入涅槃不？」

พระสารีบุตรกล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “ที่ท่านกล่าวมานี้ ยังไม่อาจเข้าใจ” พระมัญชุศรีตอบว่า “อันการไม่อาจเข้าใจก็คือปัญญาปารมี ปัญญาปารมี มิใช่การสามารถเข้าใจแลมิใช่การไม่อาจเข้าใจ” พระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านเกิดจิตเมตตากุณมาต่อสรรพสัตว์หรือไม่? ท่านประพฤติบารมีทั้งหก เพื่อสรรพสัตว์หรือไม่? แลได้เข้าสู่นิพพานเพื่อสรรพสัตว์หรือไม่เล่า?”

文殊師利答舍利弗：「如汝所說，我為眾生起慈悲心，行六波羅蜜，入於涅槃；而眾生實不可得，無相無形，不增不減。舍利弗！汝常作是念：『一一世界有恒河沙等諸佛，住世恒河沙劫，說一一法，教化度脫恒河沙眾生，一一眾生皆得滅度。』汝有如是念不？」舍利弗言：「文殊師利！我常作是念。」

พระมัญชุศรีตอบพระสารีบุตรว่า “ดั่งที่ท่านกล่าวมาว่าเรานั้นเกิดจิตเมตตากุณมาต่อสรรพสัตว์ได้ ประพฤติบารมีหก ได้เข้าสู่นิพพาน แต่ทว่าที่แท้แล้วความเป็นสรรพสัตว์ก็ไม่อาจเข้าถึง ไร้ลักษณะไร้รูปร่าง ไม่เพิ่มไม่ลด ดูก่อนสารีบุตร ท่านมีความคิดอยู่เสมออย่างนี้ว่า “แต่ละโลกธาตุหนึ่งๆ มีพระพุทธเจ้าเท่าเม็ดทรายในคางคานที่ ได้ดำรงพระชนม์อยู่เป็นกัลป์เท่าเม็ดทรายในคางคานที่ ได้ตรัสธรรมหนึ่งๆ เพื่อสั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น และสรรพสัตว์หนึ่งๆ ก็ล้วนได้ดับลง” ท่านมีความคิดเช่นนี้หรือไม่?” พระสารีบุตรตอบ “ท่านมัญชุศรี เรามีความคิดอย่างนี้อยู่เสมอ”

文殊師利答舍利弗：「如虛空無數，眾生亦無數；虛空不可度，眾生亦不可度。何以故？一切眾生與虛空等。云何諸佛教化眾生？」舍利弗言：「若一切眾生與虛空等，汝何故為眾生說法令得菩提？」文殊師利答舍利弗：「菩提者實不可得，我當說何法使眾生得乎？何以故？舍利弗！菩提與眾生，不一不二，無異無為，無名無相，實無所有。」

พระมัญชุศรีตอบพระสารีบุตรว่า “อุปมาอากาศที่นับคำนวณไม่ได้ สรรพสัตว์ก็นับคำนวณไม่ได้ เมื่อไม่อาจข้ามพ้นอากาศไปได้ ก็ไม่อาจข้ามพ้น สรรพสัตว์เช่นกัน เหตุไฉนนั้นฤ? สรรพสัตว์ทั้งหลายเสมอด้วยอากาศ แล้วพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะสั่งสอนสรรพสัตว์ได้อย่างไร?” พระสารีบุตรกล่าวว่า “หากสรรพสัตว์ทั้งหลายเสมอด้วยอากาศ แล้วเหตุไฉนท่านจึงแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ยังให้บรรลุโพธิญาณเล่า?” พระมัญชุศรีตอบว่า “อันโพธิ์นั้นที่แท้ไม่อาจเข้าถึง แล้วเราจะกล่าวธรรมอันใดเพื่อยังให้สรรพสัตว์เข้าถึงเล่า? เหตุไฉน

นั่นฤ ท่านสารีบุตร โพธิกับสรรพสัตว์ ไม่เป็นหนึ่งไม่เป็นสอง ไม่แตกต่างไม่ปรุงแต่ง ไร้นามไร้ลักษณะ ที่แท้แล้วมิได้มี”

爾時世尊出大人相肉髻光明，殊特希有，不可稱說。入文殊師利菩薩摩訶薩法王子頂，還從頂出普照大眾。照大眾已，乃遍十方一切世界。是時大眾觸此光明，身心快樂得未曾有。皆從座起，瞻仰世尊及文殊師利，咸作是念：「今日如來放此奇特微妙光明，入文殊師利法王子頂，還從頂出普照大眾，照大眾已乃遍十方。非無因緣，必說妙法。我等但當勤修精進，樂如說行。」如是念已，各白佛言：「世尊！如來今日放此光明，非無因緣，必說妙法。我等渴仰，樂如說行。」如是白已，默然而住。

สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเปล่งพระรัศมีออกจะพระอุษณิมังสะ อันเป็นมหาบุรุษลักษณะ มีความวิเศษหาได้ยากยิ่ง มีอภิญญาได้เข้าสู่เศียรของพระมัญชุศรีธรรมราชกุมารโพธิสัตว์มหาสัตว์ แล้วย้อนออกจากเศียรส่องไปยังมหาชน เมื่อส่องมหาชนแล้ว ก็ยังแผ่ไปทั่วโลกธาตุทั้งหลายในทิศทิศ เวลานั้นเมื่อมหาชนได้สัมผัสรัศมีนี้ กายและจิตก็เป็นสุขเกษมอย่างไม่เคยมีมาก่อน ต่างก็ลุกขึ้นจากอาสนะ แล้วแลมองพระโลกนาถเจ้ากับพระมัญชุศรี ต่างก็มีมนสิการว่า “วันนี้พระตถาคตทรงเปล่งรัศมีประเสริฐและอัศจรรย์อย่างนี้ เข้าสู่เศียรของท่านมัญชุศรีธรรมราชกุมาร แล้วยังย้อนจากเศียรส่องไปยังมหาชน เมื่อส่องมหาชนแล้วยังแผ่ไปในทิศทั้งสิบ อันจะไร้ซึ่งเหตุปัจจัยก็หาไม่ จะต้องทรงแสดงพระสัทธรรมเป็นแน่ เราทั้งหลายจะต้องพากเพียรบำเพ็ญ ยินดีประพฤติตามธรรมที่ทรงแสดง ” เมื่อคิดเช่นนี้แล้ว ต่างก็ทูลพระพุทธรองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! วันนี้พระตถาคตทรงเปล่งรัศมีนี้ จะไร้ซึ่งเหตุปัจจัยก็หาไม่ จะทรงแสดงพระสัทธรรมเป็นแน่แท้ ข้าพระองค์ทั้งหลายใครจะได้สดับยิ่งนัก ยินดีจะประพฤติตามธรรมที่ทรงแสดง ” เมื่อกล่าวจบเช่นนี้ จึงยืนนิ่งอยู่

爾時文殊師利白佛言：「世尊！如來放光加我神力，此光希有，非色非相，不去不來，不動不靜，非見非聞，非覺非知。一切眾生無所觀見，無喜無畏，無所分別。我當承佛聖旨，說此光明，令諸眾生入無想慧。」

ครั้งนั้นพระมัญชุศรีทูลพระพุทธรองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! พระองค์ทรงฉายพระรัศมีมาพูนเพิ่มธรรมพละให้ข้าพระองค์ อันพระรัศมีนี้หาได้ยากยิ่งนัก ไร้รูปไร้ลักษณะ ปราศจากการไป ปราศจากการมา ไม่เคลื่อนไหวไม่แน่นอน มิใช่การได้เห็น มิใช่การได้ยิน มิใช่ความรู้สึก มิใช่ความเข้าใจ สรรพสัตว์ทั้งปวงมีอาจพิจารณาเห็นได้ ไร้ซึ่งความยินดี ไร้ซึ่งความหวาดกลัว แลไร้ซึ่งการแบ่งแยก ข้าพระองค์ได้รับพระพุทธร

ปัญญา จึงพรรณนาถึงรัศมีนี้ ยังให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้เข้าสู่ปัญญาที่ปราศจากสัญญา(ปัญญาที่ไม่ได้มาจากการจดจำมา)”

爾時佛告文殊師利：「善哉，善哉！汝善快說，吾助汝喜。」文殊師利白佛言：「世尊！此光明者是般若波羅蜜，般若波羅蜜者是如來，如來者是一切眾生。世尊！我如是修般若波羅蜜。」

ครั้งนั้น พระพุทธองค์ตรัสกะพระมัญชุศรีว่า “สาธุๆ เธอจงกล่าวโดยเร็วเถิด ตถาคตยินดีกับเธอด้วย” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! อันรัศมีนี้คือปัญญาปารมี ปัญญาปารมีคือพระตถาคต พระตถาคตคือสรรพสัตว์ทั้งปวง พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์บำเพ็ญปัญญาปารมีอยู่อย่างนี้”

爾時佛告文殊師利言：「善男子！汝今如是說深般若波羅蜜。我今問汝，若有人問汝：『有幾眾生界？』汝云何答？」文殊師利白佛言：「世尊！若人作如是問，我當答言：眾生界數如如來界。」

พระพุทธองค์ตรัสกะพระมัญชุศรีว่า “ดูก่อนกุลบุตร บัดนี้เธอกล่าวปัญญาปารมีที่ลึกซึ้งอยู่อย่างนี้ ตถาคตจะถามเธอว่า หากมีบุคคลถามเธอว่า “มีสรรพสัตว์ธาตุอยู่เท่าใด?” เธอจะตอบว่าอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! หากมีบุคคลถามเช่นนี้ ข้าพระองค์จะตอบว่า “สรรพสัตว์ธาตุนับได้เท่ากับตถาคตธาตุ”

「文殊師利！若復問汝：『眾生界廣狹云何？』汝云何答？」文殊師利白佛言：「世尊！若人作如是問，我當答言：如佛界廣狹。」

「文殊師利！若復問汝：『眾生界繫在何處？』當云何答？」「世尊！我當答言：如如來繫，眾生亦爾。」

「文殊師利！若復問汝：『眾生界住在何處？』當云何答？」「世尊！我當答言：住涅槃界。」

“มัญชุศรี หากถามเธออีกว่า “สรรพสัตว์ธาตุกว้างหรือแคบอย่างไร?” เธอจะตอบอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! หากมีบุคคลถามเช่นนี้ ข้าพระองค์จะตอบว่า “กว้างและแคบเท่าพุทธธาตุ”

“มัญชุศรี หากถามเธอก็ว่า “สรรพสัตว์ธาตุต้องเกี่ยวกับสถานที่ใด?” เธอจะตอบอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! หากมีบุคคลถามเช่นนี้ ข้าพระองค์จะตอบว่า พระตถาคตต้องเกี่ยวอย่างไร สรรพสัตว์ก็อย่างนั้น”

“มัญชุศรี หากถามเธอก็ว่า “สรรพสัตว์ธาตุตั้งอยู่ที่แห่งใด?” เธอจะตอบอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! หากมีบุคคลถามเช่นนี้ ข้าพระองค์จะตอบว่า “ตั้งอยู่ที่นิพพานธาตุ”

佛告文殊師利：「汝如是修般若波羅蜜，般若波羅蜜有住處不？」文殊師利白佛言：「世尊！般若波羅蜜無有住處。」

佛告文殊師利：「若般若波羅蜜無住處者，汝云何修？云何學？」文殊師利白佛言：「世尊！若般若波羅蜜有住處者，則無修學。」

มีพุทธดำรัสกะพระมัญชุศรีว่า “เธอบำเพ็ญปัญญาปารมีย่างนี้ แล้วปัญญาปารมียังมีที่ตั้งอยู่หรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! ปัญญาปารมียังไม่มีที่ตั้งอยู่”

มีพุทธดำรัสกะพระมัญชุศรีว่า “หากปัญญาปารมียังไม่มีที่ตั้งอยู่ แล้วเธอบำเพ็ญอย่างไร? ศึกษาอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “พระผู้มีพระภาค! หากปัญญาปารมียังมีที่ตั้งอยู่แล้วไซ้ ก็ย่อมไม่มีการบำเพ็ญแลศึกษา”

佛告文殊師利：「汝修般若時，有善根增減不？」文殊師利白佛言：「世尊！無有善根可增可減，若有增減則非修般若波羅蜜。世尊！不為法增、不為法減，是修般若波羅蜜。不斷凡夫法、不取如來法，是修般若波羅蜜。何以故？世尊！般若波羅蜜，不為得法故修，不為不得法故修；不為修法故修，不為不修法故修。世尊！無得無捨，是修般若波羅蜜。何以故？不為生死過患，不為涅槃功德故。世尊！若如是修般若波羅蜜，不取不受，不捨不放，不增不減，不起不滅故。世尊！若善男子、善女人，作是思惟：『此法上，此法中，此法下。』非修般若波羅蜜。何以故？無上、中、下法故。世尊！我如是修般若波羅蜜。」

มีพุทธดำรัสกะพระมัญชุศรีว่า “เมื่อสมัยที่เธอบำเพ็ญปัญญา กุศลมีเพิ่มและลดหรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! กุศลไม่อาจเพิ่มและไม่อาจลด หากมีการเพิ่มและลดย่อมมิใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมียัง

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ไม่ว่าธรรมจะเพิ่ม ไม่ว่าธรรมจะลด ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี ไม่ขาดสิ้นจากธรรมของบุพพชน ไม่ยึดมั่นในธรรมแห่งพระตถาคต จึงเป็นการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? พระผู้มีพระภาค! อันปัญญาปารมี มิใช่ต้องบรรลุธรรมแล้วจึงบำเพ็ญ มิใช่ไม่บรรลุธรรมแล้วจึงบำเพ็ญ มิใช่ประพฤติธรรมแล้วจึงบำเพ็ญ มิใช่ไม่ประพฤติธรรมแล้วจึงบำเพ็ญ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! การไม่เข้าถึง การไม่เพิกเฉย คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี ด้วยเหตุไฉนนั้นฤ? เพราะเหตุที่ไม่ใช้ความทุกข์ของสังสารวัฏ แลไม่ใช่กุศลของพระนิพพาน ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากบำเพ็ญปัญญาปารมีอย่างนี้ เป็นเหตุให้ไม่ยึดมั่น ไม่น้อมรับ ไม่วางเฉย ไม่ปล่อยวาง ไม่เพิ่ม ไม่ลด ไม่เกิดขึ้น ไม่ดับลง

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากกุลบุตร กุลธิดา จะมีมณิลการอย่างนี้ว่า “ธรรมนี้สูง ธรรมนี้กลาง ธรรมนี้ต่ำ” อันหาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุที่ธรรมไม่มีสูง กลาง ต่ำ พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์ได้บำเพ็ญปัญญาปารมีอยู่อย่างนี้”

佛告文殊師利：「一切佛法非增上耶？」文殊師利白佛言：「世尊！佛法、菩薩法、聲聞法、緣覺法，乃至凡夫法，皆不可得。何以故？畢竟空故。畢竟空中，無佛法、凡夫法。凡夫法中，無畢竟空。何以故？空不空不可得故。」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “บรรดาพุทธธรรมทั้งปวงมิใช่อธิบดีเป็นเลิศกระนั้นหรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! อันพุทธธรรม โพธิสัตว์ธรรม สาวกธรรม ปัจเจกโพธิธรรม จนถึงบุพพชนธรรม ล้วนไม่อาจเข้าถึงได้ เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะที่สุดก็เป็นศูนย์ตา ในศูนย์ตาอันเป็นที่สุดนั้นก็ไร้ซึ่งพุทธธรรมและบุพพชนธรรม ในบุพพชนธรรมนั้นก็ไม่ได้มีศูนย์ตาเป็นที่สุด เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะศูนย์ตาหรือไม่ศูนย์ตาก็ไม่อาจบรรลुถึงได้ทั้งสิ้น”

佛告文殊師利：「佛法無上不？」文殊師利白佛言：「世尊！無有一法如微塵許，名為無上。何以故？檀波羅蜜檀波羅蜜空，乃至般若波羅蜜般若波羅蜜空，十力十力空，四無所畏、十八不共法，乃至薩婆若薩婆若空。空中無無上，無上中無空。空不空畢竟不可得故。世尊！不可思議法是般若波羅蜜。」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “พุทธธรรมไม่เป็นอนุตตระกระนั้นหรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ไม่มีธรรมประการเดียวแม้เท่ากัปปรมาณวลีที่จะชื่อว่าอนุตตระ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุ

เพราะทานปารมีนั้นก็ศูนย์ตา จนถึงปัญญาปารมีก็ศูนย์ตา ทศพละก็ศูนย์ตา¹ เวสาร์ชชะก็ศูนย์ตา² อาเวณิก
พุทธธรรมก็ศูนย์ตา³ จนถึงความเป็นสัพพัญญูก็ศูนย์ตา⁴ ในศูนย์ตาไร้ซึ่งความเป็นอนุดตระ ในความเป็น

¹ ทศพลญาณ (บาลีเรียก ตถาคตพลญาณ ๑๐ คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสืบทาท ประกาศ
พระศาสนาได้มั่นคง — the Ten Powers of the Perfect One)

๑. ฐานฐานญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ และแคไหนเพียงไร
โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกระทบที่ดีและชั่วต่างๆ กัน —
knowledge of instance and no instance; knowledge of possibilities and impossibilities)

๒. กรรมวิปากญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัย
แวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน — knowledge of ripening of action;
knowledge of the results of karma)

๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุตติ ทุกคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่
อรรถประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิฐุฉัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือ ปรมัตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มี
รายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร — knowledge of the way that leads anywhere; knowledge of the practice leading to all destinies and
all goals)

๔. นานาธาตุนญาณ (ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอนก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาตินนกลังขารและฝ่ายอนุปา
ตินนกลังขาร เช่น รู้จักส่วนประกอบต่างๆ ของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิการปฏิบัติ
หน้าที่ของขันธ อายตนะ และธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น — knowledge of the
world with its many and different elements)

๕. นานาธมมุตติกญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ธมมุตติ คือ รู้ธมมุตติ ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสงบใจ เป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน —
knowledge of the different dispositions of beings)

๖. อินทริยโบริยัตตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน
เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริยอ่อน หรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่ — knowledge of the state of
faculties of beings; knowledge of the inferiority and superiority of the controlling faculties of various beings; knowledge as
regards maturity of persons)

๗. ฌานาภิสังกิลเลสาทิญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง ความมัวหมอง การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติทั้งหลาย — knowledge of
defilement, cleansing and emergence in the cases of the meditations, liberations, concentrations and attainments)

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้ — knowledge of the remembrance of former existences)

๙. จุตูปปาตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย — knowledge of the decease and rebirth of beings)

๑๐. อาสวักขยญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย — knowledge of the exhaustion of mental intoxicants)

M.I.69; A.V.33; Vbh.336. ม.ม.๑๒/๑๖๖/๑๔๐; อัง.ทสก.๒๔/๒๑/๓๕; อภิ.วิ.๓๕/๘๓๙/๔๕๔.

² เวสาร์ชชะ หรือ เวสาร์ชญาณ ๔ (ความไม่ครั่นคร้าน, ความไม่กลัวกลัวอาหาญ, พระญาณอันเป็นเหตุให้ทรงแก้กลัวกลัว ไม่ครั่นคร้าม - intrepidity;
self-confidences) พระตถาคตเจ้าไม่ทรงมองเห็นว่า ใครก็ตาม จักหักท้าวพระองค์ได้โดยชอบธรรมในฐานะเหล่านี้ คือ (The Perfect One sees no
grounds on which anyone can with justice make the following charges;)

๑. สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ (ท่านปฏิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้ - You who claim to be fully self-enlightened are not
fully enlightened in these things.)

๒. ฌินาสวปฏิญาณ (ท่านปฏิญาณว่าเป็นฌินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้น - You who claim to have destroyed all taints have not
utterly destroyed these taints.)

๓. อันตรายิกธรรมวาทะ (ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้ว่าเป็นอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้สอ่งเสพได้จริง - Those things which have
been declared by you to be harmful have no power to harm him that follows them.)

๔. นิยยานิกธรรมเทศนา (ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบจริง - The
Doctrine taught by you for the purpose of utter extinction of suffering does not lead him who acts accordingly to such a goal.)

อนุตตราก็ไร้ซึ่งศุภยา เหตุเพราะศุภยาหรือไม่ศุภยาก็ไม่อาจบรรลุถึงได้ พระผู้มีพระภาค! อจินไตยธรรม ก็คือปัญญาปารมี”

佛告文殊師利：「汝不思惟佛法耶？」文殊師利白佛言：「世尊！我若思惟佛法，我則見佛法無上。何以故？無上無故。世尊！五陰、十二入、十八界，畢竟不可得，一切佛法亦不可得。不可得中，無可得、不可得故。世尊！般若波羅蜜中，凡夫乃至佛，無法無非法。我當思惟何法？」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “เธอไม่ตรึกถึงพุทธธรรมกระนั้นหรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากข้าพระองค์ตรึกถึงพุทธธรรมแล้วไซ้ ข้าพระองค์ย่อมเห็นพุทธธรรมว่าเป็นอนุตตระ เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะความเป็นอนุตตระนั้นไม่มีอยู่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! เบญจขันธ์⁵ อายตนะภายใน

ด้วยเหตุนี้ พระองค์นี้จึงทรงถึงความเกษม ถึงความไม่มีภัย แก้วกล้าไม่ครั่นคร้ามอยู่ (Since this is so, he abides in the attainment of security, of fearlessness and intrepidity.) เวสารัชชะ ๔ นี้ คู่กับทศพล หรือ ตถาคตพล ๑๐ (เรียกกันทั่วไปว่า ทศพลญาณ) เป็นธรรมที่ทำให้พระตถาคต ทรงปฏิญาณฐานะแห่งผู้นำ เปล่งสีหนาทในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไป (Endowed with these four kinds of intrepidity, the Perfect One claims the leader's place, roars his lion's roar in assemblies, and sets rolling the Divine Wheel.)

³ **พุทธธรรม ๑๔** ธรรมของพระพุทธเจ้า, พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า คัมภีร์มหานิทเทสระบุจำนวนไว้ว่ามี ๖ ประการ แต่ไม่ได้จำแนกข้อไว้ อรรถกถาโยงความให้ว่าได้แก่ ๑. กายกรรมทุกอย่างของพระพุทธเจ้าเป็นไปตามพระญาณ (จะทำอะไรทำด้วยปัญญา ด้วยความรู้เข้าใจ)

๒. วชิกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ

๓. มโนกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ

๔. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอดีต

๕. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอนาคต

๖. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในปัจจุบัน; คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย จำแนกพุทธธรรมว่ามี ๑๘ อย่าง คือ ๑. พระตถาคตไม่ทรงมีกายทุจริต ๒. ไม่ทรงมีวจีทุจริต ๓. ไม่ทรงมีมโนทุจริต ๔. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอดีต ๕. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอนาคต ๖. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในปัจจุบัน ๗. ทรงมีกายกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ ๘. ทรงมีวจีกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ ๙. ทรงมีมโนกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ ๑๐. ไม่มี

ความเสื่อมฉันทะ (ฉันทะไม่ลดถอย) ๑๑. ไม่มีความเสื่อมวิริยะ (ความเพียรไม่ลดถอย) ๑๒. ไม่มีความเสื่อมสติ (สติไม่ลดถอย) ๑๓. ไม่มีการเล่น ๑๔. ไม่มีการพูดพลาด ๑๕. ไม่มีการทำพลาด ๑๖. ไม่มีความผลุนผลัน ๑๗. ไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย ๑๘. ไม่มีอกุศลจิต

⁴ **สัพพัญญู** แปลว่า พระพุทธเจ้า, พระสัพพัญญู, ผู้รู้ธรรมทั้งปวง. ที่ทรงไดนามว่าสัพพัญญู เพราะทรงรู้ธรรมทั้งปวงโดยปรกติ

⁵ **ขันธ์ 5 หรือ เบญจขันธ์** (กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม 5 หมวด ที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น, ส่วนประกอบ 5 อย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต — the Five Groups of Existence; Five Aggregates) 1. **รูปขันธ์** (กองรูป, ส่วนที่เป็นรูป, ร่างกาย พฤติกรรม และคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย, ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, สิ่งที่เป็นร่างพร้อมทั้งคุณและอาการ — corporeality) 2. **เวทนาขันธ์** (กองเวทนา, ส่วนที่เป็นการเสวยอารมณ์, ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ — feeling; sensation) 3. **สัญญาขันธ์** (กองสัญญา, ส่วนที่เป็นความกำหนดหมาย, ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ 6 เช่นว่า ขาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น — perception) 4. **สังขารขันธ์** (กองสังขาร, ส่วนที่เป็นการปรุงแต่ง, สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ, คุณสมบัติต่างๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อกุศล อภัยกถา — mental formations; volitional activities) 5. **วิญญาณขันธ์** (กองวิญญาณ, ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์, ความรู้ธรรมทางอายตนะทั้ง 6 มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ 6 — consciousness)

และภายนอก⁶ ธาตุสิบแปด⁷ ที่สุดแล้วก็ไม่อาจเข้าถึง บรรดาพุทธธรรมก็ไม่อาจเข้าถึง ในความไม่อาจเข้าถึง นั้นก็เข้าถึงไม่ได้ เหตุเพราะไม่อาจเข้าถึงสิ่งใดได้ พระผู้มีพระภาค! ในปัญญาปารมี ความเป็นบุญชนจนถึง ความเป็นพระพุทธรูป ความปราศจากกรรม ความปราศจากอกรรม ข้าพระองค์จะต้องตรึกถึงธรรมใดอีกเล่า พระเจ้าข้า?”

佛言：「善男子！若無思惟，汝不應說：『此凡夫法，此緣覺法。』乃至不應說：『此是佛法。』何以故？不可得故。」「世尊！我實不說凡夫法乃至佛法。何以故？不修般若波羅蜜故。」

มีพระพุทธานุญาตว่า “ดูก่อนกุลบุตร หากไร้ซึ่งการตรึกถึง เธอก็ไม่ฟังกล่าวว่า “นี่คือบุญชนธรรม นี่คือปัจเจกโพธิธรรม” จนถึงไม่ฟังกล่าวว่า “นี่คือพุทธธรรม” เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะ(สิ่งเหล่านั้น) ไม่อาจเข้าถึง” (พระมัญชุศรีทูลว่า) “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ที่จริงข้าพระองค์ไม่ได้กล่าวบุญชนธรรมจนถึงพุทธธรรมเลย เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะไม่ได้บำเพ็ญในปัญญาปารมี”

佛言：「善男子！汝亦不應作如是意：『此欲界，此色界，此無色界。』何以故？不可得故。」「世尊！欲界欲界性空，乃至無色界無色界性空。空中無說，我亦無說。世尊！修般若波羅蜜，不見上不見不上。何以故？世尊！修般若波羅蜜，不取佛法，不捨凡夫法。何以故？畢竟空中無取捨故。」

มีพระพุทธานุญาตว่า “ดูก่อนกุลบุตร เธอก็ไม่ฟังมีมติเช่นนี้ว่า “นี่คือกามธาตุ นี่คือรูปธาตุ นี่คืออรูปธาตุ” เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะ(สิ่งเหล่านั้น) ไม่อาจเข้าถึง ” (พระมัญชุศรีทูลว่า) “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค!

⁶ อายตนะ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ ทำให้จิตและเจตสิก ประกอบด้วย 1.อายตนะภายใน มี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 2.อายตนะภายนอก มี 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ รวมอายตนะภายในและภายนอก เรียกว่า “อายตนะ 12”

⁷ ธาตุ 18 (สิ่งที่ทรงสภาวะของตนอยู่เอง ตามที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เป็นไปตามธรรมนิยามคือกำหนดแห่งธรรมตา ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาล และมีรูปลักษณะกิจการเป็นแบบจำเพาะตัว อันพึงกำหนดเอาเป็นหลักได้แต่ละอย่างๆ — elements) 1. จักขุธาตุ (ธาตุคือจักขุปสาท — eye element) 2. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปารมณ์ — visible-data element) 3. จักขุวิญญาณธาตุ (ธาตุคือจักขุวิญญาณ — eye-consciousness element) 4. โสตรธาตุ (ธาตุคือโสตปสาท — ear element) 5. สัทธาธาตุ (ธาตุคือสัทธารมณ์ — sound element) 6. โสตวิญญานธาตุ (ธาตุคือโสตวิญญาน — ear-consciousness element) 7. ฆานธาตุ (ธาตุคือฆานปสาท — nose element) 8. คันธธาตุ (ธาตุคือคันธารมณ์ — odor element) 9. ฆานวิญญานธาตุ (ธาตุคือฆานวิญญาน — nose-consciousness element) 10. ชิวหาธาตุ (ธาตุคือชิวหาปสาท — tongue element) 11. รสธาตุ (ธาตุคือรสารมณ์ — flavor element) 12. ชิวหาวิญญานธาตุ (ธาตุคือชิวหาวิญญาน — tongue-consciousness element) 13. กายธาตุ (ธาตุคือกายปสาท — body element) 14. โผฏฐัพพธาตุ (ธาตุคือโผฏฐัพพารมณ์ — tangible-data element) 15. กายวิญญานธาตุ (ธาตุคือกายวิญญาน — body-consciousness element) 16. มโนธาตุ (ธาตุคือมโน — mind element) 17. ธรรมธาตุ (ธาตุคือธรรมารมณ์ — mental-data element) 18. มโนวิญญานธาตุ (ธาตุคือมโนวิญญาน — mind-consciousness element)

กามธาตุนี้ว่างจากสภาวะของกามธาตุ จนถึงรูปธาตุก็ว่างจากสภาวะของรูปธาตุ ในความว่างไร้ซึ่งการกล่าว ข้าพระองค์ก็ไม่ได้กล่าว พระผู้มีพระภาค! อันการบำเพ็ญปัญญาปารมี ไม่เห็นว่าสูง ไม่เห็นว่าไม่สูง เหตุไฉนนั้นฤ? พระผู้มีพระภาค! การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ติดยึดในพุทธธรรม ไม่เพิกเฉยในบุद्धธรรม เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะที่สุดแล้วในศูนยตาก็ไร้ซึ่งความยึดมั่นและการวางเฉย”

佛告文殊師利：「善哉，善哉！汝能如是說深般若波羅蜜，此是菩薩摩訶薩印。文殊師利！若善男子、善女人，非於千萬佛所深種善根得聞此法，乃於無量無邊佛所深種善根乃得聞此甚深般若波羅蜜，不生怖畏。」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สาธุๆ เธอสามารถกล่าวปัญญาปารมีที่ลึกซึ้งเช่นนี้ นี่คือเครื่องหมายแห่งพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ดูก่อนมัญชุศรี หากกุลบุตร กุลธิดา มิใช่แค่การได้ปลุกฝังกุศลมูลอย่างลึกซึ้งต่อพระพุทธเจ้าจำนวนลิบล้ำพระองค์ จนถึงการได้ปลุกฝังกุศลมูลอย่างลึกซึ้งต่อพระพุทธเจ้าจำนวนไม่มีประมาณไม่มีขอบเขต ถึงจะได้ระดับปัญญาปารมีอันคัมภีรภาพนี้ โดยไม่ตื่นตระหนกหวั่นเกรง”

文殊師利復白佛言：「世尊！我承佛威神，當更說甚深般若波羅蜜。」佛告文殊師利：「善哉，善哉！恣聽汝說。」文殊師利白佛言：「世尊！若不得法生，是修般若波羅蜜。何以故？諸法無有生故。若不得法住，是修般若波羅蜜。何以故？諸法如實故。若不得滅，是修般若波羅蜜。何以故？諸法寂滅故。」

พระมัญชุศรีทูลพระพุทธองค์อีกว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! เพราะข้าพระองค์ได้รับพระพุทธานุภาพ จึงจะขอกล่าวปัญญาปารมีอันคัมภีรภาพอีก” มีพุทธดำรัสว่า “สาธุๆ ขอให้เธอกล่าวเถิด” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากไม่ได้บรรลุถึง การเกิดแห่งธรรม (คือไม่มีธรรมใดที่จะเกิดขึ้น) ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะสรรพธรรมไร้ซึ่งการเกิด หากไม่ได้บรรลุถึง การตั้งอยู่แห่งธรรม (คือไม่มีธรรมใดที่ตั้งอยู่) ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะสรรพธรรมเป็นเช่นนั้นเอง(ตถตา) หากไม่ได้บรรลุถึง การดับไปแห่งธรรม (คือไม่มีธรรมใดที่จะดับไป) ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะสรรพธรรมเป็นความดับอยู่แล้ว”

「世尊！若不得色，是修般若波羅蜜，乃至不得識，是修般若波羅蜜。何以故？一切諸法如幻如焰故。」

「世尊！若不得眼，是修般若波羅蜜，乃至不得意，是修般若波羅蜜。若不得色乃至法，不得眼界、色界、眼識界，乃至不得法界、意識界，是修般若波羅蜜。若不得欲界，是修般若波羅蜜，乃至無色界亦如是。

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากไม่เข้าถึงรูปก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี จนถึงการไม่เข้าถึงวิญญาณก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะสรรพธรรมดุษฎายา ดุจพยับแดด”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากไม่เข้าถึงจักขุ ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี จนถึงการไม่เข้าถึงมโนก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี หากไม่เข้าถึงรูปจนถึงธรรมารมณ์ ไม่เข้าถึงจักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ มโนวิญญาณธาตุ ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี หากไม่เข้าถึงกามธาตุ ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี จนถึงอรุธาตุก็เช่นเดียวกันนี้”

「世尊！若不得檀波羅蜜，是修般若波羅蜜，乃至不得般若波羅蜜，是修般若波羅蜜。若不得佛十力、四無所畏乃至十八不共法，是修般若波羅蜜。何以故？內空故，乃至無法、有法空故。

「世尊！若得生、住、滅，非修般若波羅蜜。若得五陰、十二入、十八界，非修般若波羅蜜。若得欲界、色界、無色界，非修般若波羅蜜。若得檀乃至般若，若得佛十力乃至十八不共法，非修般若波羅蜜。何以故？以有得故。

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากไม่เข้าถึงทานปารมี ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี จนถึงการไม่เข้าถึงปัญญาปารมี ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี หากไม่เข้าถึงพุทธทศพละ เวสรัสฐะ จนถึงอาเวณิกพุทธธรรม ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะภายในว่าง จนถึงความปราศจากธรรมและความมีธรรม ก็เป็นศูนย์ตา”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากเข้าถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับลง ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ หากเข้าถึงเบญจขันธ์ อายตนะภายในและภายนอก ธาตุสิบแปด ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ หากเข้าถึงกามธาตุ รูปธาตุ อรุธาตุ ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ หากมีการเข้าถึงทานจนถึงปัญญา หากเข้าถึงพุทธทศพละจนถึงอาเวณิกธรรม ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะมีการเข้าถึง”

「世尊！若善男子、善女人，聞此甚深般若波羅蜜，不驚不疑，不怖不退，當知是人久於先佛深種善根。」文殊師利復白佛言：「世尊！若不見垢法、淨法，不見生死果，不見涅槃果，不見佛，不見菩薩，不見緣覺，不見聲聞，不見凡夫，是修般若波羅蜜。何以故？一切諸法無垢無淨，乃至無凡夫故。世尊！若見垢淨乃至見凡夫，非修般若波羅蜜。世尊！若見垢法差別，淨法差別，乃至見佛差別，凡夫法差別，非修般若波羅蜜。何以故？般若波羅蜜無差別故。」

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากกุลบุตร กุลธิดา ได้ฟังปัญญาปารมีที่คัมภีรภาพนี้แล้วไม่ตระหนก ไม่สงสัย ไม่หวาดกลัว ไม่ทอดถอย ฟังทราบได้ว่าบุคคลนี้ได้ปลูกฝังกุศลมูลกับพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้งมากก่อนแล้ว”

พระมัญชุศรีทูลอีกว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากไม่พบธรรมที่แปดเปื้อน ธรรมที่วิเศษ ไม่พบผลแห่งสังสารวัฏ ไม่พบผลแห่งนิพพาน ไม่พบพระพุทธ ไม่พบพระโพธิสัตว์ ไม่พบพระปัจเจกโพธิ ไม่พบพระสาวก ไม่พบบุญชน ก็คือการบำเพ็ญปัญญาปารมี เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะสรรพธรรมไม่มีความแปดเปื้อน และไม่มีความเป็นบุญชน จนถึงปราศจากบุญชน พระผู้มีพระภาค! หากเห็นว่ามีมลทินฤบริสุทธิ์ จนถึงเห็นความเป็นบุญชน ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ พระผู้มีพระภาค! หากเห็นว่ามลทินธรรมมีความแตกต่าง วิเศษธรรมมีความแตกต่าง จนถึงได้เห็นว่าพระพุทธะมีความแตกต่าง บุญชนธรรมมีความแตกต่าง ก็หาใช่การบำเพ็ญปัญญาปารมีไม่ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะปัญญาปารมีไร้ซึ่งความแตกต่าง ”

佛告文殊師利：「善哉，善哉！是真修行般若波羅蜜。文殊師利！汝云何供養佛？」文殊師利白佛言：「世尊！若幻人心數滅，我則供養佛。」

佛告文殊師利：「汝不住佛法耶？」文殊白佛：「佛無法可住，我云何住？」

佛告文殊師利：「若無法可得，誰有佛法？」文殊白佛言：「世尊！無有有佛法者。」

佛告文殊師利：「汝已到無所著乎？」文殊師利白佛：「無著則無到。云何世尊問已到無著？」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สาธุๆ นี่คือการบำเพ็ญจริยาแห่งปัญญาปารมีอย่างจริงแท้ ดูก่อนมัญชุศรี เธอสักการะพระพุทธเจ้าอย่างไร?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากมาภายในจิตบุคคลดับสิ้น ข้าพระองค์จึงจักสักการะพระพุทธเจ้า”

พ. “เธอไม่ได้ตั้งอยู่ในพุทธธรรมหรือกระไร?” ม. “พระพุทธองค์ไร้ซึ่งธรรมที่จะตั้งอยู่ แล้วข้าพระองค์จะตั้งอยู่ได้อย่างไร?”

พ. “หากไม่มีธรรมที่จะเข้าถึง แล้วใครที่มีพุทธธรรมอยู่?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ไม่มีผู้ใดเลย ที่มีพุทธธรรม”

พ. “เธอได้ถึงความไม่ยึดมั่นแล้วหรือ?” ม. “การไม่ยึดมั่นย่อมเข้าถึงไม่ได้ แล้วพระผู้มีพระภาคทรงถามว่าได้เข้าถึงความไม่ยึดมั่นได้อย่างไร?”

佛告文殊：「汝住菩提不？」文殊白佛言：「世尊！佛尚不住菩提，何況我當住菩提乎？」

佛告文殊師利：「汝何所依，作如是說？」文殊師利白佛：「我無所依作如是說。」

佛告文殊：「汝若無依，為何所說？」文殊白佛：「如是，世尊！我無所說。何以故？一切諸法無名字故。」

พ. “เธอตั้งอยู่ที่โพธิหรือไม่” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! พระพุทธองค์ยังไม่ตั้งอยู่ในโพธิ แล้วข้าพระองค์จะตั้งอยู่ในโพธิได้อย่างไร”

พ. “เธออาศัยอะไร ที่กล่าวมาเช่นนั้น” ม. “ข้าพระองค์ไม่ได้อาศัยสิ่งใด ในการกล่าวเช่นนั้น”

พ. “หากเธอไม่ได้อาศัย แล้วกล่าวได้อย่างไร” ม. “เป็นเช่นนั้น พระผู้มีพระภาค! ที่ข้าพระองค์ไม่ได้กล่าว เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะสรรพธรรมไร้ซึ่งนาม”

爾時長老舍利弗白佛言：「世尊！若菩薩摩訶薩，聞此深法，不驚疑怖畏，必定得近阿耨多羅三藐三菩提不？」

爾時彌勒菩薩白佛言：「世尊！若諸菩薩摩訶薩，聞此深法，不驚疑怖畏，得近阿耨多羅三藐三菩提不？」

爾時有天女名無緣，白佛言：「世尊！若善男子、善女人，聞此深法，不驚疑怖畏，當得聲聞法、緣覺法、菩薩法、佛法不？」

เวลานั้นท่านอาวุธโสสารีบุตรทูลพระพุทธร้องว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย ที่ได้ฟังธรรมที่ลึกซึ้งนี้แล้วไม่ตื่นตระหนกสงสัยหวาดกลัว จะได้เข้าใกล้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิ อย่างแน่นอนหรือไม่?”

เวลานั้นพระเมตไตรยโพธิสัตว์ทูลพระพุทธร้องว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย ที่ได้ฟังธรรมที่ลึกซึ้งนี้แล้วไม่ตื่นตระหนกสงสัยหวาดกลัว จะได้เข้าใกล้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิหรือไม่?”

เวลานั้นมีเทพธิดา ชื่อ อปจจัย ทูลพระพุทธร้องว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากกุลบุตร กุลธิดา ที่ได้ฟังธรรมที่ลึกซึ้งนี้แล้วไม่ตื่นตระหนกสงสัยหวาดกลัว จะได้บรรลุถึงสาวกธรรม ปัจเจกโพธิธรรม โพธิสัตว์ธรรม พุทธธรรมหรือไม่?”

爾時佛告舍利弗：「如是，如是！舍利弗！若諸菩薩摩訶薩，聞此深法，不驚疑怖畏，必定當得阿耨多羅三藐三菩提。是善男子、善女人，當為大施主、第一施主、勝施主，當具足戒、忍辱、精進、禪定、智慧，當具諸功德成就相好，自不怖畏令人不怖畏，究竟般若波羅蜜，以不可得無相無為成就第一不可思議法故。」

เวลานั้นพระพุทธร้องรับสั่งกับพระสารีบุตรว่า “เป็นเช่นนั้นๆ สารีบุตร หากโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย ได้สดับธรรมอันลึกซึ้งนี้แล้วไม่ตื่นตระหนกสงสัยหวาดกลัว ย่อมจะบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิอย่างแน่นอน อันกุลบุตร กุลธิดานี้ จะเป็นมหาทานบดี (เป็นผู้นำการบริจาคทานที่ยิ่งใหญ่) เป็นเอกทานบดี (เป็นผู้นำการบริจาคทานที่เป็นเลิศ) เป็นวิชัยทานบดี (เป็นผู้นำการบริจาคทานที่ประเสริฐ) จะสมบุรณ์ด้วยศีล ขันติ วิริยะ ฌาน ปัญญา จะสมบุรณ์ในความดีงามและลักษณะมงคลทั้งปวง ตนเองย่อมไม่หวั่นกลัวและยังให้ผู้อื่นไม่หวั่นกลัวด้วย ย่อมเป็นผู้ถึงที่สุดแห่งปัญญาปารมี เหตุเพราะได้อาศัยการไม่อาจเข้าถึงความรู้ลักษณะ ความไม่ปรุงแต่ง (การไม่บรรลุถึงความรู้ลักษณะและการไม่ปรุงแต่ง) แล้วได้สำเร็จถึงอจินไตยธรรมที่เป็นเลิศ”

佛告文殊師利：「汝何所見，何所樂，求阿耨多羅三藐三菩提？」文殊師利白佛言：「世尊！我無見無樂故求菩提。」

佛告文殊師利：「若無見無樂，亦應無求。」文殊白佛：「如是，世尊！我實無求。何以故？若有求者，是凡夫相。」

佛告文殊師利：「汝今真實不求菩提耶？」文殊白佛：「我真實不求菩提。何以故？若求菩提，是凡夫相。」

佛告文殊師利：「汝為定求，為定不求？」文殊白佛：「若言定求、定不求、定求不求、定非求非不求，是凡夫相。何以故？菩提無住處故。」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “เธอเห็นอยู่อย่างไร เธอยินดีอย่างไร ที่ปรารถนาพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์ไม่มีความเห็นและไม่มีความยินดี เป็นเหตุให้ปรารถนาโพธิ์”

พ. “หากไม่มีความเห็น และไม่มีความยินดี ก็พึงไม่มีความปรารถนา ” ม. “เป็นเช่นนั้น พระผู้มีพระภาค! ข้า พระองค์ที่แท้แล้วไร้ซึ่งความปรารถนา เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะหากมีความปรารถนา ก็คือบุุชชนลักษณะ”

พ. “บัดนี้เธอมิได้ปรารถนาโพธิ์อย่างแท้จริงแล้วหรือ?” ม. “ข้าพระองค์ มิได้ปรารถนาโพธิ์อย่างแท้จริง เหตุไฉนนั้นฤ? หากปรารถนาโพธิ์ ก็คือบุุชชนลักษณะ”

พ. “เธอปรารถนาอย่างแน่อน หรือเธอไม่ปรารถนาแน่อน? ” ม. “หากกล่าวว่าปรารถนาแน่อน ไม่ปรารถนาแน่อน การปรารถนาหรือไม่ปรารถนาแน่อน การแน่อนว่าจะปรารถนาก็ไม่ใช่ ไม่ปรารถนาก็ไม่ใช่ ล้วนคือบุุชชนลักษณะ เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะโพธิ์นั้น ไร้ซึ่งสถานที่ตั้งอยู่”

佛告文殊師利：「善哉，善哉！汝能如是說般若波羅蜜，汝先已於無量佛所，深種善根久修梵行，諸菩薩摩訶薩應如汝所說行。」文殊白佛：「我不種善根，不修梵行。何以故？我若種善根則一切眾生亦種善根，我若修梵行則一切眾生亦修梵行。何以故？一切眾生則梵行相。」

佛告文殊師利：「汝何見何證說如是語？」文殊白佛：「我無見無證亦無所說。世尊！我不見凡夫，不見學，不見無學，不見非學非無學。不見故不證。」

มีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “สาธุๆ เธอสามารถแสดงปัญญาปารมียังไงนี้ เธอได้ปลูกฝังกุศลมูลอย่างลึกซึ้งต่อพระพุทธเจ้าหาจำนวนมิได้มาแล้ว ได้ประพาศิพรหมจรรย์มานานแล้ว บรรดาพระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงประพาศิติดตามที่เธอกล่าว” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าพระองค์มิได้ปลูกฝังกุศลมูล มิได้ประพาศิพรหมจรรย์ เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะหากข้าพระองค์ได้ปลูกฝังกุศลมูลแล้วไซ้ สรรพสัตว์ทั้งหลายก็ย่อมได้”

ปลุกฝังกุศลมูลด้วย หากข้าพระองค์ประพาศิพพรมจรรย์แล้วไซ้ สรรพสัตว์ทั้งหลายก็ย่อมได้ประพาศิพพรมจรรย์ด้วย เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะสรรพสัตว์ทั้งหลายคือลักษณะแห่งพรมจรรย์”

พ. “เธอได้เห็น ได้บรรลุ ตามคำที่กล่าวนี้ได้อย่างไร ” ม. “ข้าพระองค์มิได้เห็น ไม่ได้บรรลุ แลมิได้กล่าว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์มิเห็นความเป็นบุญชน มิเห็นความเป็นผู้ต้องศึกษา(เสขะ) มิเห็นความเป็นผู้ไม่ต้องศึกษา(อเสขะ) มิเห็นความมิใช่เสขะ ความมิใช่เสขะ เพราะไม่เห็นเป็นเหตุให้ไม่บรรลุถึง ”

爾時舍利弗白文殊師利：「汝見佛不？」文殊答舍利弗：「我尚不見聲聞人，何況我當見佛？何以故？不見諸法故，謂為菩薩。」

舍利弗白文殊師利：「汝今決定不見諸法耶？」文殊師利答舍利弗：「大德大比丘！汝止，不須復說。」

舍利弗白文殊師利：「謂為佛者，是誰語言？」文殊師利答舍利弗：「佛、非佛不可得，無有言者，無有說者。舍利弗！菩提者不可以言說，何況有佛可言可說？復次，大德舍利弗！汝說：『佛者是誰語言？』此語言，不合不散，不生不滅，不去不來，無有一法可與相應，無字無句。大德舍利弗！欲見佛者，當如是學。」

เวลานั้น พระสารีบุตรได้กล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “ท่านได้เห็นพระพุทธรูปอยู่ฤไม่?” พระมัญชุศรีตอบพระสารีบุตรว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นแม้ผู้เป็นสาวก และจะประสาใดที่ข้าพเจ้าจะเห็นพระพุทธรูปเล่า? เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะการไม่เห็นสรรพธรรมนั้นแล จึงเป็นโผฐิตัว”

พระสารีบุตรกล่าวว่า “บัดนี้ท่านไม่แลเห็นธรรมทั้งปวงแน่หรือ?” พระมัญชุศรีตอบว่า “พระคุณเจ้าผู้เป็นมหาภิณษ ท่านหยุดเถิด มิต้องกล่าวอีก ”

พระสารีบุตรกล่าวว่า “แล้วพระพุทธรูปที่ตรัสอยู่นี้คือผู้ใด?” พระมัญชุศรีตอบว่า “อันพระพุทธรูปหรือมิใช่พุทธรูปก็มิอาจเข้าถึง ไร้ซึ่งวาจา ไร้ซึ่งผู้กล่าว ตุก่อนท่านสารีบุตร ก็โผฐินั้นแลมิอาจกล่าวด้วยวาจาแล้วจะประสาใดกับการจะมีพระพุทธรูปที่กล่าววาจาอีกเล่า? ยังมีอีก พระคุณเจ้าสารีบุตร ท่านกล่าวว่า “พระพุทธรูปที่ตรัสอยู่นี้คือผู้ใด?” คำนี้ไม่รวมไม่แยก ไม่เกิดไม่ดับ ไม่ไปไม่มา ไร้ซึ่งธรรมแม้ประการเดียวที่เป็นโยคะสอดคล้องต้องกัน ปราศจากอักษร ปราศจากโวหาร พระคุณเจ้าสารีบุตร เมื่อปรารภได้พบพระพุทธรูป ก็ศึกษาอย่างนี้เถิด”

爾時舍利弗白佛言：「世尊！此文殊師利所說，新發意菩薩所不能解。」文殊師利答舍利弗：「如是，如是！大德舍利弗！菩提非可解。新發意者云何當解？」舍利弗白文殊師利：「諸佛如來不覺法界耶？」文殊師利答舍利弗：「諸佛尚不可得，云何有佛覺法界？舍利弗！法界尚不可得，云何法界為諸佛所覺？舍利弗！法界者即是菩提，菩提者即是法界。何以故？諸法無界故。大德舍利弗！法界、佛境界無有差別，無差別者即是無作，無作者即是無為，無為者即是無說，無說者即無所有。」

เวลานั้น พระสารีบุตรได้ทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! การกล่าวของพระมัญชุศรีนี้ โภธิสัตว์ผู้เกิดโภจิติยังไม่แนวจักไม่อาจเข้าใจ” พระมัญชุศรีตอบว่า “เป็นอย่างนั้นๆ พระคุณเจ้าสารีบุตร โภธิยังเข้าใจมิได้ แล้วผู้เกิดโภจิติยังไม่แนวจักศึกษาได้อย่างไรเล่า?” พระสารีบุตรว่า “พระพุทธตถาคตทั้งหลายมิได้ตรัสรู้ซึ่งธรรมธาตุ(ธรรมภาวะ) ฤๅหนอ?” พระมัญชุศรีตอบว่า “ความเป็นพระพุทธรูปทั้งหลายนั้นยังไม่อาจเข้าถึงได้ แล้วจะมีพระพุทธรูปผู้ตรัสรู้ธรรมธาตุได้อย่างไรกัน? ท่านสารีบุตร ความเป็นธรรมธาตุนั้นก็ยังไม่อาจเข้าถึง แล้วจะมีธรรมธาตุให้พระพุทธรูปทั้งหลายตรัสรู้ได้อย่างไร? ท่านสารีบุตร ธรรมธาตุนั้นแลคือโภธิ โภตินั้นแลคือธรรมธาตุ เหตุไฉนนั้นฤๅ? เหตุเพราะสรรพธรรมไร้ซึ่งธาตุ พระคุณเจ้าสารีบุตร ธรรมธาตุแลพุทธรูปยี่ไม่มีแตกต่างกัน ความไม่ต่างกันนั้นแลก็คือการปราศจากผู้กระทำ ความปราศจากผู้กระทำนั้นแลก็คือความไม่ปรุงแต่ง(อสังขตะ) ความไม่ปรุงแต่งนั้นแลก็คือการไม่มีการกล่าว การไม่มีการกล่าวนั้นแลก็คือความไม่ได้มีอยู่”

舍利弗白文殊師利：「一切法界及佛境界，悉無所有耶？」文殊師利答舍利弗：「無有，無不有。何以故？有及不有，一相無相，無一無二故。」舍利弗白文殊師利：「如是學者，當得菩提耶？」文殊師利答舍利弗：「如是學無所學，不生善道不墮惡趣，不得菩提不入涅槃。何以故？舍利弗！般若波羅蜜畢竟空故。畢竟空中無一無二無三無四，無有去來不可思議。大德舍利弗！若言我得菩提，是增上慢說。何以故？無得謂得故。如是增上慢人，不堪受人信施，有信人不應供養。」

พระสารีบุตรได้กล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “บรรดาธรรมธาตุแลพุทธรูปยี่ ล้วนไม่ได้มีอยู่ฤๅหนอ? พระมัญชุศรีตอบว่า “ไม่มีแลไม่ใช่ไม่มี เหตุไฉนนั้นฤๅ? เหตุเพราะความมีกับความไม่มี เอกลักษณะ อลักษณะ มิได้เป็นหนึ่ง มิได้เป็นสอง (ไม่ได้ต่างกัน)”

ส. “ผู้ศึกษาอย่างนี้ จะได้บรรลุโภธิหรือไม่หนอ?” ม. “อันการศึกษาอย่างนี้คือการไม่ได้ศึกษา มิได้ยังให้เกิดกุศลมรรค มิได้ยังให้ตกอบายภูมิ มิได้บรรลุโภธิ มิได้เข้าสู่นิพพาน เหตุไฉนนั้นฤๅ? ท่านสารีบุตร เหตุเพราะปัญญาปารมีเป็นศูนย์ตาอย่างที่สุด ก็ความเป็นศูนย์ตาอย่างที่สุด ก็ไร้ซึ่งความเป็นหนึ่ง สอง สาม สี่ ไร้ซึ่งการไปมา ไม่อาจนึกคิดเอาได้ พระคุณเจ้าสารีบุตร หากกล่าวว่า ตัวข้าพเจ้าได้บรรลุโภธิ ก็คือการ

กล่าวด้วยอัสมีมานะถือตนเป็นใหญ่ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะการไม่บรรลুক็คือการบรรลุ ผู้ที่มีอัสมีมานะถือตนเป็นใหญ่อย่างนี้ มีอาจารย์ที่บุคคลให้ด้วยศรัทธาได้ ผู้มีศรัทธามีควรถวายบูชา”

舍利弗白文殊師利：「汝何所依，作如是說？」文殊師利答舍利弗：「我無所依作如是說。何以故？般若波羅蜜與諸法等故。諸法無所依，以平等故。」舍利弗白文殊師利：「汝不以智慧除斷煩惱耶？」文殊師利答舍利弗：「汝是漏盡阿羅漢不？」舍利弗言：「不也。」文殊師利言：「我亦不以智慧除斷煩惱。」舍利弗言：「汝何所依，作如是說，不怖不畏？」文殊師利言：「我尚不可得，當有何我而生怖畏？」舍利弗言：「善哉，文殊師利！快說如是甚深般若波羅蜜。」

พระสารีบุตรได้กล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “ท่านอาศัยสิ่งใด ในการกล่าวอย่างนี้?” พระมัญชุศรีตอบว่า “ข้าพเจ้ามิได้อาศัยสิ่งใดในการกล่าวอย่างนี้ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะปัญญาปารมีกับสรรพธรรมนั้นเสมอกัน จะหาที่อาศัยตั้งอยู่ของธรรมมิได้ เหตุนี้จึงมีความเสมอกัน”

ส. “ท่านมิได้ใช้ปัญญาญาณกำจัดกิเลสให้ขาดสิ้นอาหนอ?” ม. “แล้วอย่างนั้น ท่านคืออรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้วหรือไม่เล่า?” ส. “หามิได้” ม. “ข้าพเจ้าก็มิได้ใช้ปัญญาญาณกำจัดกิเลสให้ขาดสิ้นเช่นกัน” ส. “ท่านอาศัยสิ่งใดในการกล่าวเช่นนั้นหนอ ถึงมิได้มีความตระหนกหวาดกลัว?” ม. “ความเป็นตัวข้าพเจ้ายังไม่อาจเข้าถึง แล้วจะมีตัวข้าพเจ้าให้เกิดความหวาดกลัวได้อย่างไรเล่า?” ส. “สาธุ ท่านมัญชุศรี โปรดกล่าวปัญญาปารมีอันคัมภีรภาพอย่างนี้โดยเร็วเถิด”

爾時佛告文殊師利言：「善男子！有菩薩摩訶薩，住菩提心求無上菩提不？」文殊師利白佛言：「世尊！無菩薩住菩提心求無上菩提。何以故？菩提心不可得，無上菩提亦不可得。五無間罪是菩提性，無有菩薩起無間心求無間罪果，云何有菩薩住菩提心求無上菩提？菩提者，是一切諸法。何以故？色、非色不可得故，乃至識、非識亦不可得。眼不可得乃至意不可得，色不可得乃至法不可得，眼界乃至法界亦不可得，生不可得乃至老死亦不可得，檀波羅蜜不可得乃至般若波羅蜜亦不可得，佛十力不可得乃至十八不共法亦不可得。菩提心、無上菩提皆不可得，不可得中無可得、不可得。是故，世尊！無菩薩住菩提心求無上菩提者。」

สมัยนั้นพระพุทธองค์รับสั่งกับพระมัญชุศรีว่า “ดูก่อนกุลบุตร มีโพธิสัตว์มหาสัตว์ ที่ตั้งอยู่ในโพธิจิตที่ปรารถนาอนุตรสัมโพธิหรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! มิได้มีโพธิสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในโพธิจิตแล้วปรารถนาอนุตรสัมโพธิเลยพระเจ้าข้า เหตุไฉนนั้นฤ? โพธิจิตนั้นไม่อาจเข้าถึง อนุตรสัมโพธิก็ไม่

อาจเข้าถึง อนันตริยาบาททั้งห้าก็คือโพธิภาวะ ทั้งไรซึ่งโพธิสัตว์ที่เกิดจิตแห่งอนันตริยะแล้วปรารถนาผลบาปแห่งอนันตริยะด้วย แล้วจะมีโพธิสัตว์ที่ตั้งอยู่ในโพธิจิตที่ปรารถนาอนุตรสัมโพธิได้อย่างไร? อันว่าโพธิ์นั้นก็คือสรรพธรรม เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะว่ารูป ความไม่ใช่รูปก็ไม่อาจเข้าถึงได้ จนถึงวิญญาณ ความไม่ใช่วิญญาณก็ไม่อาจเข้าถึง จักขุไม่อาจเข้าถึงจนถึงมโนก็ไม่อาจเข้าถึง รูปก็ไม่อาจเข้าถึงจนถึงธรรมก็ไม่อาจเข้าถึง จักขุธาตุจนถึงธรรมธาตุก็ไม่อาจเข้าถึง ขาคือความเกิดไม่อาจเข้าถึง จนถึงชรา มรณะก็ไม่อาจเข้าถึงได้ ทานปารมีไม่อาจเข้าถึง จนถึงปัญญาปารมีก็ไม่อาจเข้าถึง พุทธทศพลไม่อาจเข้าถึง จนถึงอาเวณิก พุทธธรรมทั้งสิบแปดก็ไม่อาจเข้าถึงได้ โพธิจิต อนุตรสัมโพธิล้วนไม่อาจเข้าถึงได้ ก็ความไม่อาจเข้าถึงสิ่งที่ไม่เข้าถึงไม่ได้ ก็ยังเข้าถึงไม่ได้ เหตุนี้แล ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! พระโพธิสัตว์ที่ตั้งอยู่ในโพธิจิต ที่ปรารถนาอนุตรสัมโพธิจึงไม่มี”

佛告文殊師利：「汝意謂如來是汝師不？」文殊師利白佛言：「我無有意謂佛是我師。何以故？世尊！我尚不可得，何況當有意謂佛是我師？」

佛告文殊師利：「汝於我有疑不？」文殊白佛言：「世尊！我尚無決定，何況當有疑？何以故？先定後疑故。」

佛告文殊：「汝不定言如來生耶？」文殊白佛：「如來若生，法界亦應生。何以故？法界、如來，一相無二相，二相不可得故。」

มีพระพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “มติของเธอว่าพระตถาคตเป็นครูของเธอหรือไม่” พระมัญชุศรีตอบทูลถวายว่า “ข้าพระองค์ ไรซึ่งมติว่าพระพุทธรูปเป็นครูของข้าพระองค์ เหตุไฉนนั้นฤ? ตัวข้าพระองค์เองนั้นยังหาเข้าถึงมิได้ แล้วจะมีมติว่าพระพุทธรูปเป็นครูได้อย่างไร?”

พ. “เธอสงสัยในเราหรือไม่?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์เองยังหาความแน่นอนมิได้ แล้วจะประสาใดกับการมีความสงสัยเล่า? เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะมีความแน่นอนอยู่ก่อน ภายหลังจึงเคลือบแคลง”

พ. “เธอก้าวโดยไม่แน่ใจ ว่าพระตถาคตได้อุบัติขึ้นหรือกระไร?” ม. “หากพระตถาคตทรงอุบัติขึ้น ธรรมธาตุก็พึงอุบัติขึ้นเช่นกัน เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะธรรมธาตุก็ดี พระตถาคตก็ดี เป็นเอกลักษณ์ มีเป็นทวิลักษณ์ เหตุเพราะไม่อาจเข้าถึงซึ่งความเป็นสอง”

「文殊師利！汝信諸佛如來入涅槃不？」文殊言：「一切諸佛即涅槃相，涅槃相者無入無不入。」

佛告文殊師利：「汝言諸佛有流轉不？」文殊白佛言：「世尊！不流轉尚不可得，何況流轉當可得？」

พ. “ดูก่อนมัญชุสรี เธอเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเข้านิพพานหรือไม่?” ม. “พระพุทธเจ้าก็คือนิพพานลักษณะ (ลักษณะแห่งความดับสนิทกิเลสไม่กำเริบอีก เย็นเพราะไม่ร้อนเพราะกิเลสทั้งปวง) อันนิพพานลักษณะนั้นก็ได้มีการเข้า และมีได้มีการไม่เข้า”

พ. “เธอรว่าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีการย้อนกลับหรือไม่” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! การไม่ย้อนกลับนั้นก็ยังไม่อาจเข้าถึง แล้วจักประสาใดกับการจะเข้าถึงการย้อนกลับได้เล่า?”

佛告文殊師利：「如來無心，唯如來前可說此言，或漏盡阿羅漢及不退菩薩前可說此言。若餘人聞此語，則不生信，當驚疑。何以故？此甚深般若波羅蜜難信難解故。」

文殊白佛言：「世尊！復何等人能信此甚深法？」佛告文殊師利：「一切凡夫能信此法。何以故？如來無心，一切凡夫亦無心故。」

文殊師利白佛言：「世尊！何故作如是說法？新發意菩薩及阿羅漢咸皆有疑，願聞解說。」

พ. “พระตถาคตไร้จิต” จะกล่าวคำนี้ก็แต่เฉพาะเบื้องหน้าพระตถาคต หรือพระอรหันต์ผู้สิ้นอาสวะกับพระโพธิสัตว์ผู้ไม่ย้อนกลับเท่านั้น หากบุคคลอื่นๆ ได้ยินคำนี้แล้วย่อมไม่เชื่อถือ จะตระหนกหวั่นใจและสงสัย เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะปัญญาปารมีอันลึกซึ้งคัมภีรภาพนี้ ศรัทธาได้โดยยาก เข้าใจได้โดยยาก”

ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! แล้วยังมีผู้ใดที่สามารถน้อมใจเชื่อธรรมที่แยบคายนี้เล่า พระเจ้าข้า?”
พ. “บุุคคลทั้งปวงก็สามารถศรัทธาต่อธรรมนี้ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะตถาคตไร้จิต บุุคคลทั้งหลายก็ไร้จิตเช่นกัน”

ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! เหตุใดฤทหนอจึงทรงแสดงธรรมเช่นนี้? โพธิสัตว์ผู้เกิดโพธิจิตยังไม่แน่วและอรหันตสาวกล้วนจะมีความสงสัย ขอพระองค์โปรดประทานอธิบายด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

佛告文殊：「如、實相、法性、法住、法位、實際中，有佛有凡夫差別不？」文殊白佛言：「不也，世尊！」佛告文殊：「若無差別，何故生疑？」

文殊白佛言：「世尊！無差別中，有佛有凡夫不？」佛言：「有！何以故？佛與凡夫，無二無差別，一相無相故。」

佛告文殊：「汝信如來於一切眾生中最勝不？」文殊白佛言：「世尊！我信如來於一切眾生中最勝。世尊！若我信如來於一切眾生中最勝，則如來成不最勝。」

佛告文殊：「汝信如來成就一切不可思議法不？」文殊師利白佛言：「世尊！我信如來成就一切不可思議法。世尊！我若信如來成就一切不可思議法，如來則成可思議。」

มีพระพุทธานุภาพกับพระมัญชุศรีว่า “ความเป็นอย่างนั้น(ตถตา) ลักษณะที่จริงแท้ สภาวะแห่งธรรมที่ตั้งแห่งธรรม ฐานะแห่งธรรม ในความจริงแล้ว มีความแตกต่างของพุทธะและบุุชชนหรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลตอบว่า “หาไม่ได้ พระเจ้าข้า” ตรัสว่า “หากไม่มีความแตกต่าง แล้วเหตุใดจึงเกิดความสงสัย?”

ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ในความไม่แตกต่าง มีพุทธะ มีบุุชชนหรือไม่เล่า พระเจ้าข้า?” พ. “มีอยู่ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะพุทธะแลบุุชชน มิเป็นสอง มิแตกต่าง เป็นลักษณะเดียว แลไร้ซึ่งลักษณะ”

พ. “เธอเชื่อว่าตถาคตประเสริฐสุดในหมู่สรรพสัตว์ทั้งปวงหรือไม่?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตประเสริฐสุดในหมู่สรรพสัตว์ทั้งปวง ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตประเสริฐสุดในหมู่สรรพสัตว์ทั้งปวงแล้วไซ้ พระตถาคตย่อมไม่ได้ประเสริฐสุด”

พ. “เธอเชื่อว่าตถาคตสำเร็จจินไตยธรรมทั้งปวงหรือไม่?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตสำเร็จจินไตยธรรมทั้งปวง ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตสำเร็จจินไตยธรรมทั้งปวงแล้วไซ้ พระตถาคตย่อมเป็นผู้ที่สามารถคาดเดาได้ (ไม่เป็นจินไตย)”

佛告文殊師利：「汝信一切聲聞是如來所教化不？」「世尊！我信一切聲聞是如來所教化。世尊！我若信一切聲聞是如來所教化，則法界成可教化。」

佛告文殊師利：「汝信如來是無上福田不？」「世尊！我信如來是無上福田。世尊！我若信如來是無上福田！如來則非福田。」

佛告文殊師利：「汝何所依作如是答我？」文殊白佛言：「世尊！我無所依作如是答。世尊！無所依中，無勝無不勝，無可思議無不可思議，無教化無不教化，無福田無非福田。」

มีพระพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “เธอเชื่อว่าพระสาวกทั้งหลายได้รับการสั่งสอนจากตถาคตหรือไม่?” พระมัญชุศรีทูลตอบว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์เชื่อว่าพระสาวกทั้งหลายได้รับการสั่งสอนจากตถาคต พระผู้มีพระภาค! หากข้าพระองค์เชื่อว่าพระสาวกทั้งหลายได้รับการสั่งสอนจากตถาคตแล้วไซ้ ธรรมชาติก็ย่อมได้รับการสั่งสอนด้วย”

พ. “เธอเชื่อว่าตถาคตเป็นบุญเกษตรที่ไม่มีสิ่งใดสูงไปกว่าหรือไม่?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตเป็นบุญเกษตรที่ไม่มีสิ่งใดสูงไปกว่า พระผู้มีพระภาค! หากข้าพระองค์เชื่อว่าพระตถาคตเป็นบุญเกษตรที่ไม่มีสิ่งใดสูงไปกว่าแล้วไซ้ พระตถาคตเจ้าย่อมมิใช่บุญเกษตร”

พ. “เธออาศัยสิ่งใดจึงตอบเราอย่างนี้?” ม. “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์มิได้อาศัยสิ่งใดในการตอบพระองค์อย่างนี้ พระผู้มีพระภาค! ก็ในความที่ไม่ได้อาศัยสิ่งใด จึงไม่ใช่ความประเสริฐ หรือไม่ใช่ความไม่ประเสริฐ ไม่ใช่การคาดคิดได้ หรือไม่ใช่การคาดคิดไม่ได้ ไร้ซึ่งการสั่งสอน ไร้ซึ่งการไม่สั่งสอน มิได้เป็นบุญเกษตร มิได้เป็นทั้งความไม่ใช่บุญเกษตรด้วย”

是時以佛神力，地六種震動。一萬六千比丘眾，以無可取心得解脫；七百比丘尼眾、三千優婆塞、四萬優婆夷眾，遠塵離垢得法眼淨；六萬億那由他諸天，遠塵離垢得法眼淨。

是時長老阿難即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬白佛言：「世尊！何因何緣此地大動？」爾時佛告阿難：「此說般若波羅蜜。往古諸佛皆於此處說此法，以是因緣故此地震動。」

爾時長老舍利弗白佛言：「世尊！此文殊師利所說不可思議。」

爾時世尊告文殊師利：「如舍利弗所說，此文殊師利所說不可思議。」

爾時文殊師利白佛言：「世尊！若不可思議則不可說，若可說則可思議。不可思議者無所有。彼一切聲亦不可思議，不可思議者無聲。」

เวลานั้น ด้วยพระพุทธานุภาพบันดาลให้พื้นปฐพีสั่นไหวหกลักษณะ บรรดาภิกษุจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันรูป ด้วยความที่ไม่ยึดถือซึ่งสิ่งใดๆ จิตจึงบรรลुถึงความหลุดพ้น บรรดาภิกษุณีจำนวนเจ็ดร้อยรูป อุบาสกจำนวนสามพัน อุบาสิกาจำนวนสี่หมื่น ก็ได้ไกลจากธุลีคือกิเลส ได้ห่างจากมลทินแล้วบรรลुถึงธรรมจักขุที่

บริสุทธิ หมู่เทวนิกรจำนวนนับได้หกหมื่นโกฏิญัตตะ ก็ได้ไกลจากรัฐคือกิเลส ได้ห่างจากมลทินแล้วบรรลุถึงธรรมจักขุที่บริสุทธิ

บัดนั้น ท่านอาวุโสอาณนท ได้ลุกขึ้นจากอาสนะ ลดผ้าอุตราสงค์ที่ปาขาวาลงแล้วคุกเข่าด้านขวาจรดแผ่นดิน พนมกรด้วยความเคารพแล้วกราบทูลพระพุทธบรมศาสดาว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ด้วยเหตุใดด้วยปัจจัยใดปฐพีนี้ จึงลั่นสะเทือนมากยิ่งขนาดนี้ พระเจ้าข้า?” เมื่อนั้นมีพระพุทธดำรัสตอบว่า “ก็การกล่าวปัญญาปารมีนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตบรรพกาลที่เนิ่นนานมาแล้ว ก็ล้วนได้แสดงธรรมนี้ยังสถานที่แห่งนี้ เพราะเหตุปัจจัยอย่างนี้แลแผ่นดินจึงลั่นสะเทือน”

สมัยนั้น ท่านอาวุโสสารีบุตร ได้ทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! พระมัญชุศรีนี้ได้กล่าวสิ่งที่ป็นอจินไตย(สิ่งที่ไม้อาจคาดคิดเอาได้)”

แล้วทรงมีพุทธดำรัสกับพระมัญชุศรีว่า “เป็นดังที่สารีบุตรกล่าวแล้ว พระมัญชุศรีนี้ได้กล่าวสิ่งที่ป็นอจินไตย”

พระมัญชุศรีทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากป็นอจินไตยก็ย่อมจักกล่าวแสดงมิได้ หากยังกล่าวแสดงได้ก็เป็นสิ่งที่สามารถคาดคิดเอาได้ (ไม่ป็นอจินไตย) ความเป็นอจินไตยนั้นก็ไม่ได้มีอยู่ บรรดาสำเนียงเสียงทั้งปวงนั้นก็เป็นอจินไตย แลความเป็นอจินไตยก็ไร้ซึ่งสำเนียงเสียงใดๆ”

佛言：「汝入不思議三昧耶？」文殊師利言：「不也，世尊！我即不思議，不見有心能思議者，云何而言入不思議三昧？我初發心欲入是定，而今思惟，實無心相而入三昧。如人學射，久習則巧。後雖無心，以久習故，箭發皆中。我亦如是。初學不思議三昧，繫心一緣。若久習成就，更無心想，恒與定合。」

舍利弗語文殊師利言：「更有勝妙寂滅定不？」文殊師利言：「若有不思議定者，汝可問言：『更有寂滅定不？』如我意解，不可思議定尚不可得，云何問我寂滅定乎？」

舍利弗言：「不思議定不可得耶？」文殊師利言：「思議定者是可得相，不可思議定者不可得相。一切眾生實成就不可思議定。何以故？一切心相即非心故，是名不思議定。是故一切眾生相及不思議三昧相，等無分別。」

มีพุทธดำรัสว่า “เธอได้เข้าสู่อจินไตยสมาธิหรือ?” พระมัญชุศรีทูลว่า “หามิได้พระเจ้าข้า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์ก็เป็นอจินไตย มิได้เห็นว่ามิจิตที่จะคาดคิดเอาได้อยู่ แล้วจะกล่าวว่าได้เข้าสู่อจินไตยสมาธิได้อย่างไร? นับแต่ข้าพระองค์เริ่มเกิดโพธิจิตมาก็ปรารถนาเข้าสู่สมาธิอย่างนี้ ทำให้บัดนี้คิดได้

ว่า ที่แท้แล้วนั้นไร้ซึ่งลักษณะของจิตแล้วจึงได้เข้าสู่สมาธิ อุปมาบุคคลที่ศึกษาการยิงศร เมื่อฝึกฝนมานานจึงย่อมสามารถฉันทได้ เพราะอาศัยเหตุที่ได้ฝึกฝนมานาน จึงแผ่สมาธิได้ตามหมายฉันทนั้น ข้าพระองค์ก็อย่างนี้ ที่นับแต่เริ่มศึกษาอจินไตยสมาธิมาก็มีจิตพันผูกกับปัจจัยหนึ่งนี้ หากได้ศึกษามานานแล้วสำเร็จแล้ว ก็จะมีซึ่งสัญญาแห่งจิต ตั้มนั้นพร้อมอยู่เป็นนิตย์”

พระสารีบุตรกล่าวกะพระมัญชุศรีว่า “แล้วยังมีสิ่งใดที่วิเศษอัศจรรย์ไปกว่านิโรธสมาธิ (สมาธิที่ดับสนิทโดยรอบ)อีกหรือไม่หนอ?” พระมัญชุศรีตอบว่า “ถ้าหากมีอจินไตยสมาธิอยู่แล้ว ท่านพึงถามว่า “แล้วยังมีนิโรธสมาธิอีกหรือไม่?” ตามความเข้าใจของข้าพเจ้านั้น ความเป็นอจินไตยสมาธิมีอาจเข้าถึงได้ แล้วจะถามถามข้าพเจ้าถึงนิโรธสมาธิได้อย่างไรเล่า?”

พระสารีบุตรกล่าวว่า “อจินไตยสมาธิมีอาจเข้าถึงได้ฤๅหนอ?” พระมัญชุศรีตอบว่า “จิตตสมาธิ(คือสมาธิที่คาดคิดเอาได้ ตรงข้ามกับ อจินไตยสมาธิ) มีลักษณะให้เข้าถึงได้ แต่ อจินไตยสมาธินั้นไร้ซึ่งลักษณะให้เข้าถึง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่แท้ก็ได้สำเร็จอจินไตยสมาธิมาแล้ว เหตุไฉนนั้นฤๅ? เหตุเพราะจิตลักษณะทั้งปวงนั้นหาใช้จิตไม่ จึงได้ชื่อว่าอจินไตยสมาธิ เหตุนี้แลสรรพสัตว์ลักษณะ กับ อจินไตยสมาธิลักษณะ จึงเหมือนกันมิแตกต่าง”

佛讚文殊師利言：「善哉，善哉！汝於諸佛，久殖善根淨修梵行，乃能演說甚深三昧。汝今安住如是般若波羅蜜中。」

文殊師利言：「若我住般若波羅蜜中能作是說，即是有想，便住我想。若住有想、我想中者，般若波羅蜜便有處所。般若波羅蜜若住於無，亦是我想亦名處所。離此二處，住無所住，如諸佛住，安處寂滅非思議境界。如是不思議，名般若波羅蜜住處。般若波羅蜜處，一切法無相，一切法無作。般若波羅蜜即不思議，不思議即法界，法界即無相，無相即不思議，不思議即般若波羅蜜。般若波羅蜜、法界，無二無別。無二無別即法界，法界即無相，無相即般若波羅蜜界。般若波羅蜜界即不思議界，不思議界即無生無滅界，無生無滅界即不思議界。」

พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระมัญชุศรีว่า “สาธุๆ เธอได้ปลูกฝังกุศลมูลและประพฤติพรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์ต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายมานานแล้ว จึงสามารถกล่าวแสดงสมาธิที่คัมภีร์ภาพได้ บัดนี้เธอยังตั้งอยู่ในปัญญาปารมียังนี้”

พระมัญชุศรีทูลว่า “หากข้าพระองค์ได้ตั้งอยู่ในปัญญาปารมียังนี้จะกล่าวได้อย่างไรว่า เป็น ภาวสัญญา (ความจำได้หมายรู้ในการเกิด,การมี,ภาพ) ทำให้ยังตั้งอยู่ใน อัตตสัญญา (ความจำได้หมายรู้ในตัวตน) หาก

ตั้งอยู่ในภวสัญญาและอดีตสัญญาแล้วไซ้ ปัญญาปารมีก็ยังมีสถานที่ให้ตั้งอยู่ ก็ปัญญาปารมีหากได้ตั้งอยู่ในความไม่มีด้วยแล้ว ก็คือการได้ตั้งอยู่ในอดีตสัญญาด้วย จะได้ชื่อว่า **อายตนะ**⁸ แต่เมื่อไกลจากสองสิ่งนี้ (คือ ภวสัญญาและอดีตสัญญา) จึงจะดำรงอยู่ในการไม่ได้ตั้งอยู่ ดุจที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตั้งอยู่ในความดับสนิท อันหาใช้วิสัยของความเป็นกาค (จินตะ) ไม่ ความอจินไตยอย่างนี้จึงชื่อว่า ที่ตั้งแห่งปัญญาปารมี อันปัญญาปารมีก็คือธรรมทั้งปวงที่ไร้ลักษณะ ธรรมทั้งปวงที่ไร้ซึ่งผู้กระทำ ปัญญาปารมีก็คืออจินไตย อจินไตยก็คือธรรมาตุ ธรรมาตุก็คือ **อนิมิต**⁹ อนิมิตก็คืออจินไตย อจินไตยก็คือปัญญาปารมีธรรมาตุ ปัญญาปารมีธรรมาตุก็คืออจินไตยธรรมาตุ อจินไตยธรรมาตุก็คือธรรมาตุแห่งการไม่เกิดไม่ดับ ก็ธรรมาตุแห่งการไม่เกิดไม่ดับก็คืออจินไตยธรรมาตุ นั่นแหละ”

文殊師利言：「如來界及我界即不二相。如是修般若波羅蜜者，則不求菩提。何以故？菩提相離即般若波羅蜜故。世尊！若知我相而不可著，無知無著是佛所知。不可思議無知無著，即佛所知。何以故？知體本性無所有相，云何能轉法界？若知本性無體無著者，即名無物。若無有物，是無處所、無依無住，無依無住即無生無滅，無生無滅即是有為功德。若如是知則無心想，無心想者，云何當知有為、無為功德？無知即不思議，不思議者是佛所知，亦無取無不取，不見三世去來等相，不取生滅及諸起作，亦不斷不常，如是知者，是名正智不思議智。如虛空無此無彼，不可比類。無好惡，無等等，無相無貌。」

พระมัญชุศรีทูลว่า “ตถาคตธาตุและอดีตธาตุ (คือธาตุของตนเอง หมายถึงพระมัญชุศรี) ก็ไร้ **ทวิลักษณะ**¹⁰ อันผู้ประพจน์ปัญญาปารมีอย่างนี้ย่อมมิได้ปรารภนาโผติ เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะได้ไกลจากโผติ จึงเป็นปัญญาปารมี ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากรู้ว่าอดีตลักษณะนั้นก็ไม้อาจยึดมั่น การไม่ได้รู้และการไม่ยึดมั่นพันผูกอย่างนั้นแลคือการรู้ของพระพุทธะ ก็อจินไตยนั้นแลมิอาจล่วงรู้ได้ มิอาจยึดมั่นพันผูกจึงจะเป็นการรู้ของพระพุทธะ เหตุไฉนนั้นฤ? การรู้ว่าสังขารภาวะแต่เดิมมิได้มีลักษณะ แล้วจะเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมาตุได้อย่างไรเล่า?” หากรู้ว่าภาวะแต่เดิมไร้ซึ่งสังขาร ไร้ซึ่งการยึดมั่นพันผูกก็จะได้ชื่อว่าปราศจากซึ่งสิ่งใดๆ หากไม่มีสิ่งใดๆ ก็คือการไร้สถานที่ตั้งอยู่ ไร้ที่อาศัย ไร้ที่ตั้ง ก็การปราศจากที่อาศัยและที่ตั้งอยู่ก็คือการไม่

⁸ **อายตนะ** (อ่านว่า อายะตะนะ) แปลว่า ที่เชื่อมต่อ, เครื่องติดต่อ หมายถึงสิ่งที่เป็นสื่อสำหรับติดต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น แบ่งเป็น 2 อย่างคือ **อายตนะภายใน** หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน บ้างเรียกว่า อินทรีย์ 6 มี 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นที่เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก **อายตนะภายนอก** หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่นอกตัวคน บ้างเรียกว่า อารมณ์ 6 มี 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้งหมดนี้เป็นคู่กับอายตนะภายใน เช่น รูปคู่กับตา หูคู่กับเสียง เป็นต้น **อายตนะภายนอก**นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อารมณ์ เมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า สัมผัส รู้ว่ามีารเห็น เรียกว่าวิญญาน เกิดความรู้สึกขึ้นเมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า เวทนา

⁹ **อนิมิต** คือ การไม่มีเครื่องหมายหรือลักษณะของนามรูปให้จดจำ หรือกำหนดให้ยึดถืออีกต่อไป เพราะพิจารณาเห็นแจ้งทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้, คือ หลุดพ้นด้วยเห็นอนิจจังแล้วถอนนิमितเสียได้

¹⁰ **ทวิลักษณะ, ทวิภาวะ** คือ ความเป็นสองลักษณะ, สิ่งที่เป็นคู่เปรียบ, สังขตะ

เกิดไม่ดับ การไม่เกิดไม่ดับก็คือกุศลของสังขตะ(คือกุศลที่ยังมีการปรุงแต่งอยู่) หากรู้อย่างนี้ย่อมปราศจากสัญญาแห่งจิต (คือจิตไม่ทำหน้าที่จำได้หมายรู้เพื่อปรุงแต่งอีกต่อไป) เมื่อปราศจากสัญญาแห่งจิตแล้วจะรู้จักกุศลแห่งสังขตะและอสังขตะได้อย่างไรเล่า? การไม่อาจรู้ได้นั้นแลคืออจินไตย อจินไตยคือสิ่งที่พระพุทธรู้ทั้งไม่อาจยึดมั่นและไม่อาจไม่ยึดมั่น มิเห็นว่าการทั้งสาม(อดีต ปัจจุบัน อนาคต)มีลักษณะแห่งการไปและการมา ไม่ยึดมั่นในการเกิดดับและการก่อเกิดใดๆทั้งปวง อีกไม่ขาดสิ้นไม่เป็นนิรันดร์ อันผู้ที่รู้อย่างนี้ จะชื่อว่า**สัมมาปัญญา อจินไตยปัญญา** อุปมาอากาศที่มีไชนี้แลมิไชนั้น มีอาจนำมาเปรียบกับสิ่งใด ปราศจากความดีเลว ไร้ซึ่งสิ่งใดมาเสมอ แลไร้ซึ่งลักษณะไร้ซึ่งรูปร่าง”

佛告文殊師利：「若如是知，名不退智。」

文殊師利言：「無作智名不退智。猶如金鋌，先加撻打方知好惡，若不治打無能知者。不退智相亦復如是，要行境界，不念不著，無起無作，具足不動，不生不滅，爾乃顯現。」

爾時佛告文殊師利言：「諸如來自說已智，誰當能信？」文殊言：「如是智者，非涅槃法，非生死法，是寂滅行。不斷貪欲、瞋恚、愚癡，亦非不斷。何以故？無盡無滅，不離生死亦非不離，不離修道非不修道。作是解者名為正信。」

佛告文殊師利言：「善哉，善哉！如汝所說，深解斯義。」

มีพุทธบรรหารกับพระมัญชุศรีว่า “หากรู้อย่างนี้ จึงได้ชื่อว่า **ปัญญาที่ไม่เสื่อมถอย**”

พระมัญชุศรีทูลว่า “ปัญญาที่ไร้ซึ่งผู้กระทำจึงจะได้ชื่อว่า ปัญญาที่ไม่เสื่อมถอย อุปมาแห่งทองคำที่ต้องทุบก่อนจึงจะรู้ว่าดีเลวอย่างไร หากไม่ทุบก็มีอาจทราบได้ฉับใด ลักษณะของปัญญาที่ไม่เสื่อมถอยก็ฉับนั้น เมื่อจักประพจน์ในวิสัยนี้ มิต้องระลึก มิต้องยึดมั่นพันผูก มิต้องให้เกิดขึ้น มิต้องกระทำ มิเคลื่อนไหวโดยสมบุรณ์ มิเกิด มิดับ แล้วจึงจักปรากฏขึ้นมาได้”

ครั้งนั้นพระพุทธองค์รับสั่งกับพระมัญชุศรีว่า “พระตถาคตทั้งหลายเมื่อกล่าวปัญญาของตนด้วยตนเอง แล้วผู้ใดเล่าจะสามารถน้อมใจเชื่อได้?”

ม. “ก็ปัญญาอย่างนี้แลที่มีไชนิพพานธรรม มิใช่สังสารวัฏธรรม เป็นนิโรธจริยา มิได้ตัดสิ้นจากความจริง โกรธ หลง แลทั้งมิใช่การไม่ตัดสิ้นด้วย เหตุไฉนฉับนั้นฤ? เพราะไม่สิ้นสุด ไม่ดับ ไม่ไกลจากสังสารวัฏ แลทั้งมิใช่ไม่ไกล(จากสังสารวัฏ) ไม่ไกลจากการประพจน์ธรรม แลทั้งมิใช่การไม่ประพจน์ธรรม ผู้ที่เข้าใจอย่างนี้ จึงชื่อว่า **สัมมาศรัทธา**”

พ. “สาธุๆ เป็นตามที่เธอกล่าวเป็นอรรถะที่คัมภีรภาพย้งนัก”

爾時長老摩訶迦葉白佛言：「世尊！未來世誰能信此深法？誰樂聽此法？」

佛告迦葉：「即今日四眾，比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，於未來世能信此法，聞說此深般若波羅蜜，當知此法，當求此法。迦葉！譬如長者或長者子，已失一大寶珠，價直億萬兩金，大生憂惱。今更還得，生大歡喜，憂惱悉滅。如是，迦葉！比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，於未來世，聞此最深般若波羅蜜經，與般若相應，聞已生喜，心得安樂，無復憂惱，亦復如是。當作是言：『我等今日得見如來，供養如來。所以者何？以得聞此甚深微妙六波羅蜜故。』」

สมัยนั้นท่านอาวุโสมหากัสสปะ พูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ในอนาคตจะมีผู้สามารถน้อมใจเชื่อในธรรมที่ลึกซึ้งนี้หรือไม่ ผู้ใดจะยินดีในการได้สัจธรรมนี้พระเจ้าข้า?”

พ. “ก็ในวันนี้มีบริษัททั้งสิ้น คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในอนาคตผู้ที่สามารถน้อมใจเชื่อต่อธรรมนี้ได้ยินการกล่าวแสดงปัญญาปารมีอันลึกซึ้งนี้ แล้วรู้ว่าอันธรรมนี้แหละ แล้วปรารถนาในธรรมนี้ ดูก่อนกัสสปะ! อุปมาคหบดีหรือบุตรของคหบดี ที่ได้สูญเสียแก้วมหารัตนนะไปดวงหนึ่ง อันมีค่าเสมอด้วยทองคำหมื่นโกฏิซัง เกิดความทุกข์โศกอย่างใหญ่หลวง มาบัดนี้ได้กลับคืนมาอีกก็เกิดปิติโสมนัสอย่างใหญ่หลวง ความทุกข์โศกล้วนสิ้นไป เป็นอย่างนี้แล กัสสปะ! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในอนาคต ที่ได้ยินปัญญาปารมีตามสูตรที่คัมภีรภาพลึกล้ำเป็นที่สุดนี้ พร้อมกับเกิดปัญญา เมื่อได้ยินแล้วก็เกิดโสมนัส จิตบรรลู่ถึงความผาสุก มิเกิดความทุกข์โศกขึ้นอีก แล้วยังจะมีนสการอย่างนี้อีกว่า “บัดนี้พวกเราได้พบพระตถาคตแล้ว ได้สักการะพระตถาคตแล้ว เพราะเหตุใดนั่นฤ? ก็เพราะว่าได้สัจปารมีทั้งหกที่สุขุมคัมภีรภาพประเสริฐยิ่งอย่างนี้”

「迦葉！譬如三十三天見波利質多羅樹初生皞時，作如是念：『此皞不久必當開敷。』如是，迦葉！比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，聞此般若波羅蜜經，心生歡喜，亦復如是。我於來世必得此法。迦葉！此深般若波羅蜜，如來滅後，當住不滅，處處流行。迦葉！以佛力故，未來世中，若善男子、善女人，當得此深般若波羅蜜。」

「迦葉！如摩尼珠師見摩尼寶心生歡喜，不假思量即知真偽。何以故？以串見故。如是，迦葉！若人聞此般若波羅蜜相應法，聞已歡喜，生信樂心，當知此人先世已聞此般若波羅蜜，從久遠劫來已曾供養諸佛。」

迦葉白佛言：「世尊！此善男子、善女人，今聞此法，於未來世轉復信解。」佛告摩訶迦葉：「如是，如是！如汝所說。」

พ. “ดูก่อนกัณฐกะ! อุปมาตริยตริยส์เทพที่ได้เห็นต้นปาริฉัตรเริ่มผุดขึ้น จักมีมนสิการว่า “หน่อนี้ไม่นานจักผลิดอกแน่นอน” ฉนั้นใด กัณฐกะ! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่ได้ฟังปัญญาปารมีธรรมนี้ จิตจึงโลมณัสได้ฉนั้นนั้น ตถาคตจะยังให้(สรรพสัตว์)ในอนาคตได้ฟังธรรมนี้อย่างแน่นอน ดูก่อนกัณฐกะ! ปัญญาปารมีที่คัมภีรภาพนี้ เมื่อตถาคตนิพพานแล้ว พึงยังให้คงอยู่มีสืบไป ให้แพร่หลายไปในสถานที่ทั้งปวง กัณฐกะ! เหตุเพราะพุทธานุภาพจะยังให้ กุลบุตร กุลธิดาในอนาคตได้รับฟังปัญญาปารมีอันลึกซึ้งนี้”

“ดูก่อนกัณฐกะ! อุปมาผู้เป็นมณียาจารย์ เมื่อได้พบรัตนมณีแล้วดวงจิตก็โลมณัสยินดี แม้ยังมิได้พิจารณาก็รู้ได้ว่าเป็นของแท้หรือปลอม เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะได้ชั่งวัดเอาแล้ว เป็นเช่นนั้นแหละ กัณฐกะ! หากบุคคลผู้ได้สดับปัญญาปารมีตาธรรมนี้ เมื่อได้สดับแล้วก็โลมณัสยินดี เกิดจิตเลื่อมใสเป็นสุขเกษม พึงทราบเถิดว่าบุคคลนี้เมื่ออดีตได้เคยสดับปัญญาปารมีตาธรรมนี้มาแล้ว เป็นเวลายาวนานหลายกัลป์ที่ล่วงมาแล้วเคยได้บูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

พระกัณฐกะทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! กุลบุตร กุลธิดาเหล่านี้ ผู้ที่ได้สดับอยู่ในบัดนี้ ในกาลเบื้องหน้าก็จะยิ่งทวีความเลื่อมใส”

มีพุทธดำรัสว่า “เป็นอย่างนั้นๆ ดังที่เธอกล่าว”

爾時文殊師利白佛言：「世尊！此法無行無相，說此法者亦無行無相。云何世尊說有行相？」

佛告文殊師利：「我本行菩薩道時，修諸善根，欲住阿惟越致地，當學般若波羅蜜。欲成阿耨多羅三藐三菩提，當學般若波羅蜜。若善男子、善女人，欲解一切法相，欲知一切眾生心界皆悉同等，當學般若波羅蜜。」

สมัยนั้น พระมัญชุศรีได้ทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! อันธรรมนี้ปราศจากการเป็นไป ทั้งไรซึ่งลักษณะ แล้วพระองค์ตรัสว่ามีลักษณะแห่งการเป็นไปได้อย่างไรเล่าพระเจ้าข้า?”

มีพระพุทธดำรัสกะพระมัญชุศรีว่า “เมื่อกาลก่อนที่ตถาคตประพาศโพธิสัตว์จรียา ได้บำเพ็ญกุศลมูลทั้งปวง เพื่อหมายตั้งอยู่ในภูมิแห่ง เอกชาติปฏิพัทธ์¹¹ จึงศึกษาปัญญาปารมี เพื่อปรารถนาสำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิจึงศึกษาปัญญาปารมี หากกุลบุตร กุลธิดาปรารถนาเข้าใจธรรมลักษณะทั้งปวง ปรารถนาล่วงรู้จิตธาตุของสรรพสัตว์ทั้งหลายว่าล้วนเหมือนกัน ต้องศึกษาปัญญาปารมี”

文殊師利！欲學一切佛法具足無礙，當學般若波羅蜜。欲學一切佛成阿耨多羅三藐三菩提時相好威儀無量法式，當學般若波羅蜜。欲知一切佛不成阿耨多羅三藐三菩提一切法式及諸威儀，當學般若波羅蜜。何以故？是空法中不見諸佛菩提等故。若善男子、善女人，欲知如是等相無疑惑者，當學般若波羅蜜。何以故？般若波羅蜜不見諸法若生若滅、若垢若淨。是故善男子、善女人，應作如是學般若波羅蜜。欲知一切法無過去、未來、現在等相，當學般若波羅蜜。何以故？法界性相無去、來、現在故。欲知一切法同入法界心無罣礙，當學般若波羅蜜。欲得三轉十二行法輪，亦自證知而不取著，當學般若波羅蜜。欲得慈心遍覆一切眾生而無限齊，亦不作念有眾生相，當學般若波羅蜜。欲得於一切眾生不起爭論，亦復不取無爭論相，當學般若波羅蜜。欲知是處非處、十力、無畏，住佛智慧，得無礙辯，當學般若波羅蜜。」

“ดูก่อนมัญชุศรี ! เมื่อปรารถนาศึกษาพุทธธรรมทั้งปวงด้วยความสมบูรณ์ไม่ติดขัด ฟังต้องศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถนาศึกษามงคลลักษณะ อริยาบถและวิธีต่างๆไม่มีประมาณที่ยังให้พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิฟังศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถนาล่วงรู้วิธีและอริยาบถทั้งปวงที่ยังให้พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิฟังศึกษาปัญญาปารมี เพราะเหตุใดนั่นฤ? ก็เพราะว่าในคูนยตาธรรมนี้มีได้พบว่ามีพุทธโพธิทั้งปวง หากกุลบุตร กุลธิดาปรารถนาจะรู้เสมอด้วยลักษณะอย่างนี้ด้วยความไม่เคลือบแคลงฟังศึกษาปัญญาปารมี เหตุใดนั่นฤ? เพราะปัญญาปารมีไม่เห็นวาทธรรมทั้งปวงมีเกิด ดับ มลทิน บริสุทธฺิ เหตุนี้กุลบุตร กุลธิดาฟังศึกษาปัญญาปารมีอยู่อย่างนี้ เมื่อปรารถนาจะรู้สรรพธรรมอันไร้ซึ่งลักษณะแห่งอดีต อนาคตแลปัจจุบันแล้วไซ้ร้ฟังศึกษาปัญญาปารมี เหตุใดนั่นฤ? เพราะสภาวะลักษณะของธรรมธาตุไร้ซึ่งอดีต อนาคตแลปัจจุบัน เมื่อปรารถนาจะรู้สรรพธรรมแล้วเข้าสู่ความเสมอกับธรรมธาตุ มีจิตไม่ข้องขัดแล้วไซ้ร้ฟังศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถนาบรรลุถึง การหมุนธรรมจักรทั้งสามครั้งสิบสองคราว¹² อีกตนเองก็ได้ตรัสรู้แลไม่ยึดมั่นพันผูกด้วยก็ฟังศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถนาให้

¹¹ คือ พระโพธิสัตว์ที่มีพันธะกับการเกิดอีกเพียงชาติเดียว ก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า, หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่มีปารมีเกือบเต็ม เช่นพระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ เป็นต้น

¹² ความหมายคือ เมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือการหมุนธรรมจักรแก่พระสาวก ถึง 3 ครั้ง ดังนี้... ครั้งที่ 1 คือทรงแสดง คือทรงกล่าวนี้อคือทุกข์ นี้คือสมุทัย นี้คือนิโรธ นี้คือมรรค อันเป็นการกล่าวถึงลักษณะของอริยสัจสี่อย่าง ครั้งที่ 2 ทรงแนะ คือทรงกล่าวว่าการรู้ สมุทัยควรละ นิโรธควรบรรลุ มรรคควรเจริญ อันเป็นการกล่าวถึงการประพาศอริยสัจ ครั้งที่ 3 ทรงบรรลุถึง คือทรง

เมตตาจิตปกแผ่ไปในหมู่สัตว์ทั้งปวงโดยไม่มีขอบเขตประมาณ ทั้งจะไม่ทำความระลึกว่ามีสรรพสัตว์ลักษณะ
พึงศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถนาบรรลุถึงความไม่โต้แย้งอรรถะในหมู่สัตว์ทั้งปวง ทั้งจะไม่ยึดมั่นใน
ลักษณะที่ไม่โต้แย้งนั้นด้วยพึงศึกษาปัญญาปารมี เมื่อปรารถنال่อง **รู้ฐานะและมีฐานะ**¹³ ทศพละ เวลารัช
ชะ แล้วตั้งอยู่ในพุทธปัญญาญาณบรรลุถึงปฏิภาณที่ไม่ติดขัดพึงศึกษาปัญญาปารมี”

爾時文殊師利白佛言：「世尊！我觀正法，無為無相，無得無利，無生無滅，無去
無來，無知者無見者無作者，不見般若波羅蜜，亦不見般若波羅蜜境界，非證非不證，不
作戲論，無有分別。一切法無盡離盡，無凡夫法，無聲聞法，無辟支佛法、佛法，非得非
不得，不捨生死，不證涅槃，非思議非不思議，非作非不作。法相如是。不知云何當學般
若波羅蜜？」

爾時佛告文殊師利：「若能如是知諸法相，是名學般若波羅蜜。菩薩摩訶薩若欲學
菩提自在三昧，得是三昧已，照明一切甚深佛法，及知一切諸佛名字，亦悉了達諸佛世
界，無有障礙，當如文殊所說般若波羅蜜中學。」

เวลานั้น พระมัญชุศรีพุทธพระองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ข้าพระองค์พิจารณาพระสัทธรรม
ว่ารู้ซึ่งการปรุงแต่ง รู้ซึ่งลักษณะ ไม่มีการเข้าถึง ไม่มีประโยชน์ ไม่เกิดไม่ดับ ไม่ไปไม่มา รู้ซึ่งผู้รู้ รู้ซึ่งผู้เห็น
รู้ซึ่งผู้กระทำ มิได้พบเห็นแม้ปัญญาปารมี แลมิได้พบเห็นแม้วิสัยแห่งปัญญาปารมี จะบรรลุก็มีใช่ จะไม่
บรรลุก็มีใช่ ไม่ใช่การกล่าววาจาหยอกเย้ามากลั่นนวน รู้ซึ่งการแบ่งแยก สรรพธรรมไม่มีสิ้นสุดทั้งไกลจาก
ความสิ้นสุด รู้ซึ่งบุญคุณธรรม รู้ซึ่งสาวกธรรม รู้ซึ่งปัจเจกพุทธธรรม รู้ซึ่งพุทธธรรม จะเข้าถึงก็มีใช่ จะไม่
เข้าถึงก็มีใช่ มิได้วางเฉยในสังสารวัฏ มิได้บรรลุพระนิพพาน จะคาดคิดได้ก็มีใช่ จะเป็นอนิจนโดยคาดคิดไม่ได้
ก็มีใช่เช่นกัน มิใช่การกระทำ มิใช่การไม่กระทำ ลักษณะแห่งธรรมเป็นอย่างนี้ จึงไม่ทราบว่าจะศึกษาปัญญา
ปารมีอย่างไรหนอ?”

พระพุทธองค์รับสั่งกะพระมัญชุศรีว่า “หากสามารถรู้ว่ธรรมลักษณะทั้งปวงเป็นอย่างนี้ จึงชื่อว่า
ศึกษาปัญญาปารมี พระโพธิสัตว์มหาสัตว์หากปรารถนาศึกษา **โพธิศวรสมาธิ**¹⁴ ที่เมื่อบรรลุสมาธินี้แล้ว จะ
สามารถส่องเห็นพุทธธรรมที่ลึกซึ้งทั้งปวง และรู้จักนามของพระพุทธเจ้าทั้งปวง อีกทั้งได้แทงตลอดซึ่งพุทธ
เกษตรทั้งปวงโดยไร้อุปสรรค ก็โดยการศึกษปัญญาปารมีตามที่มัญชุศรีกล่าวนี้แล”

กล่าวว่าทุกข้อเราได้รู้แล้ว สมุทัยเราได้ละแล้ว นิโรธเราได้บรรลุแล้ว มรรคเราได้เจริญแล้ว ข้อนี้เป็นที่ยืนยันพระองค์เอง รวมแล้วคือการหมุนธรรมจักร
(อริยสัจ 4) 3 ครั้ง จึงรวมเป็น 12 คราว (3 คูณ 4)

¹³ คือ ธรรมหมวดหนึ่งใน ทศพละ

¹⁴ หมายถึง สมาธิที่ทำให้รู้แจ้ง ถึงความเป็นอิสระเสรี

文殊白佛言：「世尊！何故名般若波羅蜜？」

佛言：「般若波羅蜜，無邊無際，無名無相，非思量。無歸依，無洲渚，無犯無福，無晦無明，如法界無有分齊亦無限數，是名般若波羅蜜，亦名菩薩摩訶薩行處。非行非不行處，悉入一乘，名非行處。何以故？無念無作故。即是一切諸佛之母，一切諸佛所從生故。何以故？以無生故。」

พระมัญชุศรีทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! เหตุใดหนอจึงได้ชื่อว่าปัญญาปารมี?”

ตรัสว่า “ปัญญาปารมี ไร้ขอบเขตไม่มีประมาณ ไร้นาม ไร้ลักษณะ ไม่ใช่การคิดหยั่งเอาได้ ปราศจากที่พึ่งพิงอาศัย ปราศจากเกาะแก่ง ไร้ความผิด ไร้บุญ ปราศจากความผิด ปราศจากความสว่าง คุณธรรมธาตุที่ไม่ได้แบ่งแยกทั้งจะนับหาขอบเขตมิได้ จึงมีชื่อว่าปัญญาปารมี ที่มีชื่อว่าวัตรแห่งโพธิสัตว์มหาสัตว์ อันจะเป็นจริยวัตรก็มีใช้ มิได้เป็นจริยวัตรก็มีใช้ ซึ่งล้วนเข้าสู่ยานเดียว จึงได้ชื่อว่า การไม่ใช่จริยวัตร เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะไม่มีการระลึก ไม่มีการกระทำ จึงเป็นมารดาแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง เหตุเพราะเป็นที่กำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะไร้ซึ่งการเกิด”

「是故，文殊師利！若善男子、善女人，欲行菩薩行具足諸波羅蜜，當修此般若波羅蜜。若欲得坐道場，成無上菩提，當修此般若波羅蜜。若欲以大慈大悲遍覆一切眾生，當修此般若波羅蜜。若欲起一切定方便，當修此般若波羅蜜。若欲得一切三摩跋提，當修此般若波羅蜜。何以故？諸三摩提無所為故。一切諸法，無出離無出離處，若人欲隨逐此語，當修般若波羅蜜。一切諸法如實不可得，若欲樂如是知，當修般若波羅蜜。一切眾生，為菩提故修菩提道，而實無眾生亦無菩提，若人欲信樂此法，當修般若波羅蜜。何以故？一切諸法如實與菩提等如。非眾生行，不捨自性，彼眾生行是非行，彼非行是菩提，彼菩提是法界。若欲不著此法，當修般若波羅蜜。」

พ. “เหตุนี้แล มัญชุศรี หากกุลบุตร กุลธิดา ที่ปรารถนาประพาศโพธิสัตว์จริยาให้สมบูรณ์ด้วยปารมีทั้งปวงพึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ หากปรารถนาตั้งบนธรรมบัลลังก์สำเร็จพระอนุตรสัมโพธิพึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ หากปรารถนาใช้มหาเมตตามหากรุณาปกแผ่ไปทั่วในหมู่สัตว์ทั้งปวงพึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ หากปรารถนาบังเกิดสมาธิและอุปายะทั้งปวงพึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ หากปรารถนาบรรลุสมาบัติทั้งปวงพึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ ด้วยเหตุไฉนนั้นฤ? ก็เพราะบรรดาสมาธิได้ปรุงแต่ง สรรพธรรมทั้งปวงมิได้ไกลจากการไม่ห่างไกล หากบุคคลปรารถนาอนุโลมตามคำกล่าวนี้พึงศึกษาปัญญาปารมี สรรพธรรมที่แท้แล้วไม่อาจเข้าถึงได้ หากปรารถนาแลยินดีล่วงรู้อย่างนี้พึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ สรรพสัตว์ทั้งปวงเหตุเพื่อโพธิญาณจึง

บำเพ็ญโพธิมรรค แต่ที่แท้แล้วก็ไร้ซึ่งสรรพสัตว์ทั้งไร้ซึ่งโพธิ หากบุคคลปรารถนาศรัทธาในธรรมนี้พึงศึกษาปัญญาปารมีนี้ เหตุไฉนนั้นฤ? เพราะสรรพธรรมก็เป็นตถตาถือเป็นจริงอยู่อย่างนั้นเสมือนโพธิ์นั้นแล มิใช่ความเป็นไปของสรรพสัตว์ มิใช่ว่างเฉย **สวภาวะ**¹⁵ ก็ความเป็นไปของสรรพสัตว์นั้นคือความไม่ได้เป็นไป ความไม่ได้เป็นไปนั้นก็คือโพธิ์ โพธิ์นั้นคือธรรมชาติ หากปรารถนาไม่ถูกเคลือบย้อมพันผูกด้วยธรรมนี้พึงศึกษาปัญญาปารมี”

「文殊師利！若比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，若受持般若波羅蜜，一四句偈為他人說，我說此人得不墮法，何況如實修行。當知彼善男子、善女人，住佛境界。」

「文殊師利！若善男子、善女人，聞此甚深般若波羅蜜，不生怖畏。當知此人，受佛法印。此法印者，是佛所造，是佛所貴。何以故？以此法印，印無著法故。若善男子、善女人，為此印所印，當知是人，隨菩薩乘決定不退，不墮聲聞、辟支佛地。」

พ. “ดูก่อนมัญชุสรี! หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หากจดจำปัญญาปารมี หนึ่งประโยคหรือสี่บาทแล้วกล่าวแสดงต่อผู้อื่น ตถาคตกล่าวว่าผู้นี้จักไม่เสื่อมตกจากธรรม แล้วจะประสาใดกับการประพฤติ จริยาด้วยความเป็นตถตาถือเป็นจริงอย่างนั้น พึงทราบว่ากุลบุตร กุลธิดานั้นได้ตั้งอยู่ในพุทธวิสัย”

พ. “ดูก่อนมัญชุสรี! หากกุลบุตร กุลธิดา ได้ยินได้ฟังปัญญาปารมีที่ลึกซึ้งนี้แล้วไม่เกิดความตระหนก หวั่นเกรง พึงทราบว่ามีผู้นี้ได้รับพุทธธรรมมูทรา อันธรรมมูทรานี้คือพระพุทธรูปสร้างขึ้น คือสิ่งล้ำค่าของพระพุทธรูป เหตุไฉนนั้นฤ? ด้วยธรรมมูทรานี้ เป็นสัญลักษณ์แห่งอสังคธรรม คือธรรมที่ไม่ผูกมัดกับสิ่งใด หากกุลบุตร กุลธิดาได้ประทับด้วยสัญลักษณ์นี้แล้ว พึงทราบว่ามีผู้นี้จะไปตามโพธิสัตว์ยานไม่เสื่อมถอยอย่างแน่นอน ไม่ตกสู่ภูมิแห่งพระสาวก และพระปัจเจกพุทธ”

爾時釋提桓因及諸天子，從三十三天，雨細末栴檀及細末金屑，又散鬘波羅華、鉢頭摩華、拘物陀華、分陀利華及曼陀羅華，以供養般若波羅蜜。供養已，作如是言：「我

¹⁵ **สวภาวะ** แปลว่า ความเห็นที่ว่าสรรพสิ่งล้วนมีคุณลักษณะเฉพาะของตัวเอง เช่น รถยนต์มีสวภาวะของความเป็นรถยนต์ จึงทำให้เป็นรถยนต์ แต่นัยยะของพระสูตรนี้ มุ่งแสดงให้เห็นว่าทุกสรรพสิ่งล้วนว่างเปล่าจากสวภาวะ กล่าวคือ ทุกสิ่งไม่ได้มีคุณลักษณะเฉพาะที่แท้จริงเลย สรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้ ล้วนเป็นเพราะมีเหตุปัจจัยจากสิ่งอื่น หรือเพราะการอิงอาศัยกับสิ่งอื่นๆ ในรูปแบบของปฏิจกสมุปบาทหรืออิทัปปิจจยตา เช่น เพราะมีประตูล้อ พวงมาลัย เครื่องยนต์ ฯลฯ มาประกอบกันจึงเกิดเป็นรูปร่างของรถยนต์ขึ้นมา ซึ่งรถยนต์ที่แท้นั้นไม่ได้มีอยู่จริง หรือแม้แต่ประตูล้อ พวงมาลัย เครื่องยนต์ ฯลฯ ก็ไม่ได้มีความเป็น ประตูล้อ พวงมาลัย เครื่องยนต์ ฯลฯ อยู่ด้วยเช่นกัน เพราะแต่ละสิ่งล้วนเกิดจากการประกอบกันขึ้นของแร่เหล็ก และสารทางเคมีอื่นๆ สรุปลือ สรรพสิ่งเกิดขึ้นได้เพราะต้องอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง หรือหลายสิ่งประกอบกันเข้า เมื่อหลายๆ สิ่งรวมเป็นสิ่งเดียวแล้ว เราจึงสมมุติชื่อเรียกสิ่งๆ นั้นต่อไป

已供養無上無著最第一法，願我來世更聞此深般若波羅蜜。若人已為此深般若波羅蜜印之所印，願其未來復得聽受，究竟成就薩婆若智。」

爾時釋提桓因白佛言：「世尊！若善男子、善女人，聞此般若波羅蜜一經於耳，我為增長佛法故，守護彼人，面百由旬不令非人得其便也。是善男子、善女人，究竟當得阿耨多羅三藐三菩提。我當日日往到其所而設供養。」

爾時佛告釋提桓因：「如是，如是！憍尸迦！當知彼善男子、善女人，具足佛法，必定得至阿耨多羅三藐三菩提。」

ครั้งนั้น ท้าวศักรินทร์เทวราชกับหมู่เทวบุตร ได้เสด็จมาแต่ตรัยตริงส์เทวโลก แล้วโปรยปรายผงจุกจันท์และผงทอง อีกทั้งโปรยปรายดอก อุบล ปัทมา โกมุท ปุณทริก¹⁶ และดอกมณฑารพ มาสักการะปัญญาปารมี เมื่อสักการะแล้ว ก็มีมนสิการอย่างนี้ว่า “เราได้บูชาธรรมอันเป็นเอกยอดเยี่ยมไร้ซึ่งสิ่งผูกมัดและเป็นอนุตรแล้ว ในชาติอนาคตขอให้เราได้ฟังปัญญาปารมีอันสุขุมลึกซึ้งนี้อีก หากผู้ใดได้ประทับลัญจกรแห่งปัญญาปารมีตาอันสุขุมลึกซึ้งนี้แล้ว ขอให้ผู้นั้นจงได้สดับฟังธรรมนี้อีกในอนาคต แล้วได้สำเร็จสัพพัญญุตญาณในที่สุดเถิด”

ท้าวศักรินทร์เทวราชกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! หากกุลบุตร กุลธิดา ที่ได้ฟังปัญญาปารมีธรรมผ่านโสตเพียงครั้ง ข้าพระองค์เพื่อจะยังให้พุทธธรรมยืดยาวออกไป จะปกป้องบุคคลนั้น บันดาลให้เบื้องหน้าผู้นั้นห่างออกไปหนึ่งร้อยโยชน์มนุษย์ไม่สามารถเข้าใกล้ได้ ก็กุลบุตร กุลธิดานี้ เบื้องอันเป็นที่สุดจะได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ ทุกวันข้าพระองค์จะมายังผู้นั้นเพื่อสักการะ”

สมัยนั้นพระพุทธองค์ตรัสกับท้าวศักรินทร์เทวราชว่า “เป็นอย่างนั้นๆ ท่านโกสิย! ฟังทราบว่ กุลบุตร กุลธิดานี้สมบุรณ์ซึ่งพุทธธรรม จะได้บรรลุถึงพระอนุตรสัมมาสัมโพธิเป็นแน่แท้”

爾時文殊師利白佛言：「唯願世尊！以威神力持此般若波羅蜜，久住於世，為欲饒益諸眾生故。」

文殊師利說此語時，以佛神力，大地六種震動。爾時世尊！即便微笑，放大光明，遍照三千大千世界，以威神力，持此般若波羅蜜，令久住世。

เมื่อนั้นพระมัญชุศรีทูลพระพุทธองค์ว่า “ขอพระองค์ โปรดใช้พุทธานุภาพปกป้องปัญญาปารมีนี้ ให้ตั้งอยู่เนิ่นนานในโลก เพื่อยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งปวงด้วยเถิดพระเจ้าข้า”

¹⁶ อุบลคือบัวขาว ปัทมาคือบัวแดง โกมุทคือบัวเหลือง ปุณทริกคือบัวขาว

เมื่อพระมัญชุศรีทูลแล้ว ด้วยพระพุทธานุภาพ มหาปฐพีตลึงสั่นสะเทือนกัมปนาทลักษณะ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคจึงแย้มพระสรวล ทรงเปล่งมหารัศมี ส่องสว่างไปในตรีสหัสสมหาสหัสโลกธาตุ ทรงใช้ ฤทธานุภาพ อารังปัญญาปารมีนี้ให้คงอยู่เนิ่นนานในโลก

爾時文殊師利復白佛言：「世尊！放此光明，是持般若波羅蜜相？」佛告文殊師利：「如是，如是！文殊師利！我放此光明，是持般若波羅蜜相。文殊師利！汝今當知，我已持此般若波羅蜜久住於世。若有人不輕毀此法，不說其過，當知是人已為此深般若波羅蜜印之所印。是故，文殊師利！我於久遠安住此印，若人已為此印所印，當知是人為魔王之所得便。」

佛告帝釋：「汝當受持讀誦此經，廣宣流布，使未來世諸善男子、善女人，得此法印。」復告阿難：「汝亦受持讀誦，廣為人說。」

บัดนั้นพระมัญชุศรีทูลพระพุทธรองค์อีกว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! อันการประภาสรัศมีนี้ คือการ อารังไว้ซึ่งปัญญาปารมีหรือไม่พระเจ้าข้า?” ตรัสว่า “เป็นเช่นนั้นๆ มัญชุศรี! ตถาคตเปล่งรัศมีนี้ก็คือการ อารังไว้ซึ่งปัญญาปารมี มัญชุศรี! เธอพึงทราบเถิดว่าตถาคตได้อารังรักษาปัญญาปารมีนี้ให้ตั้งอยู่นานในโลก หากมีผู้ใดไม่ดูแลจนทำลายธรรมนี้ มิกกล่าวโทษแก่ธรรมนี้ พึงทราบได้ว่าผู้นี้ได้ประทับปัญญาปารมีมูรธา อันคัมภีรภาพแล้ว เหตุนี้แหละ มัญชุศรี! ตถาคตก็ตั้งอยู่ในมูรธานี้มานานมาแล้ว หากผู้ใดได้ประทับซึ่งมูรธานี้ พึงทราบว่าผู้นี้เป็นผู้ที่พญามารจะใช้กลอุบายด้วยไม่ได้”

มีพุทธปฏิภาณท้าวศักระว่า “เธอพึงจดจำ สาธยายธรรมนี้ แล้วป่าวประกาศให้แพร่หลายออกไปเถิด ยังให้กุลบุตร กุลธิดาทั้งหลายในอนาคตได้บรรลุถึงมูรธาแห่งธรรมนี้โดยทั่วกัน” และมีรับสั่งกับพระอานนท์ ว่า “เธอก็จงจดจำ สาธยาย แล้วป่าวประกาศแก่ชนทั้งปวงด้วย”

時天帝釋及長老阿難白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」佛言：「此經名“文殊師利所說”，亦名“般若波羅蜜”，如是受持。善男子、善女人，於恒沙劫，以無價寶珠布施恒河沙等眾生，眾生受已悉發道心，是時施主隨其所宜示教利喜，令得須陀洹果至阿羅漢果。是人所得功德寧為多不？」阿難白佛言：「甚多，世尊！」

เวลานั้นท้าวศักรเทวราชกับท่านอาวุโสอานนท์ได้ทูลพระพุทธรองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค! ธรรม นี้จะมีชื่อว่ากระไรหนอ หมู่ข้าพระองค์จะน้อมรับอย่างไรพระเจ้าข้า?” มีรับสั่งว่า “ธรรมนี้มีชื่อว่า “การ กล่าวแสดงของพระมัญชุศรี” อีกชื่อคือ “ปัญญาปารมี” พึงจดจำอย่างนี้ กุลบุตร กุลธิดาทั้งหลายที่ใน

กลับนับจำนวนได้เท่าเม็ดทรายแห่งคงคาที่ ได้นำแก้วรัตนที่มีค่าไม่อาจประมาณมาบริจาคเป็นทานแก่
สรรพสัตว์จำนวนเท่าเม็ดทรายในคงคาที่ สรรพสัตว์เหล่านั้นเมื่อรับแล้วก็ล้วนเกิดมรรคจิต เวลานั้นผู้เป็น
ทานบดียังได้แสดงธรรมเพื่อยังประโยชน์และยังความยินดีตามอัธยาศัยของสรรพสัตว์เหล่านั้น ยังให้สรรพ
สัตว์เหล่านั้นบรรลุโสดาปัตติผลจนถึงอรหัตผล บุคคลนี้จะได้รับกุศลมากหรือไม่หนอ?” พระอานนท์ทูลว่า
“มากมายยิ่งนัก พระเจ้าข้า”

佛言：「善男子！若人起一念心，信此般若波羅蜜經，不誹謗者，比前功德，出過
百倍千倍百千萬億倍，乃至算數譬喻所不能知，何況具足受持讀誦為人解說。是人所得功
德無量無邊，諸佛如來說不能盡。何以故？能生一切諸佛薩婆若故。若虛空有盡，則此經
功德盡，若法性有盡，則此經功德盡。是故，文殊師利！善男子、善女人，應勤行精進守
護此經。此經能滅生死一切怖畏，能摧天魔所立勝幢，能將菩薩到涅槃果，示教訓導離於
二乘。」

มีพุทธบรรหารว่า “ดูก่อนกุลบุตร หากบุคคลผู้เกิดจิตศรัทธาต่อปัญญาปารมีธรรมสูตรนี้เพียงระลึก
เดียว ไม่ให้ร้ายทำลาย กุศลที่ได้ยิ่งมากกว่าบุคคลข้างต้น มากกว่าร้อยเท่า พันเท่า ร้อยพันหมื่นโกฏิเท่า
จนถึงด้วยการนับคำนวณ และการอุปมาทั้งปวงก็ยังไม่อาจทราบถึงปริมาณของกุศลนั้นได้ แล้วจักประสาใด
ที่ได้จดจำ สาธยาย แลอธิบายแก่ผู้อื่นอย่างสมบูรณ์ บุคคลนี้ย่อมได้รับกุศลที่ไม่มีประมาณไม่มีขอบเขต พระ
พุทธศาสดาทั้งหลายก็จะกล่าวแสดงไปไม่สิ้นสุด เหตุไฉนนั้นฤ? เหตุเพราะ(ธรรมนี้)เป็นที่กำเนิดลัทธิปัญญุต
ญาณของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย หากจักรวาลมีสิ้นสุดกุศลแห่งธรรมนี้ย่อมสิ้นสุด หากธรรมภาวะมีสิ้นสุดกุศล
แห่งธรรมนี้ย่อมสิ้นสุด เหตุนี้แล มัณชุศรี! กุลบุตร กุลธิดาพึงพากเพียรวิริยะในการปกป้องธรรมนี้ อันธรรมนี้
สามารถดับความหวั่นเกรงทั้งปวงของสังสารวัฏ สามารถหักโค่นธงธวัชแห่งชัยชนะของเทวมาร สามารถ
ยังให้โพธิสัตว์เข้าถึงผลแห่งนิพพาน อันสั่งสอนชี้แนะให้ไกลจากทวิยาน (คือไกลจากสวากยาน และปัจเจก
พุทธยาน)”

爾時帝釋、長老阿難俱白佛言：「世尊！如是，如是！誠如佛言，我等當頂戴受
持，廣宣流布。唯願如來不以為慮。」如是三白言：「願不為慮，我等當頂戴受持。」

佛說此經竟，文殊師利等諸菩薩摩訶薩，舍利弗等比丘、比丘尼、優婆塞、優婆
夷，天、龍、夜叉、乾闥婆、阿修羅、迦樓羅、緊那羅、摩睺羅伽、人非人等，一切大
眾，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉持。

สมัยบัดนั้นแล ท้าวศักระ ท่านอาวุโสอานนท์ต่างทูลพระพุทธรองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค!
เป็นอย่างนั้นๆ เป็นดั่งที่พระองค์ตรัสแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายจะจดจำใส่เกล้าไว้ แล้วป่าวประกาศไปให้
แพร่หลาย ขอพระตถาคตมีต้องทรงเป็นกังวลพระเจ้าข้า ” ได้ทูลเช่นนั้นสามครั้งว่า “ขอพระองค์อย่าทรง
กังวล ข้าพระองค์ทั้งหลายจะจดจำใส่เกล้าไว้”

เมื่อพระพุทธรองค์ทรงแสดงพระธรรมสูตรนี้จบแล้ว พระมัญชุศรีพร้อมกับโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งปวง
พระสารีบุตรกับทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทพ นาค ยักษ์ ครุฑ อสุร กิณนร คนธรรพ์ มโหราค
มนุษย์และอมนุษย์ทั้งปวง อันมหาชนทั้งปวงที่ได้สดับพระพุทธรภาษิต ล้วนเกิดมหาโสมนัส มีศรัทธาแน่น้อมรับ
สืบไป.

文殊師利所說般若波羅蜜經

จบ...มัญชุศรีปริชาฎาปารมีตาสูตร

.....พระพุทธองค์ตรัสกับพระมัญชุศรีว่า “
หากมีผู้ใดได้ยินได้ฟังธรรมะนี้แล้ว
พวกเขารู้สึกตกใจหรือหวั่นเกรง
แสดงว่าในอดีตชาติที่ผ่านมานั้น
พวกเขาได้เคยสั่งสมกุศลมูลจากพระพุทธเจ้า
ไม่ใช่แค่จำนวนไม่กี่พันพระองค์
แต่พวกเขาต้องได้เคยสะสมกุศลมูลจากพระพุทธเจ้า
มาแล้วถึงหลายพันล้านโกฏพระองค์ทีเดียว
ดังนั้นเขาจึงมิได้แสดงอาการตกใจ หรือหวั่นเกรง
เมื่อพวกเขาได้ยินได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับปัญญาบารมีอันลึกซึ้งนี้...